

4-5 Գյուղատնտեսական արտադրությունը և տնտեսության կառավարումը

4-5-1 Իրականացված գյուղատնտեսական հետազոտություններ

Գյուղատնտեսության պլանավորման համար անհրաժեշտ տեղեկատվություն հավաքագրելու համար Հետազոտական խումբն իրականացրել է հետևյալ հետազոտությունները: Հավելված B-3 - B-6-ում նկարագրված են պլանավորման կառուցվածքի և հետազոտությունների մանրամասները:

- 1) Հարցումներ գյուղացիական տնտեսություններում
- 2) ՋՕԸ սեմինարներ
- 3) Տվյալների/տեղեկատվության հավաքագրում (Գյուղատնտեսության նախարարություն, Գյուղատնտեսության աջակցության մարզային կենտրոններ, համայնքային գրասենյակներ, մարքեթինգի և վերամշակող գործակալներ, գյուղատնտեսական միջոցներ վաճառողներ ու մատակարարներ, և այլն):

4-5-2 Գյուղացիական տնտեսությունների թիվը և ընտանիքի անդամների քանակը

Հաղորդվում է, որ Հայաստանի բնակչությունը 1990-ականներից (1991թ. բնակչության թիվը հաղորդվել է 3,450,000) սկսած նվազում է մի քանի գործոնների պատճառով, ինչպիսին են արտագաղթը, ծնելիության նվազումը, և դեռևս շարունակվում է թեթևակի նվազելու միտումը: Ինչ վերաբերում է բնակչության գյուղատնտեսական աշխատուժին, կտրուկ աճ է գրանցվել Հայաստանի անկախությունից հետո 1988թ. մոտ 180, 000-ից դառնալով 500,000՝ 1994թ և հասնելով 570,000՝ 2000թ. : Այնուամենայնիվ, դրանից հետո գյուղատնտեսությունում ներգրավված բնակչությունը սկսել է նվազել այլ տնտեսական ոլորտների աճի/զարգացման շնորհիվ:

Մինչդեռ Ծրագրի տարածքի բնակչությունը, որը գտնվում է ամենամեծ քաղաքի՝ Երևանի մերձակայքում, վերջին հինգ տարում ցույց է տալիս միայն մասնակի ավելացում: Համաձայն առնչվող համայնքներից հավաքագրված տվյալների՝ 2014թ . Ծրագրի տարածքում բնակչությունը կազմել է 76,070: 2010-2014թթ. բնակչության թիվը կայուն է եղել (տես՝ աղյուսակ 4-5-2.1):

Աղյուսակ 4-5-2.1 Բնակչությունը Ծրագրի տարածքում (2010-2014)

ՋՕԸ	Սեռը	2010	2011	2012	2013	2014
«Եղվարդ» (3 համայնք)	Արական	8,736	8,702	8,828	8,979	8,883
	Իգական	8,925	8,776	9,192	9,014	9,133
	Ընդամենը	17,661	17,478	18,020	17,993	18,016
«Աշտարակ» (4 համայնք)	Արական	6,649	6,645	6,779	6,791	6,715
	Իգական	6,585	6,924	6,854	6,818	6,855
	Ընդամենը	13,234	13,569	13,633	13,609	13,570
«Վաղարշապատ» (7 համայնք)	Արական	7,613	7,794	7,590	7,638	7,563
	Իգական	7,758	7,816	7,873	7,923	7,932
	Ընդամենը	15,371	15,610	15,463	15,561	15,495
«Խոյ» (13 համայնք)	Արական	14,739	14,493	14,484	14,598	14,571
	Իգական	14,351	14,296	14,672	14,569	14,418
	Ընդամենը	29,090	28,789	29,156	29,167	28,989
Ընդամենը	Արական	37,737	37,634	37,681	38,006	37,732
	Իգական	37,619	37,812	38,591	38,324	38,338
	Ընդամենը	75,356	75,446	76,272	76,330	76,070

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

Ինչ վերաբերում է 2014թ. բնակչության խտությանը Ծրագրի տարածքում միջինը կազմում է 305 անձ/կմ²: Ծրագրի տարածքի խիտ բնակեցումը պայմանավորված է իր դիրքով: ՋՕԸ տարածքներից «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի տարածքը ամենախիտ բնակեցվածներից է, ապա

հաջորդում են «Վաղարշապատ», «Խոյը» և «Աշտարակ» ինչպես ներկայցված է աղյուսակ 4-4-2.2-ում: «Եղվարդ» և «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-երի տարածքները, որոնք համեմատաբար ավելի բարձր ցուցանիշներ ունեն, համապատասխանաբար մեծ ազդեցություն են կրել Երևան և Էջմիածին քաղաքների ուրբանիզացիայից:

Աղյուսակ 4-5-2.2 2014թմ Ծրագրի տարածքում բնակչության խտությունը

ՋՕԸ	«Եղվարդ» (3 համայնք)	«Աշտարակ» (4 համայնք)	«Վաղարշապատ» (7 համայնք)	«Խոյ» (13 համայնք)	Ընդամենը
Բնակչության խտություն (անձ/կմ ²)	359.7	256.3	349.4	284.3	305.0

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

Ծրագրի տարածքում վերջին տարիներին տնտեսություններն ավելանում են՝ թեկուզև թեթևակի: Ագրարային հատվածում թիվն, այնուամենայնիվ, մնում է անփոփոխ: Ծրագրի տարածքում տնտեսությունների և գյուղացիական տնտեսությունների թիվը համապատասխանաբար 16,849 և 13,574 է (տես՝ աղյուսակ 4-5-2.3):

Ծրագրի տարածքում գյուղացիական տնտեսությունների թիվը կազմում է մոտ 80%: «Խոյ» և «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ների տարածքներում մեծամասամբ զերակշռում են գյուղացիական տնտեսությունները (ընդհանուր տնտեսությունների մոտ 96–98%): Եվ ընդհակառակը, «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-երում կազմում են միայն 60-65%, և վերջին տարիներին այս տոկոսները նվազում են: Ենթադրվում է, որ «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-ներում ավելանում են գյուղատնտեսությունը լքողների թիվը, քանի որ այս տարածքում ֆերմերներն ավելի շատ են բախվում դժվար պայմանների, քան մյուս երկու ՋՕԸ-ների տարածքներում: Համեմատաբար առավել նպաստավոր հողագործական պայմանները, օր՝ հողի բերրիությունը, հարթությունը և ոռոգման մատչելիությունը «Խոյ» և «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ներին տալիս է առավելություն «Աշտարակ» և «Եղվարդ» ՋՕԸ-ների նկատմամբ կայուն տնտեսություն հիմնելու առումով: Ըստ հետազոտության ընթացքում հարցված ֆերմերների, նրանցից շատերը (հատկապես երիտասարդ արական սեռի ֆերմերները) հուսալքված են և սկսել են կողմնակի բիզնեսով զբաղվել, նույնիսկ շատերն լիարժեք դադարել են հողագործությամբ զբաղվել: Չնայած որ կան մի շարք անընդհատ փոփոխվող դժվարություններ, դրանցից մեկն անշուշտ ոռոգելի հողատարածքների պակասը պետք է լինի:

Աղյուսակ 4-5-2.3 Ծրագրի տարածքում տնտեսությունների թիվը (2010-2014)

ՋՕԸ	Ոլորտ	2010		2011		2012		2013		2014	
		Հ.Հ.	%	Հ.Հ.	%	Հ.Հ.	%	Հ.Հ.	%	Հ.Հ.	%
«Եղվարդ» (3 համայնք)	Գյուղատնտ.	2,730	63.3%	2,757	63.7%	2,748	63.8%	2,655	61.2%	2,672	60.2%
	Ոչ գյուղատնտ.	1,585	36.7%	1,571	36.3%	1,558	36.2%	1,680	38.8%	1,766	39.8%
	Ընդամենը	4,315		4,328		4,306		4,335		4,438	
«Աշտարակ» (4 համայնք)	Գյուղատնտ.	2,381	67.1%	2,369	66.5%	2,386	67.5%	2,358	66.4%	2,279	65.4%
	Ոչ գյուղատնտ.	1,167	32.9%	1,195	33.5%	1,151	32.5%	1,193	33.6%	1,205	34.6%
	Ընդամենը	3,548		3,564		3,537		3,551		3,484	
«Վաղարշապատ» (7 համայնք)	Գյուղատնտ.	2,589	98.2%	2,582	98.0%	2,681	97.8%	2,709	97.7%	2,709	97.7%
	Ոչ գյուղատնտ.	48	1.8%	52	2.0%	61	2.2%	65	2.3%	65	2.3%
	Ընդամենը	2,637		2,634		2,742		2,774		2,774	
«Խոյ» (13 համայնք)	Գյուղատնտ.	5,927	96.2%	5,936	96.3%	5,936	96.2%	5,919	96.3%	5,914	96.1%
	Ոչ գյուղատնտ.	231	3.8%	226	3.7%	236	3.8%	230	3.7%	239	3.9%
	Ընդամենը	6,158		6,162		6,172		6,149		6,153	
Ընդամենը	Գյուղատնտ.	13,627	81.8%	13,644	81.8%	13,751	82.1%	13,641	81.2%	13,574	80.6%
	Ոչ գյուղատնտ.	3,031	18.2%	3,044	18.2%	3,006	17.9%	3,168	18.8%	3,275	19.4%
	Ընդամենը	16,658		16,688		16,757		16,809		16,849	

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

4-5-2.4 աղյուսակը ցույց է տալիս Ծրագրի տարածքում ըստ տնտեսության ընտանիքի անդամների (ընտանիքի չափը) միջին թիվը: Վերջին տարիներին միջին ընտանիքի չափը կայուն է մոտ 4.5 անդ/ընտանիք: Մինչ 2014թ ամենաբարձր ցուցանիշը «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ում է՝ 5.6 անդ/ընտանիք, իսկ ամենացածրը «Աշտարակ» ՋՕԸ-ում՝ 3.7 անդ/ընտանիք: «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի տարածքում ընտանիքի չափը գրեթե նույնն է, ինչ որ «Աշտարակ» ՋՕԸ-ի տարածքում:

Աղյուսակ 4-5-2.4 Ծրագրի տարածքում ընտանիքի անդամների քանակը (2010-14)

ՋՕԸ	Միավոր: անդ/ընտանիք				
	2010	2011	2012	2013	2014
«Եղվարդ»	4.1	4.0	4.2	4.2	4.1
«Աշտարակ»	3.7	3.8	3.9	3.8	3.9
«Վաղարշապատ»	5.8	5.9	5.6	5.6	5.6
«Խոյ»	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7
Ընդամենը	4.5	4.5	4.6	4.5	4.5

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

4-5-3 Հողօգտագործումը և գյուղատնտեսական նշանակության հողերի օգտագործումը

1) Հողօգտագործումը

Ծրագրի տարածքն ընդգրկում է 3 մարզերի 27 համայնքներ, և այն բաժանվում է 4 (չորս) ՋՕԸ-ների տարածքների միջև՝ գտնվելով «Եղվարդ», «Աշտարակ», «Վաղարշապատ» և «Խոյ» ՋՕԸ-ների կառավարման ներքո: Քանի որ ՋՕԸ-երի տարածքների սահմանները և առնչվող 27 համայնքների սահմանները չեն համընկում, Ծրագրի տարածքում ներառվել են 27 համայնքների ընտանիքներ 24,937 հա հողային տարածքների 22,754 հա կամ 91%-ը (տես՝ աղյուսակ 4-5-3.1):

Աղյուսակ 4-5-3.1 Համայնքային տարածքները և Ծրագրի տարածքը

Տարածքի դասակարգումը		«Եղվարդ»	«Աշտարակ»	«Վաղարշապատ»	«Խոյ»	Ընդամենը
Համայնքային տարածք	(հա)	5,008.5	5,295.5	4,435.0	10,198.0	24,937.0
Ծրագրի տարածք	(հա)	4,512.5	3,608.5	4,435.0	10,198.0	22,754.0
	(%)	90.1	68.1	100.0	100.0	91.2
Համայնքների թիվը		3	4	7	17	27

Աղբյուրը՝ ԾԻԳ և Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

Աղյուսակ 4-5-3.2 ցույց է տալիս հողատարածքների մակերեսը ակրերով և 4 ՋՕԸ-ների կողմից դրանց ոռոգելի հատվածները Ծրագրի տարածքում: Ծրագրի տարածքում յուրաքանչյուր ՋՕԸ-ի տարածքի մոտ կեսը կամ ավելին դասակարգվում են որպես հողատարածք: «Խոյ» ՋՕԸ-ն ամենամեծն է հողատարածքների առումով, իսկ «Աշտարակ» ՋՕԸ-ն՝ ամենափոքրը: Կա մեծ տարբերություն «Եղվարդ» ու «Աշտարակ» ՋՕԸ-երի և «Վաղարշապատ» և «Խոյ» ՋՕԸ-երի ոռոգման պայմանների միջև: «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-երի տարածքներում ոռոգելի հողատարածքների տոկոսն ավելի ցածր է, քան մյուս երկու ՋՕԸ-ներում: Հատկապես «Խոյ» ՋՕԸ-ի տարածքում հողատարածքների հիմնական մասը ոռոգելի են: Տարբերությունը ցույց է տալիս 4 ՋՕԸ-ներում գյուղատնտեսության համար ջրի բաշխման և աշխարհագրական տարբեր պայմանները: «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-ների տարածքները, որոնք գտնվում են Ծրագրի տարածքի հյուսիս-արևմտյան մասում, և որտեղ գերակշռում են զառիվայր հատվածները, ունեն ջուր ստանալու ավելի քիչ աղբյուրներ, օրինակ՝ ջրանցքներ և հորեր, քան Արարատյան հարթավայրում գտնվող մյուս երկու ՋՕԸ-ները:

Աղյուսակ 4-5-3.2 Ծրագրի տարածքի հողատարածքները

Հողի կարգը	«Եղվարդ»		«Աշտարակ»		«Վաղարշապատ»		«Խոյ»		Ընդամենը	
	Տարածք (հա)	(%)	Տարածք (հա)	(%)	Տարածք (հա)	(%)	Տարածք (հա)	(%)	Տարածք (հա)	(%)
1. Հողատարածքը կադաստրում (Մշակելի դաշտ և տնամերձ)	2,427.9	53.8	1,738.9	48.2	2,797.1	63.1	5,236.9	51.4	12,200.8	53.6
(1) Ոռոգելի տարածք (ԶՕԸ պայմանագիր, 2013թ.)	1,050.6	23.3	915.0	25.4	2,161.0	48.7	5,093.0	49.9	9,219.6	40.5
(2) Ոչ ոռոգելի տարածք	1,377.3	30.5	823.9	22.8	636.1	14.3	143.9	1.4	2,981.2	13.1
2. Ոչ գյուղատնտ. տարածք	2,084.6	46.2	1,869.6	51.8	1,637.9	36.9	4,961.1	48.6	10,553.2	46.4
Ընդամենը Ծրագրի հողատարածքը	4,512.5	100.0	3,608.5	100.0	4,435.0	100.0	10,198.0	100.0	22,754.0	100.0

Աղբյուրը՝ ԾԻԳ

2) Հողատարածքի օգտագործումը

Հետազոտական խումբը առկա տեղեկատվությամբ գնահատել է Ծրագրի տարածքում հողատարածքի միջին չափն ըստ գյուղացիական տնտեսության: Գնահատվել է, որ հողատարածքի միջին չափը մոտ 0.97 հա է, ինչպես ցույց է տրված 4-5-3.3 աղյուսակում:

Աղյուսակ 4-5-3.3 Ծրագրի տարածքում

հողատարածքի միջին չափն ըստ գյուղացիական տնտեսության

	ԶՕԸ-եր	«Եղվարդ»	«Վաղարշապատ»	«Խոյ»	Ընդամենը
1 Հողատարածք (Կադաստրում) (հա)		2,427.9	2,797.1	5,236.9	10,461.9
2 2014թ. գյուղացիական տնտեսությունների թիվը		2,672	2,709	5,414	10,795
3 Միջին հողատարածքը (հա/գյուղացիական տնտեսություն)		0.91	1.03	0.97	0.97

Նշում՝ «Աշտարակը» հանված է հաշվարկից, քանի որ համայնքային տարածքի միայն 68.1% է ներառված Ծրագրի տարածքում (տես՝ աղյուսակ 4-4-3.1)

Աղբյուրը՝ ԾԻԳ և առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ (գյուղացիական տնտեսությունների թիվը)

Հետազոտական խմբի կողմից իրականացված հետազոտությունը ներկայացնում է հողատարածքների օգտագործումը՝ դասակարգված որպես հողատարածք միամյա մշակաբույսի համար, մրգատու այգի՝ այդ թվում խաղողի այգի, արոտավայր և այլ նշանակության հողեր, ինչպիսին են տան այգին և այլն: Այն նաև դասակարգված է ըստ ոռոգման պայմանների (տես՝ աղյուսակ 4-5-3.4): Մեփական հողատարածքի միջին չափը աղյուսակ 4-5-3.4 –ում ընդհանուր 2012 հա է, որն ավելի քան 2 անգամ ավել է աղյուսակ 4-5-3.3 -ի գնահատածից՝ նույնիսկ հանելով տան այգին և այլն: Նշվում է, որ այն գյուղացիական տնտեսությունները, որոնք ունեն ավելի մեծ հողատարածք, հիմնականում գյուղատնտեսական հարցումներից վերցված օրինակներից են:

Աղյուսակ 4-5-3.4 Ծրագրի տարածքում հողատարածքների օգտագործումը

Հողատարածքի օգտագործումը	Ոռոգելի + ոչ ոռոգելի (հա)				
	Մեփական հող, սեփական մշակություն	Վարձով տալ վարձակալին	Ընդամենը սեփական հող	Վարձված	Ընդհանուր մշակելի տարածք
	(1)	(2)	(3)	(4)	= (1) - (2) + (4)
Միամյա մշակաբույսեր	1.25	0.03	1.29	1.37	2.59
Մրգատու այգի/խաղողի այգի	0.57	0.00	0.57	0.27	0.84
Արոտավայր	0.08	0.00	0.08	0.01	0.08
Այլ (տան այգի, այլն)	0.19	0.00	0.19	0.02	0.21

	Ընդամենը	2.09	0.03	2.12	1.67	3.72
Հողատարածքի օգտագործումը	Միայն ոռոգելի հողատարածք (հա)					
	Սեփական հող, սեփական մշակություն	Վարձով տալ վարձակալին	Ընդամենը սեփական հող	Վարձված	Ընդհանուր մշակելի տարածք	
	(1)	(2)	(3)	(4)	= (1) - (2) + (4)	
Միամյա մշակաբույսեր	1.17	0.03	1.20	1.34	2.48	
Մրգատու այգի/խաղողի այգի	0.56	0.00	0.56	0.27	0.83	
Արոտավայր	0.08	0.00	0.08	0.01	0.08	
Այլ (տան այգի, այլն)	0.18	0.00	0.18	0.02	0.20	
Ընդամենը	1.98	0.03	2.02	1.64	3.59	

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Աղյուսակ 4-5-3.4-ից կարելի է ենթադրել, որ մշակաբույսերի աճեցման կենտրոնը հիմնականում ոռոգելի հողատարածքներն են, և Ծրագրի տարածքում հողատարածքների մեծ մասն օգտագործվում է միամյա մշակաբույսեր աճեցնելու նպատակով: Միայն քիչ թվով միամյա մշակաբույսեր են աճում ոչ ոռոգելի հողատարածքներում, հնարավոր է հացահատիկներ սարահարթային հատվածներում: Համեմատելով հողատարածքների օգտագործումը 4 ՋՕԸ-ներում՝ մրգատու այգիների/խաղողի այգու տոկոսն ընդհանուր հողատարածքի նկատմամբ ավելի մեծ է սարահարթային տարածքներով ՋՕԸ-ների համար: «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-ները, որոնք գտնվում են սարահարթային տարածքներում ունեն մրգատու այգու/խաղողի այգու ավելի բարձր հարաբերակցություն ընդհանուր հողատարածքի առումով, քան մյուս երկու ՋՕԸ-երը (տես՝ աղյուսակ 4-5-3.5): Մինչ որոշ պարտեզներ ընդհանուր առմամբ օգտագործվում են բանջարեղեն, կանաչիներ, որոշ մրգեր աճեցնելու նպատակով տան սպառման համար, համաձայն հավաքագրված տեղեկատվության գյուղացիական տնտեսությունների մի զգալի մաս որոշ կանխիկ եկամուտ է ունենում իրենց պարտեզից ստացված ավել արտադրանքից: «Վաղարշապատ» և «Խոյ» ՋՕԸ-ների ֆերմերները նույնիսկ կառուցում են պարզ ջերմոցներ իրենց տան պարտեզներում վաճառքի նպատակով բանջարեղեն աճեցնելու համար:

Աղյուսակ 4-5-3.5 Ծրագրի տարածքում հողատարածքների օգտագործումն ըստ ՋՕԸ-երի

Հողատարածքի օգտագործումը	Ընդհանուր մշակելի տարածք, ոռոգելի + ոչ ոռոգելի (հա)											
	«Եղվարդ»			«Աշտարակ»			«Վաղարշապատ»			«Խոյ»		
	Սեփակ ան	Վարձված	Ընդամենը	Սեփակ ան	Վարձված	Ընդամենը	Սեփակ ան	Վարձված	Ընդամենը	Սեփակ ան	Վարձված	Ընդամենը
Միամյա մշակաբույսեր	0.56	0.36	0.92	0.47	0.36	0.83	1.78	2.34	4.12	1.28	1.36	2.64
Մրգատու այգի/խաղողի այգի	0.76	0.09	0.85	0.41	0.13	0.53	0.32	0.00	0.32	0.71	0.50	1.22
Արոտավայր	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.20	0.00	0.20	0.04	0.01	0.06
Այլ (տան այգի, այլն)	0.10	0.00	0.10	0.08	0.00	0.08	0.38	0.01	0.38	0.15	0.03	0.18
Ընդամենը	1.42	0.45	1.86	0.96	0.48	1.45	2.67	2.36	5.02	2.19	1.91	4.10

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Հետաքրքիր է, որ հարցմանը մասնակցած ֆերմերները վարձակալում են ոչ փոքր հողամասեր այլ սեփականատերերից: Մյուս կողմից մի քանի ֆերմերներ վարձով են տալիս իրենց հողակտորները այլ ֆերմերների (տես՝ աղյուսակ 4-5-3.4). Վարձված հողատարածքների մեծ մասն օգտագործվում է միամյա մշակաբույսեր աճեցնելու նպատակով: Արդյունքում ենթադրվում է, որ այն ֆերմերները, ովքեր ունեն հողատարածքներ և ովքեր Ծրագրի տարածքում ակտիվորեն ներգրավված են գյուղատնտեսությունում, փորձ են կատարում ընդլայնել իրենց կողմից մշակվող հողատարածքը՝ վարձակալելով հողատարածքներ այլ սեփականատերերից, ովքեր

հնարավոր է տարիքով են, արտագաղթել են կամ ունեն գյուղատնտեսությունից դուրս աշխատանք/բիզնես: «Վաղարշապատ» և «Խոյ» ՋՕԸ-երի ֆերմերներն ավելի շատ են հողատարածքներ վարձակալում, քան «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ՋՕԸ-երի ֆերմերները:

4-5-4 Հարցմանը մասնակցած գյուղացիական տնտեսությունների ֆերմերների նկարագիրը

Հետևյալ նկատառումը բխում է հիմնականում 2015թ՞Մ օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին գյուղացիական տնտեսություններում իրականացված հարցման արդյունքներից, որն ընդգրկել է 81 գյուղացիական տնտեսություն Օրագրին առնչվող 27 համայնքներից (յուրաքանչյուր համայնքից 3 գյուղացիական տնտեսություն):

1) Ֆերմերների բնութագիրը

Տարիքը և գյուղատնտեսական փորձը

Հարցված գյուղացիական տնտեսություններում տան մեծի միջին տարիքը 55Մ8 է, մինչդեռ տարիքային միջակայքը տատանվում է 30-82 միջև: Ինչ վերաբերում է գյուղատնտեսությունում ունեցած փորձին՝ միջինը 25 9 է, իսկ տարիքային միջակայքը տատանվում է 8-66 մեջ: Փաստացի շատ ֆերմերներ գյուղատնտեսությունում ունեն բավական երկար փորձ: Այնուամենայնիվ, 24 տարուց ավել փորձ ունեցողները հարցված 81 հոգուց միայն 19 էին կամ ընդհանուրի 23Մ5%: Շատ ֆերմերներ սկսել են զբաղվել գյուղատնտեսությամբ երկրում հողի սեփականաշնորհման քաղաքականության իրականացումից հետո միայն, քանի որ դրան առնչվող օրենքն ընդունվել է 1990 թ (մանրամասների համար տես աղյուսակ 4-5-4.1 և 4-5-4.2):

Աղյուսակ 4-5-4.1 Հարցված գյուղացիական տնտեսություններում գլխավորի տարիքն ու գյուղատնտեսական փորձը

ՋՕԸ տարածք	Գյուղ. տնտեսութ. թիվը	Տարիքը		Գյուղատնտեսական փորձ (տարի)		Գյուղատնտ. փորձ +24 տարիները
		Միջակայք	Միջինը	Միջակայք	Միջինը	
«Եղվարդ» և «Աշտարակ»	21	38-82	58.8	15-66	26.6	5
«Վաղարշապատ»	21	30-78	51.7	8-51	24.8	4
«Խոյ»	39	33-79	56.9	10-62	26.3	10
Ընդամենը	81	30-82	55.8	8-66	25.9	19

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Աղյուսակ 4-5-4.2 Գյուղացիական տնտեսությունների կողմից հողատարածքի նկատմամբ սեփականության իրավունք ձեռք

բերելու տարին

ՋՕԸ տարածք	1990-94		1995-99		2000թ. հետո		Ընդամենը	
	Թիվը	%	Թիվը	%	Թիվը	%	Թիվը	%
«Եղվարդ» և «Աշտարակ»	10	48	6	29	5	24	21	100
«Վաղարշապատ»	13	62	6	29	2	10	21	100
«Խոյ»	20	51	16	41	3	8	39	100
Ընդամենը	43	53	28	35	10	12	81	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Կրթությունը

Ինչպես երևում է 4-5-4.3 աղյուսակից հարցված գյուղացիական տնտեսություններում գլխավոր անդամները մեծամասամբ բարձր կրթական մակարդակ ունեն: Նրանց մեծ մասը միջնակարգ դպրոց է ավարտել, իսկ համալսարան ավարտածների թիվը ավելի քան 21% է կազմում: Այս հանգամանքը մեծ առավելություն կլինի Կառավարության համար

Ֆերմերներին նոր տեխնոլոգիաների և գիտելիքների տարածման հարցում:

Աղյուսակ 4-5-4.3 Գրթությունը հարցված գյուղացիական տնտեսություններում

Գրթությունը	«Աշտարակ» և «Եղվարդ»		«Վաղարշապատ»		«Խոյ»		Ընդամենը	
	Թիվ	%	Թիվ	%	Թիվ	%	Թիվ	%
Գրթություն չունեն	0	0	0	0	0	0	0	0
Տարրական	0	0	0	0	0	0	0	0
Միջին	2	10	0	0	2	5	4	5
Բարձրագույն/միջին բարձրագույն	7	33	6	29	15	38	28	35
Թերի բարձրագույն	7	33	7	33	18	46	32	40
Համալսարան կամ ավելի բարձր	5	24	8	38	4	10	17	21
Ընդամենը	21	100	21	100	39	100	81	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

ԶՕԸ-ներին անդամակցությունը

Աղյուսակ 4-5-4.4 ցույց է տալիս, որ գյուղացիական տնտեսությունների ճնշող մեծամասնությունը ՋՕԸ անդամներ են: Հաստատված է, որ 2 ոչ անդամ ֆերմերներ փաստացի օգտվում են ոռոգման ծառայությունից, քանի որ ֆերմերները օգտագործում են այն ընտանիքի մյուս անդամների հետ միասին, օրինակ հոր հետ, ով ՋՕԸ անդամ է: Սա ցույց է տալիս, որ ոռոգումը խիստ անհրաժեշտ պայման է խրախուսելու ֆերմայի արդյունավետ և կայուն կառավարումը Ծրագրի տարածքում:

Աղյուսակ 4-5-4.4 Հարցված գյուղացիական տնտեսությունների անդամակցությունը ՋՕԸ-ներին

ՋՕԸ անդամակցություն	«Աշտարակ» և «Եղվարդ»		«Վաղարշապատ»		«Խոյ»		Ընդամենը	
	Թիվը	%	Թիվը	%	Թիվը	%	Թիվը	%
Անդամ	20	95	21	100	38	97	79	98
Ոչ անդամ	1	5	0	0	1	3	2	2
Ընդամենը	21	100	0	100	39	100	81	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Ընտանիքի անդամները (ովքեր ապրում են միասին և կիսում են կենցաղը)

Աղյուսակ 4-5-4.5 ցույց է տալիս հարցված գյուղացիական տնտեսություններում ընտանիքի անդամների թիվը: Միջին թիվը ըստ հարցման 5081 անձ/ընտանիք է, որն ավելի մեծ է, քան առնչվող 27 համայնքներից հավաքագրված վիճակագրական տվյալներից վերցված թիվը, ինչպես է ցույց է տրված աղյուսակ 4-5-2.4-ում: Այս 5081-ից մոտ 4 դասակարգվում են ակտիվ աշխատանքային տարիքի մեջ (15-64 տարեկան):

Աղյուսակ 4-5-4.5 Հարցված գյուղացիական տնտեսությունների ընտանիքի անդամները

Տարիք	Արական			Բզական			Ընդամենը		
	Ընդհանուր թիվը	%	Միջինը ըստ տնտեսության	Ընդհանուր թիվը	%	Միջինը ըստ տնտեսության	Ընդհանուր թիվը	%	Միջինը ըստ տնտեսության
Մինչև 14	56	23	0.69	38	17	0.47	94	20	1.16
15-64	163	67	2.01	162	71	2.00	325	69	4.01
65-ից բարձր	25	10	0.31	27	12	0.33	52	11	0.64
Ընդամենը	244	100	3.01	227	100	2.80	471	100	5.81

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Հետաքրքիր է, որ սովորական գյուղացիական տնտեսությունն ունի ամենաքիչը մեկ հիմնական աշխատող, ներառյալ ինքնազբաղվածությունը, ինչպես ցույց է տրված աղյուսակ 4-5-4.6 -ում: Այն ենթադրում է, որ շատ գյուղացիական տնտեսություններ կախված են ոչ գյուղատնտեսական գործունեությունից ստացվող ոչ փոքր եկամտից: Հետաքրքիրն այն է, որ յուրաքանչյուր սովորական գյուղացիական տնտեսություն կարող է ունենալ ամենաքիչը 1 հիմնական աշխատող ներառյալ ինքնազբաղվածությունը, ինչպես ցույց է տրված 4-5-4.6-ում: Մա ենթադրում է, որ շատ գյուղացիական տնտեսություններ կախված են ոչ գյուղացիական գործունեությունից ստացվող ոչ փոքր եկամտից:

Աղյուսակ 4-5-4.6 Գյուղացիական տնտեսություններում հիմնական աշխատողների թիվը, ներառյալ ինքնազբաղվածությունը

ԶՕԸ տարածք	Արական		Իգական		Ընդամենը	
	Ընդհանուր թիվը	Միջինը ըստ տնտեսության	Ընդհանուր թիվը	Միջինը ըստ տնտեսության	Ընդհանուր թիվը	Միջինը ըստ տնտեսության
«Եղվարդ» և «Աշտարակ»	16	0.76	12	0.57	28	1.33
«Վաղարշապատ»	20	0.95	8	0.38	28	1.33
«Խոյ»	21	0.54	11	0.28	32	0.82
Ընդամենը	57	0.70	31	0.38	88	1.09

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

2) Եկամուտ և ծախսեր

Գյուղացիական տնտեսություններում հարցման ընթացքում հնարավոր է ընտրվել են միջին մակարդակի կամ ավելի փորձառու ֆերմերներ, ովքեր ունեն միջինից բարձր կենսամակարդակ՝ համաձայն նրանց վերևում նկարագրված բնութագրերի: Հարցված գյուղացիական տնտեսությունների 2014թ. հայտարարված միջին եկամուտը 5,979.1 ՀՀ դրամ է, մինչ ծախսերը միջինում կազմում են 4,103.1 ՀՀ դրամ: Ամենաբարձր միջին եկամուտ ունեցողները «Վաղարշապատ» ԶՕԸ-ի տարածքում են, իսկ ամենացածր միջինը՝ «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ԶՕԸ-ներում (տես՝ աղյուսակ 4-5-4.7):

Աղյուսակ 4-5-4.7 2014թ. գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտն ու ծախսերը

ԶՕԸ	Տնտես. թիվը	Եկամուտ (հազար ՀՀ դրամ/տարի)		Ծախս (հազար ՀՀ դրամ/տարի)	
		Միջակայք	Միջին	Միջակայք	Միջին
«Եղվարդ» և «Աշտարակ»	21	270 – 8,880	2,958.9	450 – 5,500	2,461.3
«Վաղարշապատ»	21	2,220 – 27,000	8,305.7	1,500 – 18,000	5,466.7
«Խոյ»	39	750 – 32,270	6,126.7	500 – 30,000	4,382.1
Ընդամենը	81	270 – 32,270	5,979.1	450 – 30,000	4,103.3

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

3) Եկամտի աղբյուրը

Աղյուսակ 4-5-4.8 -ում ցույց է տրված եկամտի աղբյուրների կարևորությունը գնահատված հարցված գյուղացիական տնտեսությունների կողմից: Բնականաբար գյուղատնտեսությունից ստացվող եկամուտը ամենակարևոր եկամտի աղբյուրն է, հատկապես բերքի վաճառքից ստացվողը: Հետաքրքիր է, որ ոչ գյուղատնտեսական ոլորտից ստացվող աշխատավարձը կամ վարձատրությունները, երկրորդ կարևոր եկամտի աղբյուրն են հանդիսանում, մինչ գյուղատնտեսությունից ստացվող աշխատավարձը կամ վարձատրությունները գյուղացիական տնտեսության համար շատ քիչ է: Կարելի է ենթադրել, որ Ծրագրի տարածքում շատ գյուղացիական տնտեսություններ ունեն գյուղատնտեսությունից դուրս կողմնակի աշխատանք ունեցող ընտանիքի անդամներ

կամ հիմնական աշխատանք այլ ոլորտում: Թոշակը, կարծես, փոքր, բայց զգալի լրացուցիչ եկամտի աղբյուր է շատ գյուղացիական տնտեսությունների համար:

Աղյուսակ 4-5-4.8 2014թ. գյուղացիական տնտեսությունների եկամտի կարևոր աղբյուրները

Միավոր: %

Եկամտի աղբյուրները	ԶՕԸ															Ընդամենը (81 գյուղ. տնտես.)				
	«Եղվարդ» և «Աշտարակ» (21 գյուղ.տնտ.)					«Վաղարշապատ» (21 գյուղ.տնտ)					«Խոյ» (39 գյուղ.տնտ)									
	Աննշան / Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը	Աննշան / Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը	Աննշան / Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը	Աննշան / Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը
Մշակաբույսերի վաճառք	14	19	33	33	100	0	0	10	90	100	0	3	18	79	100	4	6	20	70	100
Անասունների վաճառք / կաթ / ձու	38	14	5	43	100	57	10	10	24	100	59	8	18	15	100	53	10	12	25	100
Աշխատավարձ կամ վարձատրություն (գյուղատնտեսություն)	95	0	5	0	100	95	0	0	5	100	95	0	5	0	100	95	0	4	1	100
Աշխատավարձ կամ վարձատրություն ոչ գյուղատնտեսական	24	5	19	52	100	14	10	38	38	100	51	8	13	28	100	35	7	21	37	100
Մեփական բիզնես (ինքնագաղվածություն)	81	0	10	10	100	90	5	0	5	100	90	0	5	5	100	88	1	5	6	100
Ձեռագործ աշխատանքների վաճառք	95	0	5	0	100	100	0	0	0	100	97	0	3	0	100	98	0	2	0	100
Ընտանիքի անդամների թոշակը	48	14	29	10	100	43	24	19	14	100	49	28	18	5	100	47	23	21	9	100
Դրամական միջոցների ստացում	90	5	0	5	100	71	14	5	10	100	79	8	5	8	100	80	9	4	7	100
Հասարակական աջակցություն	95	5	0	0	100	100	0	0	0	100	92	5	3	0	100	95	4	1	0	100
Այլ	100	0	0	0	100	95	0	5	0	100	100	0	0	0	100	99	0	1	0	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Աղյուսակ 4-5-4.8 ցույց է տալիս ըստ ԶՕԸ-երի արդյունքների տարբերությունը, որը հանգեցնում է հետևյալ ենթադրություններին:

«Եղվարդ» և «Աշտարակ» ԶՕԸ-եր

- Մշակաբույսերի աճեցումից ստացվող եկամուտը ցածր է ոռոգելի հողատարածքի ցածր %-ի պատճառով:
- Կան շատ ֆերմերներ, որոնց անասնապահությունից ստացվող եկամուտն ավելի բարձր է, քան հողագործությունից ստացվողը:
- Կան շատ ֆերմերներ, որոնց ոչ գյուղատնտեսական ոլորտից ստացվող եկամուտն ավելի բարձր է, քան գյուղատնտեսությունից ստացվողը:

«Վաղարշապատ» և «Խոյ» ԶՕԸ-ներ

- Կան շատ գյուղացիական տնտեսություններ, որոնք գյուղատնտեսությունից զգալի եկամուտ ունեն, հատկապես բանջարեղենի մշակությունից:
- Սակայն միայն գյուղատնտեսությունը բավարար չէ ընտանիքի բյուջեն կառավարելու համար:

- Կան շատ գյուղացիական տնտեսություններ, որոնց ընտանիքի անդամը (ները) ունի (ունեն) կայուն աշխատանք ոչ գյուղատնտեսական ոլորտում:

4) Ծախսերը

Աղյուսակ 4-5-4.9 ցույց է տալիս հարցված գյուղացիական տնտեսություններում ծախսերի առաջնահերթությունը: Բնական է նաև, որ առաջնահերթ ծախսերը կապված են «գյուղատնտեսական միջոցների և կառավարման» հետ: Դրանից հետո երկրորդ տեղն են զբաղեցնում «սնունդը և ըմպելիք» և «բնակարանային, տան համար սպառման միջոցները և սոցիալական միջոցառումների ծախսերը»: «Եղվարդ» և «Աշտարակ» ԶՕԸ-ներում շատ բարձր առաջնահերթություն է տրվում «սնունդին և ըմպելիքին», հնարավոր է ցածր եկամուտով ընտանիքների բարձր տոկոսի պատճառով: Աղյուսակից կարելի է ենթադրել, որ «բժշկական օգնություն և առողջություն» ու «հագուստ» կետերը գրեթե հավասարապես կարևոր են գյուղացիական շատ տնտեսությունների համար: Աղյուսակ 4-5-4.9 -ում ԶՕԸ-ների միջև տարբերությունը շատ չէ, եթե համեմատենք աղյուսակ 4-5-4.8 -ում ներկայացված եկամտի աղբյուրի գնահատման հետ:

Աղյուսակ 4-5-4.9 2014թՄ գյուղացիական տնտեսությունների ծախսերն ըստ առաջնահերթության

Ծախսեր	Միավոր: %																			
	ԶՕԸ										Ընդամենը (81 գյուղ. տնտ.) «Վաղարշապատ» (21 գյուղ. տնտ.)									
	«Եղվարդ» և «Աշտարակ» (21 գյուղ.տնտ.)					«Վաղարշապատ» (21 գյուղ. տնտ.)					«Եղվարդ» և «Աշտարակ» (21 գյուղ.տնտ.)									
	Աննշան/ Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը	Աննշան/ Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը	Աննշան/ Չկա Քիչ	Լրացուցիչ Կարևոր	Լրացուցիչ Կարևոր	Գլխավոր	Ընդամենը					
Գյուղատնտեսական միջոցներ և կառավարում	0	5	14	81	100	0	0	10	90	100	0	3	10	87	100	0	2	11	86	100
Սնունդ և ըմպելիք	0	0	24	76	100	0	0	38	62	100	0	15	44	41	100	0	7	37	56	100
Հագուստ	5	10	62	24	100	0	19	57	24	100	0	38	38	23	100	1	26	49	23	100
Բնակարանային, տան համար սպառման միջոցները և սոցիալական միջոցառումների ծախսեր	0	5	33	62	100	0	14	52	33	100	0	18	46	36	100	0	14	44	42	100
Էլեկտրական սարքավորումներ, կահույք, մեքենաներ և երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքներ	57	24	10	10	100	43	29	14	14	100	54	15	13	18	100	52	21	12	15	100
Բժշկական օգնություն և առողջություն	33	29	14	24	100	38	19	10	33	100	28	26	18	28	100	32	25	15	28	100
Կրթություն և հանգիստ	43	24	10	24	100	48	19	19	14	100	56	21	15	8	100	51	21	15	14	100
Հանգիստ և ժամանց	62	33	5	0	100	33	43	14	10	100	41	38	18	3	100	44	38	14	4	100
Սոցիալական հարաբերություններ	5	62	33	0	100	0	38	43	19	100	5	38	36	21	100	4	44	37	15	100
Այլ	90	10	0	0	100	62	10	5	24	100	74	0	0	26	100	75	5	1	19	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

5) Ընտանիքի կենսամակարդակը բարձրացնելու ռազմավարությունը

Աղյուսակ 4-5-4.10 –ը ցույց է տալիս, որ կան շատ գյուղացիական տնտեսություններ, որոնք լավ մոտիվացված են շարունակելու հողագործությունը, մինչդեռ նրանց մեծամասնությունը բացասական է տրամադրված անասնապահության նկատմամբ:

Միաժամանակ գյուղացիական տնտեսությունների զգալի մասը լավ աշխատանք են փնտրում տարածքում: Շատ գյուղացիական տնտեսություններում նաև համարում են, որ երեխաների կրթությունը կարևոր է ընտանիքի կենսամակարդակը բարձրացնելու համար, որովհետև կրթությունը տալիս է լավ աշխատանք ունենալու հնարավորություն: Նման պայմանները ենթադրում են, որ Ծրագրի տարածքում գյուղացիական տնտեսությունների շրջանում գյուղատնտեսությունը լքելու միտումը դանդաղ առաջ է ընթանում:

Աղյուսակ 4-5-4.10 Կենսամակարդակը բարձրացնելու ռազմավարությունը

Միավոր: %

Ռազմավարություն	ԶՕԸ												Ընդամենը (81 գյուղ.տնտ.) «Վաղարշապատ» (21 գյուղ.տնտ.)			
	«Եղվարդ» և «Աշտարակ» (21 գյուղ. տնտ)				«Վաղարշապատ» (21 գյուղ.տնտ.)				«Եղվարդ» և «Աշտարակ» (21 գյուղ. տնտ)							
	Քիչ կարևոր	Կարևոր	Շատ կարևոր	Ընամենը	Քիչ կարևոր	Կարևոր	Շատ կարևոր	Ընամենը	Քիչ կարևոր	Կարևոր	Շատ կարևոր	Ընամենը	Քիչ կարևոր	Կարևոր	Շատ կարևոր	Ընամենը
Նվիրվել մշակաբույսերի աճեցմանը	29	14	57	100	23	10	67	100	19	14	67	100	23	12	64	100
Նվիրվել անասնապահությանը	43	19	38	100	59	3	38	100	62	10	29	100	56	9	36	100
Գտնել լավ նոր աշխատանք/բիզնես տեղանքում	57	14	29	100	41	28	31	100	33	5	62	100	43	19	38	100
Գնալ այլ տարածք/պետություն աշխատելու նպատակով	86	14	0	100	72	13	15	100	71	10	19	100	75	12	12	100
Կրթության տալ երեխաներին լավ աշխատանք գտնելու նպատակով	29	10	62	100	36	15	49	100	38	0	62	100	35	10	56	100
Վաճառել վերամշակված (արժեքի ավելացում) սնունդ/արտադրանք	57	14	29	100	44	15	41	100	67	14	19	100	53	15	32	100

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

4-5-5 Գյուղատնտեսական արտադրություն

1) Ծրագրի տարածքը

Աղյուսակ 4-5-5.1 -ում նշված են Ծրագրի տարածքում ընդգրկված 27 համայնքների հիմնական մշակաբույսերի արտադրանքի ցուցանիշները, որոնք ստացել ենք համայնքների ղեկավարներից ստացված տեղեկությունները հավաքագրելու արդյունքում:

Աղյուսակ 4-5-5.1 Ծրագրի տարածքում գտնվող 27 համայնքների մշակաբույսերից արտադրանքի ցուցանիշները

(2010-2014թթ)

Մշակելի տարածք (հա)	Մշակաբույսեր				
	2010	2011	2012	2013	2014
Ցորեն	1,704.9	1,544.6	1,558.9	1,613.1	1,822.4
Գարի	77.2	121.9	119.0	78.0	91.9
Եգիպտացորեն	13.4	17.6	42.0	46.1	37.0
Առվույտ	768.8	758.6	825.1	838.2	968.4
Կարտոֆիլ	726.5	776.8	856.9	705.3	728.1
Այլ պարենային և կերային մշակաբույսեր	280.2	343.2	290.7	372.6	334.3
Լոլիկ	402.2	466.0	421.1	469.6	507.9
Վարունգ	249.9	254.8	256.3	202.6	225.1

Սմբուկ	82.2	74.0	100.7	95.3	119.2
Քաղցր պղպեղ	126.4	115.9	137.3	131.4	109.2
Գաղամբ	217.4	243.1	256.9	214.8	219.1
Չմերուկ	199.0	299.3	270.2	273.1	409.3
Այլ բանջարեղեն	1,364.9	1,288.2	1,407.2	1,472.6	1,343.9
Խաղող	1,313.5	1,291.6	1,321.4	1,303.0	1,300.2
Ծիրան	375.1	371.8	371.4	382.9	381.3
Դեղձ	155.7	155.4	157.7	144.1	141.8
Խնձոր	213.3	209.8	209.2	206.4	200.5
Տանձ	53.2	50.9	45.4	47.4	48.2
Այլ մրգեր/ Հատապտուղներ /րնկույզներ	106.6	120.1	115.9	132.4	150.8
Ընդամենը	8,430.4	8,503.6	8,763.3	8,728.9	9,138.6

Արտադրություն
(տոննա)

Մշակաբույսեր	2010	2011	2012	2013	2014
Ցորեն	5,344.8	5,622.9	5,443.9	6,058.5	6,850.1
Գարի	230.4	349.2	253.2	171.4	315.1
Եգիպտացորեն	32.8	45.8	102.6	62.0	83.5
Առվույտ	8,654.3	8,334.9	9,351.8	9,500.1	11,092.8
Գարսոֆիլ	22,927.0	25,205.2	31,327.4	29,455.8	29,102.0
Այլ պարենային և կերային մշակաբույսեր	569.0	670.6	616.6	736.9	646.6
Լոլիկ	19,434.5	20,668.9	19,754.5	23,678.8	24,283.3
Վարունգ	8,938.4	10,048.9	8,779.5	8,509.2	9,009.8
Սմբուկ	4,410.4	3,771.4	5,343.5	4,321.0	4,562.0
Քաղցր պղպեղ	4,892.2	4,642.5	5,221.5	5,443.2	3,947.9
Գաղամբ	6,565.7	7,434.7	6,966.7	6,998.0	6,230.2
Չմերուկ	9,014.0	12,312.2	11,470.5	12,134.5	16,552.0
Այլ բանջարեղեն	21,090.2	25,232.6	24,819.7	29,647.0	26,989.0
Խաղող	12,848.7	13,636.7	14,295.4	15,922.2	17,501.9
Ծիրան	2,002.8	2,436.3	2,658.9	2,880.4	290.1
Դեղձ	1,374.7	1,372.5	1,543.1	1,553.8	1,396.4
Խնձոր	944.8	1,271.6	1,682.3	1,831.2	3,399.8
Տանձ	333.4	350.0	367.7	432.1	440.4
Այլ մրգեր/ Հատապտուղներ /րնկույզներ	750.8	768.3	869.7	877.2	818.7
Ընդամենը					

Բերք	2010	2011	2012	2013	2014
Ցորեն	3.1	3.6	3.5	3.8	3.8
Գարի	3.0	2.9	2.1	2.2	3.4
Եգիպտացորեն	2.4	2.6	2.4	1.3	2.3
Առվույտ	11.3	11.0	11.3	11.3	11.5
Գարսոֆիլ	31.6	32.4	36.6	41.8	40.0
Այլ պարենային և կերային մշակաբույսեր	2.0	2.0	2.1	2.0	1.9
Լոլիկ	48.3	44.4	46.9	50.4	47.8
Վարունգ	35.8	39.4	34.3	42.0	40.0
Սմբուկ	53.7	51.0	53.1	45.3	38.3
Քաղցր պղպեղ	38.7	40.1	38.0	41.4	36.2
Գաղամբ	30.2	30.6	27.1	32.6	28.4
Չմերուկ	45.3	41.1	42.5	44.4	40.4
Այլ բանջարեղեն	15.5	19.6	17.6	20.1	20.1
Խաղող	9.8	10.6	10.8	12.2	13.5
Ծիրան	5.3	6.6	7.2	7.5	0.8
Դեղձ	8.8	8.8	9.8	10.8	9.8
Խնձոր	4.4	6.1	8.0	8.9	17.0
Տանձ	6.3	6.9	8.1	9.1	9.1
Այլ մրգեր/ Հատապտուղներ /րնկույզներ	7.0	6.4	7.5	6.6	5.4

Նշում * Ծրագրի տարածքը կազմում է 27 համայնքների ընդհանուր տարածքի 91.2%

Ծրագրին առնչվող 27 համայնքային գրասենյակ

Ամեն տարի Ծրագրի տարածքում ընդգրկված 27 համայնքների մոտավորապես 8,500-9,000 հա տարբեր տեսակի մշակաբույսեր են աճեցվում, մինչդեռ 2010-2014թթ մշակելի տարածքների տարեկան միջինը կազմել է 8,713 հա: Ըստ մշակելի տարածքների՝ ցորենը առավել տարածվածն է, մինչդեռ բանջարեղենը, մրգերը, ներառյալ խաղողը նույնպես շատ են աճեցնում: 27 համայնքների շատ ֆերմերներ գյուղատնտեսությունից եկամուտ են ստանում հիմնականում բանջարեղենի և մրգերի վաճառքից, քանի որ բանջարեղենի ու մրգերի գինը ի տարբերություն հացահատիկային կուլտուրաների գնի ավելի բարձր է:

Ծրագրի տարածքը երկրում բանջարեղենի և մրգերի արտադրության առաջատարն է: Լուիկն այստեղ համարվում է բանջարեղենի տեսակներից ամենատարածվածը, որի մակերեսը կազմում է բոլոր բանջարեղենների գումարային տարածքի կեսը: Բանջարեղենային մշակաբույսերի, ներառյալ կանաչեղենի բազմազանությունը բավական մեծ է բոլոր 27 համայնքներում: Եվ հակառակը՝ մրգերը (ծիրանը և խնձորը) և խաղողը գերակշռում են որոշ սահմանափակ քանակությամբ աճեցվող մշակաբույսերի նկատմամբ: Նշված 27 համայնքներում խաղողի մշակման տարածքները զգալիորեն մեծ են այլ մրգերի տարածքներից: 27 համայնքներում շատ մշակաբույսերի համեմատաբար բարձր արտադրողականության փաստի վրա հիմնվելով կարող ենք ասել, որ Ծրագրի տարածքը գյուղատնտեսության ոլորտում երկրի առաջատարն է:

Աղյուսակ 4-5-5.2 նշված է 27 համայնքներում առկա անասնազվաքանակը: 2014թ. համայնքների 13,574 գյուղացիական տնտեսություններից միայն 4,749-ը, կամ 35% է որոշ չափով զբաղվում անասնաբուծությամբ: Ընդհանուր առմամբ անասնապահությունը այդքան էլ տարածված չէ այս համայնքներում: Ըստ քանակների թռչնաբուծությունն առաջատարն է, որին հաջորդում են խոշոր եղջերավորները, ոչխարները, խոզերը, քիչ թվով այծեր և ձիեր: Երևում է, որ խոշոր եղջերավորները կարևոր տեղ են զբաղեցնում անասնաբուծական ֆերմաներում: Ինչ վերաբերում է կովերի քանակին՝ ապա կաթնատուներն ավելի շատ են, քան մսատուները: Նույնը վերաբերում է թռչուններին՝ ածան հավերն ավելի շատ են, քան մսատուները:

Աղյուսակ 4-5-5.2 Ծրագրի տարածքում ընդգրկված 27 համայնքներում առկա անասնազվաքանակը (2010-2014թթ)

Գյուղատնտեսական կենդանիներ		2010	2011	2012	2013	2014
Անասնապահական տնտեսություններ		5,460	5,158	4,953	4,725	4,749
1	Կաթնատու կով/խոշոր եղջերավոր ընդամենը	11,543	12,865	12,754	13,584	13,044
1-1	Կաթնատու կով (կթվող)	5,167	5,459	5,725	6,036	5,872
1-2	Մսատու (հասուն)	1,039	804	1,058	604	457
1-3	Նորածին/չբեր	5,337	6,602	5,971	6,944	6,715
2	Խոզ	3,481	3,097	2,822	3,942	4,329
3	Ոչխար	12,474	11,299	10,815	15,110	12,136
4	Այծեր	126	212	171	309	199
5	Ձիեր	30	10	31	44	42
6	Հավեր ընդամենը	50,868	44,033	40,991	43,578	46,644
6-1	Այլ հավեր (ձու)	43,236	36,898	35,395	37,717	39,811
6-2	Այլ հավեր	7,632	7,135	5,596	5,861	6,833

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքային գրասենյակներ

2) ՋՕԸ տարածքներ

Քանի որ Ծրագիրը 4 ՋՕԸ-ների տարածք է ներառում, ապա յուրաքանչյուր հատվածի անասնաբուծությանն ու գյուղատնտեսությանը վերաբերող հարցերը առանձին կքննարկենք հաշվետվության այս հատվածում: Համապատասխանաբար ավելի մանրամասն վիճակագրական տվյալները նկարագրված են Հավելվածներ B-ում, և գյուղատնտեսությանը վերաբերող ընդհանուր տեղեկատվությունը ավելի ամփոփ ներկայացված է Հավելված B-ում, որոնք հավաքագրվել են յուրաքանչյուր համայնքի գրասենյակից:

«Եղվարդ» ՋՕԸ-ի տարածքներ (ներկայացված է 3 համայնքների տեղեկատվությունը)

«Եղվարդ» ՋՕԸ-ի տարածքից Ծրագրում ընդգրկված են 3 համայնք: «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի 3 համայնքների ցանքատարածությունները հիմնականում ոռոգվում են Արզնի ճյուղ ջրանցքից: Այդ համայնքներում տարեկան ցանքատարածքները 2010-2014թթ ընդհանուր

կազմում են 625-680 հա, մինչդեռ միջինը 643 հա էր: Այս տարածքը կազմում է 27 համայնքների ցանքատարածքների միայն 7.4 %:

Առվույտի ցանքատարածքներն ամենամեծն են, որին հաջորդում են խնձորի և ծիրանի այգիները: «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի 3 համայնքներում ֆերմերները հիմնականում զբաղվում են մրգերի արտադրությամբ՝ օգտագործելով լավ ջրակլանողունակ, բլրապատ հողը և երկարատև արևային օրերը: «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի 3 համայնքներն ունեն մրգերի արտադրության երկար պատմություն, դեռ Խորհրդային ժամանակաշրջանից, երբ ստեղծվեցին սովխոսները՝ մրգեր և խաղող աճեցնելու համար: Ի տարբերություն մրգերի այս համայնքներում բանջարեղենի արտադրությունն այդքան տարածված չէ, բացառությամբ, երբ վերջինս աճեցնում են տնամերձ հողատարածքներում սեփական օգտագործման համար: Մյուս երեք ՋՕԸ-ների հետ համեմատելիս այս տարածքներում մշակաբույսերի արտադրողականությունը ցածր է՝ հիմնականում ոռոգման խնդիրների և հետևաբար հողի ցածր բերրիության պատճառով: Մրգերի և բանջարեղենի արտադրությունը ավելացման միտում ունի պայմանավորված վերջին տարիներին դրանց արտադրողականության ավելացմամբ:

Թեև կարծիք կա, որ 2014թ «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի տարածքներում ի տարբերություն մյուս երեք ՋՕԸ-ների անասնաբուծությունը ավելի զարգացած է, սակայն «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի 3 համայնքներում ընդհանուր 2,672 գյուղացիական տնտեսությունների միայն 627 կամ 23 % պահում է որևէ տեսակի գյուղատնտեսական կենդանի: Այնուամենայնիվ, Եղվարդի 3 համայնքներում անհամեմատ շատ են զբաղվում անասնաբուծությամբ, քան այլ ՋՕԸ-ների համայնքներում: Ինչ վերաբերում է խոշոր եղջերավորներին, որոնք անասնաբուծության մեջ ամենականոր տեղն են զբաղեցնում, 2014թ. այս տարածքի 27 համայնքներում նրանց գլխաքանակը կազմում է 4930, որը կազմում է ընդհանուր գլխաքանակի (13,044 գլուխ) 37.8%: Այստեղ անհրաժեշտ են մասնագիտացված անասնաբուծական ֆերմաներ, որոնք կկարողանան ընդլայնել ֆերմաները և մեծացնել գյուղատնտեսական կենդանիների գլխաքանակը: Բոլոր տարածքներում գյուղատնտեսական կենդանիների գլխաքանակի հարաբերությունը ըստ կարևորության նույնն է՝ բացառությամբ ոչխարների գլխաքանակի: Այս տարածքում ոչխարների գլխաքանակը գերազանցում է խոշոր եղջերավորների գլխաքանակը:

«Աշտարակ» ՋՕԸ տարածքներ (ներկայացված է Ծրագրին առնչվող 4 համայնքների տեղեկատվությունը)

«Աշտարակ» ՋՕԸ-ի 4 համայնք ներառված են Ծրագրի տարածքում: «Աշտարակ» ՋՕԸ-ի 4 համայնքների մշակելի տարածքները հիմնականում ոռոգվում են Ստորին Հրազդան և Տկահան ջրանցքներից: Ստորին Հրազդան ջրանցքի երկայնքով ընկած ներկայիս 3 համայնքների մշակելի տարածքի մեծ մասը, դրանք են Նորակերտ, Բաղրամյան և Մերձավան համայնքները գտնվում է Ծրագրի տարածքից դուրս: Ծրագրի տարածքի մեջ ներառված է միայն Ստորին Հրազդան ջրանցքի հյուսիսային կողմում գտնվող 3 համայնքների տարածքը, որը ծովի մակարդակից ավելի բարձր է, քան ջրանցքը, և տարածվում է զառիվայր հատվածներում:

«Աշտարակ» ՋՕԸ-ի 4 համայնքների մշակված հողատարածքները 2010-2014թթ ընդհանուր կազմում են մոտավորապես 1,110-1,140 հա, մինչդեռ միջին հողատարածքը 1,122 հա է: Այն կազմում է 27 համայնքների մշակված հողատարածքների միայն 12.9 %: Եղվարդի 3 համայնքների նման, Աշտարակի 4 համայնքներից 3-ը սովխոզներ էին և Խորհրդային ժամանակաշրջանում հիմնականում մեծ քանակությամբ խաղող էին աճեցնում: 4-րդ համայնքում՝ Մերձավանում, գտնվում էր գիտահետազոտական փորձարարական բազա, ներառյալ խաղողագործական բազան: Անցյալի ազդեցությամբ գյուղատնտեսական

տարածքների կեսից ավելիում մրգեր և խաղող են աճեցնում: Ինչ վերաբերում է ցանքատարածքներին, ապա այստեղ ըստ մշակման չափի խաղողն առաջին տեղում է, որին հաջորդում են առվույտը, ծիրանը, ցորենը, գարին և այլ մրգեր:

Ըստ հավաքագրված տեղեկատվության 2010-2014թթ ընթացքում կարելի է նկատել խաղողի արտադրության աճ: Թեև ցանքատարածքների չափերում էական տարբերություն չկա, կարող ենք նկատել արտադրողականության աճի մեջ: Միննույն ժամանակ մի քանի կուներցիոն ներդրողներ արդեն սկսել են վերածել անմշակ հողերը խաղողի կամ մրգերի այգիների: Սակայն այս տարածքներում չկա բանջարեղենի առանձին տեսակ, որն ավելի շատ են աճեցնում, քան մյուս բանջարեղենի տեսակները, բանջարեղենի ընդհանուր ցանքատարածքները քիչ չեն, հավանաբար վերջինիս բազմազանության շնորհիվ: Մրգերն ու հացահատիկային կուլտուրաները չհաշված՝ արտադրողականությունը 27 համայնքների միջին ցուցանիշից ավելի ցածր է:

2014թ. «Աշտարակ» ՋՕԸ-ի 4 համայնքներում ընդհանուր 2,279 գյուղացիական տնտեսություններից միայն 522-ը կամ 23% է պահում որևէ տեսակի գյուղատնտեսական կենդանի: Տոկոսային առումով նույնն է ինչ որ «Եղվարդ» ՋՕԸ-ի 3 համայնքներում: Չնայած որ գյուղատնտեսական կենդանիներն ըստ կարևորության գրեթե նույնն են ինչ որ մյուս տարածքներում, այս տարածքում ավելի մեծ է խոզերի թիվը:

«Վաղարշապատ» ՋՕԸ տարածքներ (ներկայացված է 7 համայնքների տեղեկատվությունը)

«Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնք ընդգրկված են Ծրագրի տարածքի մեջ: «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքների ցանքատարածքները հիմնականում ոռոգվում են Շահի Առու և Ակնալճի վերին և ստորին ջրանցքներից: «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքներում Ակնալճի վերին և ստորին ջրանցքներից ոռոգելի ջրի մատակարարումը կանոնավոր չէ, որի պատճառը ներքին ցանցերի վատ վիճակն է, և բազմաթիվ ֆերմերներ ստիպված են ոռոգել են իրենց ցանքատարածքները էլեկտրական հոսանքով շահագործվող խորքային հորերից:

2010-2014թթ. ընթացքում «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքների ցանքատարածքները կազմել են մոտավորապես 2,340-2,620 հա, իսկ միջին տարածքը կազմում էր 2,489 հա: 2010-2014թթ. ընթացքում ցանքատարածքները շարունակ ընդլայնվել են: Ըստ ցանքատարածքների չափի՝ ցորենն առաջին տեղում է, որին հաջորդում են ձմերուկը, առվույտը, լոլիկը, կարտոֆիլը, խաղողը, վարունգը և բանջարեղենի այլ տեսակներ: Համեմատելով միանյա մշակաբույսերի հետ՝ մրգերի արտադրությունը այդքան տարածված չէ տարածքում՝ բացառությամբ խաղողի: Այս հողատարածքները գտնվում են Արարատյան դաշտավայրում, որտեղ հողը հայտնի է բերրիությամբ: Հայտնի է, որ Արարատյան դաշտավայրը գյուղատնտեսության զարգացման տեսանկյունից երկրում առաջատարն է: Արտադրողականությունը այս տարածքներում բարձր է 27 համայնքների միջին ցուցանիշներից:

Մինչդեռ «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքներում ակտիվորեն աճեցնում են հիմնականում բոլոր տեսակի միանյա մշակաբույսերի, «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ն հայտնի է բանջարեղենի մշակմամբ: Բանջարեղենի արտադրությունը 2010-2014թթ զգալի աճել է մշակելի տարածքի ավելացման շնորհիվ: Հողատարածքների աշխարհագրական դիրքը նույնպես բարենպաստ է, դեպի մեծ քաղաքներ, ինչպիսին են Երևանը, Էջմիածինը, Արմավիրը և Աշտարակը, տանող ճանապարհը մատչելի է, որը լուրջ խթան է հանդիսանում գյուղատնտեսության և արտադրության զարգացման համար:

Ֆերմերները իրենց տնամերձ հողատարածքներում մշակում են բանջարեղենի և

կանաչեղենի տարբեր տեսակներ, բացի հիմնական աճեցվող մշակաբույսերից, ինչպիսին են ցորենը, առվույտը, կարտոֆիլը, կաղամբը և ձմերուկը, որոնք հիմնականում աճեցնում են համեմատաբար մեծ բաց դաշտերում: 2014թ. մշակելի հողատարածքների կեսից ավելին զբաղեցնում էին բանջարեղենները, եթե կարտոֆիլը դասենք բանջարեղենի շարքին: Ֆերմերների մեծ մասը վաճառքի նպատակով բանջարեղեն աճեցնելու համար իրենց տնամերձ հողատարածքներում կառուցում են պարզ տիպի ջերմոցներ կամ թունելներ: Նրանցից մի քանիսը խորքային հորեր են փորում մշտական ոռոգման ջուր ապահովելու նպատակով: Ջերմոցներում աճեցվող ամենատարածված մշակաբույսերն են լոլիկն ու վարունգը: Այս տարածքում ջերմոցներում կամ թունելներում տարվա ընթացքում մի քանի անգամ մշակաբույսի աճեցումը նույնպես ընդունված է (բերք ստանալը):

Վաղարշապատի 7 համայնքների անցյալով է պայմանավորված, որ բանջարեղենի մշակությունը շատ տարածված է այստեղ: Խորհրդային ժամանակաշրջանում 7 համայնքներից 5-ը կոլխոզներ էին, որտեղ հիմնականում բանջարեղեն էին մշակում, իսկ մի համայնք բանջարեղենի սերմնաբուծական սովխոզ էր: Հաշվի առնելով անցյալի փաստերը «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքներում էլ կան բանջարաբուծության ոլորտում մեծ փորձ ունեցող ֆերմերներ:

Ի տարբերություն մշակաբույսերի աճեցման՝ «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի 7 համայնքներում անասնաբուծությունն համեմատաբար քիչ է զարգացած: 2014թ. ընթացքում ընդհանուր 2,709 գյուղացիական տնտեսություններից 1,189-ը կամ 44%-ը զբաղվում է անասնաբուծությամբ, այս տարածքում անասնազվաքանակը համեմատաբար փոքր է՝ բացառությամբ թռչունների: Այս տարածքում շատ ֆերմերներ զբաղվում են փոքր ծավալով անասնաբուծությամբ հավանաբար միայն անձնական օգտագործման համար: Ըստ համայնքների գրասենյակներից հավաքված տեղեկությունների՝ անասնաբուծությունն ընդհանրապես եկամտաբեր գործունեություն չի համարվում, քանի որ անկախություն ձեռք բերելուց հետո համայնքները այլևս իրավունք չունեին օգտագործել լեռնային հատվածների արոտավայրերը, հատկապես Արագածոտնի և Կոտայքի մարզերում: Ինչպես այլ տարածքներում, այստեղ ֆերմերները նույնպես զբաղվում են խոշոր եղջերավորների՝ հատկապես կաթնատու կովերի բուծմամբ, որոնք այստեղ ևս ամենկարևորն են համարվում:

«Խոյ» ՋՕԸ տարածքներ (ներկայացված է 13 համայնքների վերաբերյալ տեղեկատվություն)

«Խոյ» ՋՕԸ-ից 13 համայնք ներառված են Ծրագրի տարածքի մեջ: Համայնքները գտնվում են «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի հյուսիս-արևմտյան մասում և տարածվում են Արարատյան հարթավայրի լեռների ստորոտում: «Խոյ» ՋՕԸ-ի 13 համայնքների ցանքատարածքները զբաղեցնում են 27 համայնքների ընդհանուր ցանքատարածքների մոտավորապես կեսը: Տարածքը հիմնականում ոռոգվում է Ատորին Հրազդանից, իսկ մի փոքր հատված՝ Վերին Ակնալիճ ջրանցքից և Քասախ գետից (պոմպակայանների միջոցով ոռոգում): Նույնիսկ այն դեպքում, երբ այս տարածքները օժտված են ամենալավ ոռոգման պայմաններով, քիչ չեն այն ֆերմերները, որոնք իրենք մշակաբույսերի ոռոգման համար կախում ունեն խորքային հորերից և, չնայած որ այդ կախվածությունն ավելի քիչ է, քան «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի տարածքում:

2010-2014թթ ընթացքում «Խոյ» ՋՕԸ-ի 13 համայնքների ցանքատարածությունները մոտ 4,350-4,750 հա են, իսկ միջին տարածքը՝ 4,459 հա: 2010-2014թթ ընթացքում ցանքատարածությունները շարունակաբար ընդլայնվել են: Յորենի ցանքատարածքները ամենաշատն են, որին հաջորդում են խաղողի, կարտոֆիլի, առվույտի, լոլիկի, կաղամբի, ծիրանի, վարունգի, և այլ բանջարեղենի ու կանաչիների տարբեր տեսակների

ցանքատարածքները: Այս տարածքները «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի հետ միասին գյուղատնտեսության արտադրանքի տեսանկյունից ոչ միայն Ծրագրի, այլև ամբողջ երկրի առաջատարն են՝ բարենպաստ պայմանների շնորհիվ՝ պարարտացված հող, հարթ հողատարածք և հասանելիություն շուկաներին:

«Խոյ» ՋՕԸ-ի 13 համայնքներում ցանքատարածքների տեսակները հիմնականում համապատասխանում են Վաղարշապատի ՋՕԸ-ի տարածքներին, մրգերի արտադրությունը՝ հատկապես խաղողի աճեցումը շատ տարածված է, իսկ մշակաբույսերն ավելի բազմատեսակ են: Խորհրդային ժամանակաշրջանում 13 համայնքներից 6-ը սովիտոզներ էին, որտեղ մրգեր և խաղող էին աճեցնում, մինչդեռ այլ համայնքները բանջարեղենի արտադրման կոլխոզներ էին բացառությամբ մեկի, որը խաղողի արտադրության սովիտոզ էր, այս ամենը ցույց է տալիս, որ պատմությունը նույնպես ազդեցություն է ունեցել համայնքների մշակաբույսերի արտադրանքի տեսակների վրա: Տարբերություն կա նաև ցանքատարածքների ծավալների մեջ: Ըստ հետազոտությունների արդյունքների՝ ցանքատարածքների չափսերը միջինում հիմնականում ավելի փոքր են, քան «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի տարածքները, ինչը պայմանավորված է հավանաբար աշխարհագրական դիրքով: Ինչպես «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ի տարածքներում այստեղի ֆերմերները նույնպես զբաղվում են ջերմոցային և թունելային մշակությամբ: Բազմատեսակ բանջարեղենն ու կանաչիները աճեցնում են ջերմոցներում և թունելներում: Մի քանի համայնքներ հայտնի են առանձին մշակաբույսերի մշակմամբ, ինչպիսին են Էլակը, թարխունը և այլ տեսակներ:

Բացառությամբ Ֆերիկ համայնքի «Խոյ» ՋՕԸ-ի 13 համայնքներում անասնաբուծությունը զարգացած չէ: 2014թ. ընդհանուր 5,914 գյուղացիական տնտեսություններից 2,411-ը կամ 41 %-ը զբաղվում է անասնաբուծությամբ, անասնազլխաքանակը այնքան մեծ չէ՝ բացառությամբ թռչունների քանակի: Բազմաթիվ համայնքների գրասենյակներում, ինչպես նշված էր «Վաղարշապատ» ՋՕԸ-ում, առկա էր արոտավայրերի խնդիրը: Ինչպես այլ տարածքներում, այստեղ էլ ֆերմերների համար կովերի/խոշոր եղջերավորների հատկապես կաթնատու կովերի բուծումը առաջնային է համարվում:

4-5-6 Մշակաբույսերի աճեցման ժամանակացույց

Եղվարդի ջրամբարի տարածքում օդի ջերմաստիճանը և անձրևները որոշիչ դեր են կատարում հիմնական մշակաբույսերի աճեցման սեզոնները որոշելու հարցում: Աղյուսակ 4-5-6.1 -ում նշված են հիմնական մշակաբույսերի աճեցման ժամանակները՝ հիմնված տարբեր աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների վրա, ինչպես նաև հետազոտական խմբի հարցումների: Ընդհանուր առմամբ, հիմնական մշակաբույսերի աճեցումն սկսվում է ապրիլ-մայիս ամիսներին, քանի որ տեղումները շատանում են, երբ Ծրագրի տարածքում գարուն է գալիս: Բերքահավաքն ավարտվում է սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին ձմեռային սեզոնից առաջ: Ցորենը բացառություն է, քանի որ այն ցանում են աշնանը, երբ տեղումներ են սպասվում: Ամեն դեպքում, Ծրագրի տարածքում գյուղատնտեսական համակարգի ժամանակացույցը կազմվում է տեղի կլիմայական պայմաններին համապատասխան:

Crop	Month												Yield (ton/ha)
	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	
Wheat (Hilly area)	[Irrigation schedule: Apr to Sep]												2.0-2.5
Wheat (Plain area)	[Irrigation schedule: Apr to Oct]												3.0-4.0
Barley	[Irrigation schedule: Apr to Jul]												2.0-3.0
Maize	[Irrigation schedule: May to Sep, (5-6 times)]												2.0-3.0
Alfalfa (6-7 years)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (6 times)]												10.0-15.0 (dry)
Potato (1st & 2nd)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (5-6 times) and (7-10 times)]												30.0-40.0
Cabbage (1st Tunnel)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (every 7-10 days)]												30.0-40.0
Cabbage (2nd)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (every 7-10 days)]												40.0-50.0
Cabbage (3rd)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (every 7-10 days)]												60.0
Cucumber (Green house)	[Irrigation schedule: Feb to Dec, (every 2 days)]												80.0
Cucumber (1st)	[Irrigation schedule: Apr to Aug, (every 2 days)]												20.0-30.0
Cucumber (2nd)	[Irrigation schedule: Jun to Sep, (every 2 days)]												40.0
Tomato (Green house)	[Irrigation schedule: Feb to Dec, (every 3-4 days)]												100.0
Tomato (Open)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (every 3-4 days)]												40.0
Pepper (Green house)	Same as Tomato												35.0-45.0
Pepper (Open)	Same as Tomato												15.0-25.0
Egg plant (Green house)	Same as Tomato												45.0-60.0
Egg plant (Open)	Same as Tomato												35.0-45.0
Water melon	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (every 3 days)]												35.0-45.0
Onion (1st)	[Irrigation schedule: Mar to Oct, (about 20 times)]												40.0
Onion (2nd)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (about 20 times)]												40.0
Strawberry (Tunnel) (2-3 years)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (every 2-3 days)]												15.0-20.0
Herbs (Green house & Open)	[Irrigation schedule: Feb to Dec, (2-3 times /month)]												-
Apple (about 30 years)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (12 times new trees, 7 times adult trees)]												8.0-15.0
Grape (50-60 years)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (12 times new trees, 6 times adult trees)]												7.0-15.0
Apricot (about 60 years)	[Irrigation schedule: Apr to Oct, (5-6 times)]												5.5-7.5

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ

Նկար 4-5-6.1 Եղվարդի ջրամբարի տարածքի հիմնական մշակաբույսերի աճեցման ժամանակացույց

Անձրևաջրերով ոռոգվող մշակաբույսերը, ինչպիսին են ցորենը կամ կերային մշակաբույսերը, որոնց ոռոգման համար համեմատաբար քիչ ջուր է անհրաժեշտ, Հայաստանում մշակվում են լեռնային գոտիներում, որտեղ տեղումները առատ են և հաճախակի: Ոռոգման անհրաժեշտություն կա Արարատյան դաշտավայրի բոլոր տեսակի մշակաբույսերի աճեցման համար, որտեղ և գտնվում է Ծրագրի տարածքը: Այստեղ տեղումները առատ չեն և օդի ջերմաստիճանը բարձր է:

4-5-7 Գյուղատնտեսական միջոցների օգտագործումը

1) Միջոցների կիրառումը

Գյուղատնտեսական կայուն և բարձր որակի արտադրանք ստանալու համար էական դեր են խաղում գյուղատնտեսական միջոցները, դրանք են մշակաբույսերի սերմերը,

պարարտանյութերը, ագրոքիմիկատները, գյուղատնտեսական մեքենաներն ու սարքավորումները: Աղյուսակ 4-5-7.1 -ում նշված են գյուղատնտեսական միջոցների օգտագործման տարբերակներն ըստ մշակաբույսերի հիմնված 81 ֆերմերների հարցումների վրա, որոնք իրականացվել են հետազոտական խմբի կողմից: Մշակաբույսի արտադրության համար հարցված ֆերմերների 82% և 61% համապատասխանաբար օգտագործում են պարարտանյութեր և հերբիցիդներ, և դրանց օգտագործման տոկոսային հարաբերությունն ավելի բարձր է, քան այլ միջոցներին: Պարարտանյութերը օգտագործվում են հիմնականում բոլոր մշակաբույսերի աճեցման համար, մինչդեռ թունաքիմիկատները՝ չեն օգտագործվում հացահատիկային կուլտուրաների և քաղցր պղպեղի աճեցման ժամանակ: Այլ գյուղատնտեսական միջոցները, ինչպիսին են կոմպոստը, պեստիցիդները և այլ կոմերցիոն սերմերը օգտագործում են հարցված ֆերմերների միայն 20-35%: Թվով քիչ ֆերմերներ օգտագործում են կոմպոստ, թեև պարարտանյութերի օգտագործումը բավական տարածված է այս շրջաններում: Այս երկու պարարտանյութերի օգտագործման հարաբերության մեջ բավական տարբերություն կա, չնայած լայն տարածվածությանը գյուղատնտեսության մեջ:

Հարցումների ժամանակ շատ ֆերմերներ նշել էին, որ վնասատուները և հիվանդությունները լուրջ խնդիր են հանդիսանում գյուղատնտեսության համար, սակայն աղյուսակ 4-5-7.1 -ը ցույց է տալիս, որ պեստիցիդները և ֆունգիցիդները դեռ լայնորեն չեն օգտագործվում: Դրանք օգտագործում են սահմանափակ թվով ֆերմերներ միայն որոշ մշակաբույսերի համար: Ինչ վերաբերում է պեստիցիդներին, ապա այն օգտագործում են ֆերմերների 50%-ից ավելին, միայն ցորենի և եգիպտացորենի մշակման ժամանակ: Ֆունգիցիդները օգտագործվում են միայն խաղողի, ջերմոցի լոլիկի և վարունգի աճեցման ժամանակ: Գյուղատնտեսական ուսումնասիրություններից ելնելով՝ նշենք, որ շատ ֆերմերներ հիմնական գիտելիքներ չունեն իրենց կողմից օգտագործվող հերբիցիդների, պեստիցիդների և ֆունգիցիդների վերաբերյալ, չգիտեն նույնիսկ ճիշտ անվանումները: Անհրաժեշտության դեպքում նրանք խորհրդակցում են ագրոքիմիական խանութների աշխատողների հետ, թե որ քիմիկատները կարող են օգտագործել կոնկրետ մշակաբույսի աճեցման ժամանակ:

Ինչ վերաբերում է կոմերցիոն սերմերին և սածիլներին, որոնցից են հացահատիկինը, կարտոֆիլինը, լոլիկինը, վարունգինը, կաղամբինը և ձմերուկինը, ապա դրանք հիմնականում ձեռք են բերվում շուկայից: Նշենք, որ ջերմոցի վարունգ և լոլիկ աճեցնողները հիմնականում օգտագործում են կոմերցիոն սերմեր:

Աղյուսակ 4-5-7.1 Գյուղատնտեսական միջոցների օգտագործումն ըստ մշակաբույսերի

Մշակաբույսեր	Մշակող ֆերմերների թիվը	Օգտագործողների թիվը						
		Պարարտանյութ	Կոմպոստ	Հերբիցիդ	Պեստիցիդ	Ֆունգիցիդ	Գնված սերմեր	Գնված սածիլներ
Ցորեն	35	35	3	4	33	8	23	0
Գարի	10	10	0	0	4	2	6	0
Եգիպտացորեն	2	1	0	1	2	0	2	0
Առվույտ	26	13	2	20	0	0	4	0
Կարտոֆիլ	29	28	3	26	13	9	27	0
Լոլիկ	26	22	8	15	6	7	10	10
Լոլիկ (ջերմոցային)	18	18	11	11	2	10	2	16
Վարունգ	30	28	3	23	3	11	23	1
Վարունգ (ջերմոցային)	12	11	8	8	0	7	0	12
Սմբուկ	17	11	6	10	2	2	0	7
Սմբուկ (ջերմոցային)	0	0	0	0	0	0	0	0

Հայաստանի Հանրապետություն

Եղվարդի ոռոգման համակարգի բարելավման ծրագիր

Քաղցր պղպեղ	10	7	2	2	1	2	1	2
Քաղցր պղպեղ (ջերմոցային)	6	6	4	1	0	0	0	0
Կաղամբ	9	7	0	8	2	3	5	4
Չմերուկ	8	8	0	6	4	4	5	3
Խաղող	33	23	9	28	15	22	0	3
Ծիրան	20	10	11	16	0	8	0	3
Խնձոր	16	11	7	8	1	6	0	3

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Ըստ հետազոտական խմբի հարցումների՝ բազմաթիվ ֆերմերներ դժգոհություններ են հայտնում գյուղատնտեսական միջոցների բարձր արժեքի վերաբերյալ: Սա է հանդիսանում գյուղատնտեսական միջոցների քիչ քանակությամբ օգտագործման հիմնական պատճառը, որն արտացոլված է աղյուսակ 4-5-7.1. -ում: Նույն տեսանկյունից դատելով՝ կարելի է ասել, որ պարարտանյութեր օգտագործողների բարձր տոկոսը պայմանավորված է կառավարության կողմից տրամադրվող սուբսիդիաների առկայությամբ, իսկ հերքիցիդներ օգտագործելու պատճառը դրանց մատչելիությունն է հաշվի առնելով նաև աշխատողների վարձակալության ծախսերը դաշտերը քաղհանելու համար:

Հայաստանում ազոտական պարարտանյութերի գերօգտագործումը պետք է որ մտահոգության տեղիք տա: Գյուղացիական տնտեսություններում հարցումների արդյունքից կարելի է ենթադրել, որ հարցվածներից շատերն օգտագործում են միայն ազոտական պարարտանյութեր և նույնիսկ գերօգտագործում են դրանք (տես՝ աղյուսակ 4-5-7.2). Համաձայն Գյուղատնտեսության նախարարության ենթակայության ներքո գործող «Ագրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի հայտնի է, որ երկրում կա ազոտական պարարտանյութերի գերօգտագործում, չնայած որ կալիումական և ֆոսֆորական պարարտանյութերի քիչ օգտագործումը կրկին անհանգստանալու տեղիք է տալիս: «Ագրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ը նշում է, որ պարարտանյութերի հավասարակշիռ կիրառումը կհանգեցնի բերքի բարձր արտադրողականության և բարձր որակի կայուն կերպով:

Աղյուսակ 4-5-7.2 Մշակաբույսեր աճեցնելիս քիմիական պարարտանյութերի օգտագործումը

Մշակաբույսեր*	Քանակը (քիմիական բաղադրիչ կգ/հա)					
	Հարցմանը մասնակցած ֆերմերներ/միջինը			Կառավարության առաջարկությունը		
	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
Ցորեն	130.5	0.0	0.0	90 - 120	90	60 - 70
Գարբի	74.5	0.0	0.0	70 - 90	60 - 70	70
Աովույտ	63.3	0.0	14.3	0	90 - 120	45 - 60
Կարտոֆիլ	332.2	0.0	0.0	120	90	90

Նշում* Մշակելի տարածքում հարցմանը մասնակցած ֆերմերների կողմից շատ աճեցվող մշակաբույսերը

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

2) Գյուղատնտեսական մեքենաների քանակը

Հարցումների ընթացքում բազմաթիվ ֆերմերներ նշեցին, որ Ծրագրի տարածքում գյուղատնտեսական մեքենաների քանակը շատ քիչ է: Թեև Ծրագրի տարածքում կան գյուղատնտեսական մեքենաների վարձակալության ծառայություններ, մեքենաների պակասը և ժամանակի սխալ բաշխումը հանդիսանում են լուրջ խոչընդոտ ըստ պլանավորվածի կատարել մշակման աշխատանքները: Աղյուսակ 4-5-7.3 -ում նշված է Ծրագրի տարածքում առկա մեքենաների քանակը:

Աղյուսակ 4-5-7.3 Գյուղատնտեսական մեքենաների քանակը Ծրագրի տարածքում

Գյուղատնտեսական մեքենաներ	2010	2011	2012	2013	2014
Տրակտորներ	385	376	361	366	365
Տրակտորային գույքաններ	123	125	131	127	129
Կուլտիվատորներ (փոցխելու համար)	92	86	92	88	88
Տրակտորային շարքացաններ	52	53	53	54	54
Տրակտորային խոտհնձիչներ	29	29	30	31	31
Մամիչ բարդոցիչ (տրակտորով շահագործվող)	27	27	28	29	31
Տրակտորային կցաալյակներ	154	150	155	158	155
Հացահատիկահավաք կոմբայն	5	5	5	5	5

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

Տրակտորների ընդհանուր քանակը, որոնք ամենակրևոր գյուղատնտեսական մեքենաներերն են, 2014թ. դրությամբ 365 են, որն այդքան էլ փոքր թիվ չի 9,139 հա Ծրագրի տարածքի համար (տես՝ աղյուսակ 4-5-7.4): Թվում է, որ 25 հա մշակելի հողատարածքի համար մեկ տրակտորը բավական է, եթե բոլոր տրակտորները լինեն լավ աշխատանքային վիճակում և ճիշտ շահագործվեն խոշոր հողատարածքներում՝ ճիշտ կազմված ժամանակացույցին համապատասխան, ապա հնարավոր կլինի իրականացնել հողատարածքի աշխատանքները ըստ պատշաճի: Այնուամենայնիվ, ըստ տրակտորների անհատ մատակարարի՝ մեկ տրակտորի (80 ձիաուժ) համար օպտիմալ մշակվող միավոր հողատարածքը 10 հա է՝ հաշվի առնելով դրանց ներկայիս աշխատանքային վիճակը :

Աղյուսակ 4-5-7.4 Ծրագրի տարածքում տրակտորների և մշակելի հողատարածքների քանակը

	«Եղվարդ»	«Աշտարակ»	«Վաղարշապատ»	«Խոյ»	Ընդամենը
Տրակտորների քանակ (հատ)	28	40	132	165	365
Մշակելի հողատարածք (հա)	630.2	1,142.6	2,622.5	4,743.3	9,138.6
Տարածք/Տրակտոր (հատ/հա)	22.5	28.6	19.9	28.7	25.0

Աղբյուրը՝ Ծրագրին առնչվող 27 համայնքների գրասենյակներ

Հայաստանում շատ հնամաշ գյուղատնտեսական մեքենաներ, ինչպիսին են տրակտորները, դեռևս շահագործվում են հողատարածքներում, որոնք շարունակաբար օգտագործվել են դեռ Խորհրդային ժամանակաշրջանից: Այդ մեքենաները շահագործվում են երբեմն 30 տարուց ավել: Գյուղատնտեսության ամենակարևոր խնդիրներից մեկն այդ հին մեքենաների փոխարինումն է նորերով: Հակադրելով աղյուսակ 4-5-7.3 -ում նշված մեքենաների քանակին՝ անսարք տրակտորների քանակը գերազանցում է նոր մեքենաների քանակը: Մինչդեռ, սեփականաշնորհումից հետո առաջացած փոքր հողատարածքների պատճառով շատ ֆերմերներ առնչվում են փոքր հողատարածքներում աշխատող մեքենաների պակասի խնդրին: Ներկայիս գյուղատնտեսական մեքենաները հարմարեցված չեն անհատ ֆերմերների կողմից սեփականացված մեծ թվով մասնատված հողատարածքները մշակելու համար:

3) Ձեռքբերման աղբյուրները

Աղյուսակ 4-5-7.5 -ում նշված են գյուղատնտեսական միջոցների ձեռքբերման աղբյուրները: Ըստ աղյուսակի մասնավոր շուկան ֆերմերների համար գյուղատնտեսական միջոցներ գնելու հիմնական աղբյուրն է: Որոշ ֆերմերներ իրենք են զբաղվում սերմնարտադրությամբ և կոմպոստի արտադրանքով: Բացի այդ կառավարության ծրագրերը հանդիսանում են քիմիական պարարտանյութերի մեկ այլ հիմնական աղբյուր, քանի որ կա պարարտանյութերի սուբսիդավորման համակարգ՝ իրախուսելու ֆերմերներին զբաղվելու ինտենսիվ գյուղատնտեսությամբ: Ֆերմերները հնարավորություն ունեն գնել երեք տիպի սուբսիդավորված պարարտանյութեր՝ ամոնիումի նիտրատ, կրկնակի սուլֆերֆոսֆատ և կալիումի քլորիդ, 35-50% ավելի ցածր գնով, քան այն կարող են գնել խանութներում:

Աղյուսակ 4-5-7.5 Գյուղատնտեսական միջոցների աղբյուրները 2014/2015թթ

Գյուղատնտեսական միջոցներ	Չեն օգտագործում	Սեփական միջոցներ	Կառավ. ծրագրեր	Հետագոտական ինստի-տուտներ	Մասնավոր խանութ	Հարևան	Այլ աղբյուր	Ընդամենը * 81 հարցում
Կոմերցիոն սերմեր / սածիլներ	17	9	4	0	58	1	0	89
Կոմպոստ	46	11	1	0	18	4	2	82
Քիմիական պարարտանյութեր	8	2	48	0	50	0	0	108
Պեստիցիդներ / Ֆունգիցիդներ / հերբիցիդներ	2	0	7	0	75	0	1	85
Մեքենաների վարձակալության ծառայություններ	17	4	0	0	61	4	0	86
Վառելիք (դիզել)	64	1	0	0	17	0	0	82

* Նշում՝ Քանի որ հարցումներին մասնակցած մեկ գյուղացիական տնտեսությունը կարող է ձեռք բերել մի քանի աղբյուրներից, ընդհանուր թիվը հավասար չէ հարցվածների թվին:

Աղբյուրը՝ Հետագոտական խումբ (Գյուղատնտեսական տնտեսությունների հարցում)

4) Ձերմոցներ

Վերջին տարիների ընթացքում ջերմոցային տնտեսությունները բավական տարածված են դարձել Հայաստանում, որը պայմանավորված է քաղաքի բնակիչների կողմից որակյալ բանջարեղենի և ծաղիկների, ինչպես նաև արտահանման պահանջարկով: Ձերմոցային տնտեսությունը ավելի ծախսատար է, քան մշակությունը բաց դաշտում, բայց այն ունի իր առավելությունները՝ արտադրանքի ավելի լավ որակ, պաշտպանություն անձրևից, կարկտից և վնասատուներից, ինչպես նաև բերքահավաքի ժամկետների վերահսկման հնարավորություն:

Աղյուսակ 4-5-7.6 նշված են ջերմոցների ընդհանուր տարածքներն ու քանակն ըստ մարզերի: Ձերմոցների ընդհանուր տարածքի գրեթե 95 % գտնվում է Արարատյան դաշտավայրում, Արարատի և Արմավիրի մարզերում: «Վաղարշապատ» և «Խոյ» ՋՕԸ-ները գտնվում են Արմավիրի մարզում և հանդիսանում են Ծրագրի տարածքի ջերմոցային տնտեսության կենտրոնները: Աղյուսակ 4-5-7.6 նշված է նաև, որ ջերմոցները հիմնականում կառուցված են Արմավիրի մարզում, փոքր չափսերի են և նախատեսված են բանջարեղենի աճեցման համար: Երկու ՋՕԸ-ների տարածքներում շատ ֆերմերներ իրենց տնամերձ հողատարածքներում կառուցում են պարզ տիպի ջերմոցներ: Որոշ առաջադեմ ֆերմերներ իրենց ջերմոցներում փորում են հորեր, ինչպես նաև տեղադրում են կաթիլային ոռոգման համակարգ: Ըստ ֆերմերների և Ձերմոցային ասոցիացիայի անդամների հարցումների կարող ենք ասել, որ լուրջն ու վարունգը հանդիսանում են ջերմոցային տնտեսության

հիմնական կուլտուրաները: Ի լրումն հիմնական մշակաբույսերի՝ պղպեղը, սմբուկը, ելակը, կանաչիներն ու դեկորատիվ ծաղիկները նույնպես աճեցնում են ջերմոցներում:

Ըստ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության տվյալների՝ Արմավիրի մարզում բանջարեղենի և սեխի/ձմերուկի մշակելի տարածքը 2009–2013թթ միջինում 12,165 հա է: Այս թիվը հաշվի առնելով՝ բանջարեղեն աճեցնող ջերմոցային տնտեսությունները կազմում են ընդհանուր բանջարեղենի և սեխի/ձմերուկի հողատարածքների մոտ 3 % :

Աղյուսակ 4-5-7.6 2014թ ջերմոցների ընդհանուր տարածքն ու օգտագործումն ըստ մարզերի

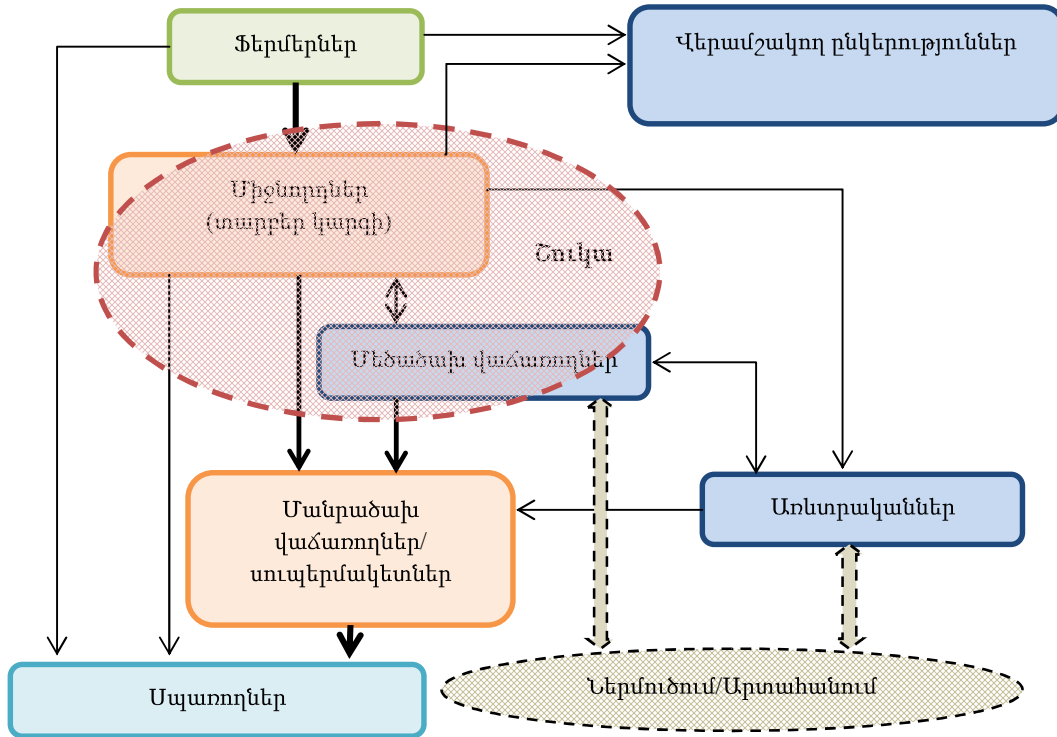
№	Մարզ	Տարածք						Ֆերմեր/տեր		Միջինը (հա/գյուղ. տնտ)
		Բանջարեղեն		Ծաղիկներ		Ընդամենը (հա)	%	(գյուղ. տնտ)	%	
		(հա)	(%)	(հա)	(%)					
1	Արարատ	120.0	70.9	49.3	29.1	169.3	27.6	2,212	28.0	0.08
2	Արագածոտն	1.9	70.4	0.8	29.6	2.7	0.4	11	0.1	0.25
3	Արմավիր	349.3	85.4	59.7	14.6	409.0	66.6	5,485	69.5	0.07
4	Գեղարքունիք	0.1	50.0	0.1	50.0	0.2	0.0	1	0.0	0.20
5	Կոտայք	15.9	60.7	10.3	39.3	26.2	4.3	48	0.6	0.55
6	Լոռի	0.0	NA	0.0	NA	0.0	0.0	3	0.0	0.00
7	Սյունիք	1.3	37.1	2.2	62.9	3.5	0.6	6	0.1	0.58
8	Շիրակ	0.4	66.7	0.2	33.3	0.6	0.1	8	0.1	0.08
9	Վայոց Ձոր	0.6	100.0	0.0	0.0	0.6	0.1	5	0.1	0.12
10	Տավուշ	1.6	94.1	0.1	5.9	1.7	0.3	118	1.5	0.01
Ընդամենը		491.1	80.0	122.7	20.0	613.8	100.0	7,897	100.0	0.08

Նշում՝ Թավատառ գրված մարզերն ընդգրկված են Ծրագրի տարածքում

Աղբյուրը՝ Ջերմոցային ասոցացիա, ՀՀ

4-5-8 Գյուղատնտեսական արտադրանքների վաճառքը

Ծրագրի տարածքի դիրքը առավելություն է հանդիսանում գյուղատնտեսական արտադրանքները Երևան քաղաքում վաճառելու համար, որը երկրում գյուղատնտեսական արտադրանքների սպառման ամենամեծ վայրն է: Հիմնականում մարքեթինգի իրավիճակը նման է գլուխ 3-3-3-ում նկարագրված իրավիճակին: Ընդհանուր առմամբ, այս երկրում ֆերմերների հիմնական գնորդը միջնորդներն են: Մանրածախ վաճառողի տեսանկյունից իր բիզնեսի համար անհրաժեշտ է որոշակի ծավալի և որակի գյուղատնտեսական արտադրանքի մշտական մատակարարում: Այսպիսով, միջնորդը որոշակի ֆիլտրի դեր է կատարում՝ ֆերմերներից հավաքելով մանրածախ վաճառողի պահանջին համապատասխան արտադրանքների բավարար ծավալ: Սահմանափակ թվով ֆերմերներ միայն, ովքեր արտադրում են բավարար ծավալով կոմերցիալիզացված մեծաքանակ արտադրանք, կարող են վաճառել այն առանց միջնորդի: Գյուղատնտեսական արտադրանքի վաճառքի միջոցը կարևոր խնդիր է ֆերմերների համար, քանի որ ուղղակիորեն կապված է իրենց եկամտի հետ: Նկար 4-5-8-1 -ում պատկերված են մրգերի և բանջարեղենի սպառման միջոցները, որոնք Ծրագրի տարածքում գտնվող ֆերմաների եկամտի կարևորագույն աղբյուրներն են:

Սկար 4-5-8-1 Բանջարեղենի և մրգերի սպառման ուղիները

Աղբյուր՝ Հետազոտական խումբ

Ծրագրի տարածքում կգարգանա պայմանագրային հիմունքներով հողագործությունը, նույնիսկ սկզբնական փուլում: Շատ վերամշակող ընկերություններ և առևտրականներ համարում են, որ նրանք մեծապես պետք է կախված լինել պայմանագրային հիմունքներով հողագործությունից, եթե ընդլայնեն իրենց բիզնեսը: Այնուամենայնիվ, նրանք դեռևս վարանում են ընդլայնել պայմանագրային հիմունքներով հողագործությունը կառավարման հետ կախված հետևյալ խնդիրների պատճառով՝

- Պայմանագրային հիմունքներով աշխատող ֆերմերների արտադրանքների որակի վերահսկում
- Պայմանագրի խախտում (պայմանագրային ֆերմերների կողմից), երբ արտադրանքների շուկայական գինը բարձրանում է

Աղյուսակ 4-5-8-1 ցույց է տալիս 8 հիմնական արտադրանքների վաճառքի ուղիները՝ հիմնված գյուղացիական տնտեսություններում հարցման արդյունքների վրա:

Աղյուսակ 4-5-8.1 Ծրագրի տարածքում հիմնական գյուղատնտեսական արտադրանքների վաճառքի ուղիները

Արտադրանք	Ֆերմերների թիվը	Ֆերմերների կողմից վաճառքի ուղիներ*						
		Միջնորդ	Վերամշակող	Մեծածախ վաճառք	Մանրածախ / Սուպերմարկետ	Կոոպերատիվներ	Արտահանող	Հաճախորդ/հարևան
Ցորեն	11	8	0	1	0	0	0	2
Կարտոֆիլ	23	9	0	9	1	0	1	4
Լոլիկ (բաց դաշտ)	15	7	8	2	1	0	0	0
Լոլիկ (օբրմոց)	18	12	0	4	0	0	0	2
Վարունգ (բաց դաշտ)	18	9	1	5	0	0	0	4

Գլուխ 4, ՎՀ

Վարունգ (ջերմոց)	10	7	0	2	0	0	0	1
Խաղող	21	0	18	0	0	0	0	3
Ծիրան	14	3	0	4	2	0	2	3
Կովի կաթ	15	0	6	0	5	1	0	4
Խոշոր եղջերավոր/միս	16	8	0	1	3	0	0	5

Նշում* Քանի որ որոշ ֆերմերներ ունեն մի քանի վաճառքի ուղիներ, ընդհանուր թիվը միշտ չէ որ համընկնում է ֆերմերների թվի հետ

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Կարտոֆիլը, ծիրանը և կովի կաթը վաճառվում են համեմատաբար ավելի տարբեր վաճառքի ուղիներով: Կաթը և խոշոր եղջերավորների միսը հաճախ վաճառվում են անմիջապես հաճախորդներին, ովքեր ապրում են հենց նույն կամ մոտակա համայնքում կամ նույնիսկ Երևանում: Ուղղակի վաճառքը միշտ չէ, որ ֆերմերներին բավարար շահույթ է ապահովում, քանի որ երբեմն տեղափոխման և այլ ոչ ուղղակի արժեքներն են ավելի բարձր: Այնուամենայնիվ, հաճախորդին ուղղակիորեն վաճառքը կարող է լինել ֆերմերների շահույթն ավելացնելու տարբերակներից մեկը՝ վաճառքը առանց միջնորդների կազմակերպելու միջոցով: Խաղողի դեպքում շատ ֆերմերներ աճեցնում են այն կոնյակի և գինու գործարանների հետ պայմանագրային հիմունքներով: Քանի որ խաղողագործությունը զարգացել է տարիների ընթացքում արդյունաբերությունների զարգացմանը զուգահեռ, և այս արտադրություններն հանդիսանում են արտաբաժնի կարևոր աղբյուր, կառավարությունն աջակցում է պայմանագրային հիմունքներով խաղողագործությանը: Լոլիկի դեպքում բաց դաշտում լոլիկի մշակությամբ զբաղվող ֆերմերները վաճառում են մեծ ծավալով արտադրանք վերամշակողներին՝ ստանալով փոքր շահույթ: Եվ ընդհակառակը, ջերմոցային մշակությամբ զբաղվողները վաճառում են իրենց արտադրանքը միջնորդներին և թարմ արտադրանքների վաճառքով զբաղվող այլ մարդկանց: Ծրագրի տարածքում գյուղատնտեսական կոոպերատիվները վաճառքի հարցերում ակտիվ չեն՝ բացառությամբ կաթի վաճառքի, մինչդեռ կոոպերատիվները կարող են արդյունավետ լուծում լինել վաճառքները կազմակերպելիս՝ ավելի ուժեղացնելով գնի սակարկելու հնարավորությունները:

Աղյուսակ 4-5-8.2 նշված են 2014թ. գյուղացիական տնտեսություններում հարցման արդյունքները ըստ հարցված ֆերմերների թվի, ովքեր արտադրում և վաճառում են գյուղատնտեսական արտադրանքներ և կենդանիներ: Ըստ աղյուսակի՝ հացահատիկները և թռչնային արտադրանքը հիմնականում նախատեսված են տան սպառման համար: Իսկ բանջարեղենի, խաղողի և խոշոր եղջերավորների շատ տեսակներ հիմնականում արտադրվում են վաճառքի համար:

Աղյուսակ 4-4-8.2 Գյուղատնտեսական արտադրությունից մինչև վաճառք ֆերմերների թիվն ըստ բերքի և

անասնաբուծական արտադրանքի

Բերք/ անասնաբուծական արտադրանք	Ֆերմերների քանակ	
	Արտադրանք (գյուղ. տնտ.)	Արտադրանք (գյուղ. տնտ.)
Ցորեն	35	35
Գարի	10	10
Եգիպտացորեն	2	2
Առվույտ	26	26
Կարտոֆիլ	30	30
Լոլիկ	28	28
Լոլիկ (ջերմոցի)	20	20
Վարունգ	34	34
Վարունգ (ջերմոցի)	13	13

		(ջերմոցային)	
Մմբուկ	21	Մմբուկ	21
Մմբուկ (ջերմոցի)	1	Մմբուկ (ջերմոցային)	1
Քաղցր պղպեղ	14	Քաղցր պղպեղ	14
Քաղցր պղպեղ (ջերմոցի)	7	Քաղցր պղպեղ (ջերմոցային)	7
Կաղամբ	11	Կաղամբ	11
Ձմերուկ	8	Ձմերուկ	8
Խաղող	39	Խաղող	39
Օհրան	32	Օհրան	32
Խաղող	22	Խաղող	22
Կովի կաթ	27	Կովի կաթ	27
Մսատու խոշոր եղջ./միս	18	Մսատու խոշոր եղջ./միս	18
Բրոյլեր հավ/թռչնամիս	22	Բրոյլեր հավ/թռչնամիս	22
Ձու	40	Ձու	40

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Աղյուսակ 4-5-8.3-ն ներկայացնում է մշակաբույսերի գների 3 դասակարգումները՝ ֆերմայում վաճառքի գին, բերքի մեծածախ և մանրածախ վաճառքի գին, որոնք աճեցվում են շատ ֆերմերների կողմից և սովորաբար վաճառվում են հենց աճեցնողի կողմից: Կարտոֆիլը ներկայացնում է երկարատև պահվող մշակաբույսերը, լոլիկը՝ բանջարեղենը, իսկ խաղողը՝ մրգերը:

Աղյուսակ 4-5-8.3 Հիմնական մշակաբույսերի գնային տատանումները 2014/15թթ (ՀՀ դրամ)

Բերքատեսակ	Գնային կատեգորիա	Միջին (չափավոր)	Առավելագույն	Նվազագույն
Կարտոֆիլ	Ֆերմա	160	250	60
	Մեծածախ	200	280	80
	Մանրածախ	260	300	230
Լոլիկ (Բարձր սեզոն) շունիս-հոկտեմբեր	Ֆերմա	131	500	40
	Մեծածախ	220	660	80
	Մանրածախ	238	400	130
Լոլիկ (Մեզոնից դուրս) նոյեմբեր-մայիս	Ֆերմա	562	800	50
	Մեծածախ	814	1,250	200
	Մանրածախ	563	800	300
Խաղող	Ֆերմա	160	300	100
	Մեծածախ	440	1,200	180
	Retail	710	1,400	300

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ

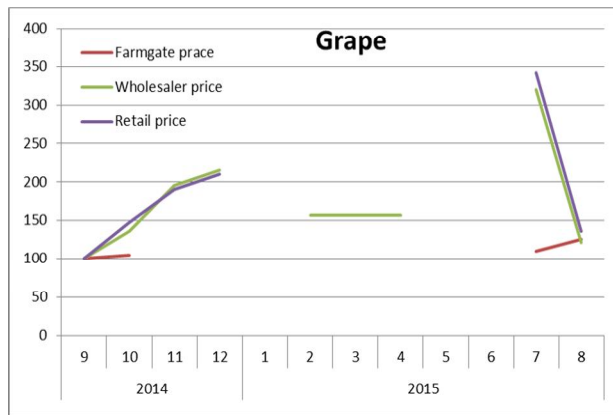
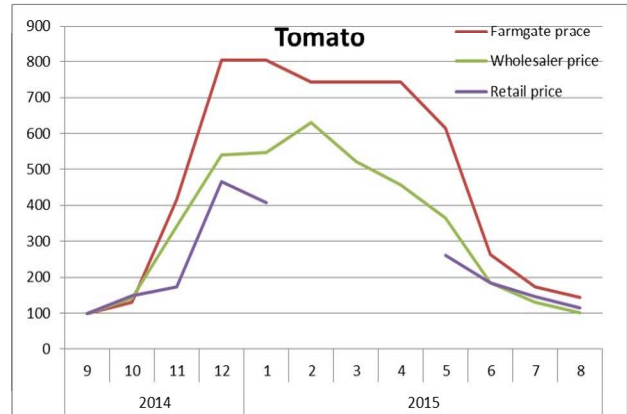
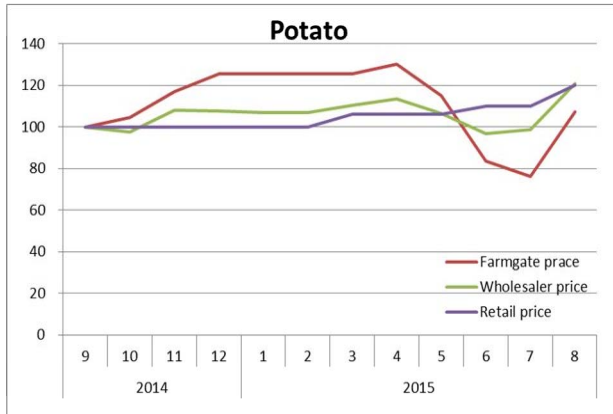
Արդյունքները ցույց են տալիս, որ միջնորդները սովորաբար վաճառում են ֆերմերներից գնված ապրանքը այլ գնորդներին 20-30 % ավելի բարձր արժեքով: Ինչ վերաբերում է լոլիկի մանրածախ վաճառքի գնին (և՛ բարձր և՛ ցածր՝ պահանջարկի ժամանակահատվածներում), տրամաբանորեն այն պետք է ավելի բարձր լինի, քան մեծածախ վաճառքի գինը: Սակայն աղյուսակում մեծածախ վաճառքի գինը ավելի բարձր է քան մանրածախը: Մա հավանաբար պայմանավորված է լոլիկի բարդ շուկայական հատկանիշներով՝ արդյունաբերության վայրը և որակի ցուցանիշները, արտադրված է այն վերամշակման համար, թե՛ թարմ վիճակում օգտագործման, թե՛ արտահանման համար, ինչպես նաև աճեցված է այն բաց դաշտում, թե՛ ջերմոցում, կամ ներմուծված է: Անհրաժեշտ են լրացուցիչ ուսումնասիրություններ լոլիկի գնի վերաբերյալ խճճված տեղեկությունները հստակեցնելու համար:

Ավելի մանրամասն տեղեկատվությունը ֆերմայում վաճառքի գնի վերաբերյալ նշված է Հավելված B-ում: Ըստ գնային ցուցանիշների յուրաքանչյուր բերքատեսակի նվազագույն

և առավելագույն արժեքների միջև կա ահռելի տարբերություն: Հատկապես, լուրիկի գնի տարբերությունը 10 անգամից ավել է (թե՛ բաց դաշտում աճեցված, թե՛ ջերմոցային պայմաններում): Լուրիկի գինը նվազագույնին է հասնում օգոստոսից սեպտեմբեր ամիսներին՝ բաց դաշտում աճեցված լուրիկի բերքահավաքի թեժ ժամանակ: Ջերմոցային տնտեսությունը ֆերմերների համար շահույթն ավելացնելու արդյունավետ ձևերից մեկն է՝ փոփոխելով բերքահավաքի սեզոնը:

Աղյուսակ 4-5-8.2-ում նշված են 3 հիմնական բերքատեսակների՝ կարտոֆիլի, լուրիկի և խաղողի գների ցուցանիշները՝ տեսնելու դրանց սեզոնային գնային տատանումները: Կարտոֆիլի և լուրիկի գնային ցուցանիշները ցույց են տալիս, որ ֆերմայում վաճառքի գինն ավելի շատ է հակված տատանվելու քան մեծածախ և մանրածախ արժեքները: Այս բերքատեսակների ֆերմայում վաճառքի գինը բավական ցածր է հենց բերքահանաքի ժամանակ: Ֆերմերները հավանաբար պայքարում են ցածր գների դեմ բերքահավաքի բարձր սեզոնի ժամանակ: Երևում է, որ կարտոֆիլը ավելի քիչ սեզոնային է համարվում երկարատև պահպանման հնարավորության շնորհիվ, քան լուրիկը: Այս երկու բերքատեսակների պահպանման ժամկետներն էլ հենց կարող է մեծ տարբերություն առաջացնել: Քանի որ լուրիկի արտադրանքը ջերմոցային պայմաններում ավելի տարածված է դառնում Հայաստանում, լուրիկը և շատ այլ մշակաբույսեր առկա են շուկաներում նույնիսկ ձմռան ամիսներին՝ ներմուծված արտադրանքի հետ միասին: Որոշ ֆերմերներ լուրիկ և այլ մշակաբույսեր են աճեցնում՝ նպատակ ունենալով վաճառել այն սեզոնից դուրս և ջերմոցներում իրականացնելով անընդհատ մշակություն և ստանալով շարունակական բերք: Լուրիկի գնային ցուցանիշից, որն իր գազաթնակետին է հասնում դեկտեմբերից ապրիլ ամիսների ընթացքում, կարելի է ենթադրել, որ ֆերմերները զգալի եկամուտ են ստանում ջերմոցային կուլտուրաներից:

Ընդհակառակը, խաղողի ֆերմայում վաճառքի գնի ցուցանիշները ցույց են տալիս, որ այն ավելի կայուն է, չնայած այն ավելի սեզոնային մշակաբույս է, քան կարտոֆիլը և լուրիկը: Կայուն գինը պայմանավորված է հիմնականում կառավարության կողմից ուղղորդված պայմանագրային հիմունքներով աճեցման հետ: Կառավարությունը ուղղորդում է վերամշակողների նվազագույն գնման գինը, որպեսզի ֆերմերները չկորցնեն խաղող աճեցնելու իրենց մոտիվացիան: Մինչդեռ մեծածախ և մանրածախ վաճառքի գնի ցուցանիշների տատանումը ավելի մեծ է, որը հավանաբար պայմանավորված է տարաբնույթ տեղեկատվությամբ՝ ստացված խաղողի երկու տարբեր շուկայական սեզոններին: Մեկը՝ համեմատաբար էժան խաղող՝ վերամշակման համար նախատեսված, մյուսը՝ ավելի թանկ՝ թարմ վիճակում օգտագործման համար:

* Նշում՝ գնային ցուցանիշ 100= գինը ըստ 2014թ. սեպտեմբերի
 Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Նկար 4-5-8.2 Հիմնական մշակաբույսերի գնային ցուցանիշները

4-5-9 Գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ

Ծրագրի տարածքում գյուղատնտեսական կոոպերատիվներն ակտիվ չեն: Համաձայն գյուղացիական տնտեսությունների հարցումների հարցված ֆերմերների մեծ մասի համար կոոպերատիվները գյուղատնտեսական արտադրանքների հայտնի գնորդներից չեն: Շատ հազվադեպ է պատահում, որ կոոպերատիվներին գյուղատնտեսական արտադրանք վաճառեն բացառությամբ կաթնային արտադրանքի (տես՝ աղյուսակ 4-5-8-1): Բացի այդ մատակարարների, առևտրականների և վերամշակողների հետ ունեցած մի շարք հարցազրույցների արդյունքում պարզվեց, որ նրանք շատ հազվադեպ են կոոպերատիվներից գյուղատնտեսական արտադրանք ձեռք բերում: Միայն մի դեպք է եղել անցյալ տարի, որ մեծածախ վաճառողը կոոպերատիվից կամ ֆերմերային խմբից կարտոֆիլ է գնել:

Համաձայն Գյուղատնտեսության նախարարության Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների աջակցության բաժնի՝ փոքր թիվ չեն կազմում այն ֆերմերները, որոնք կասկածամտորեն են վերաբերում գյուղատնտեսական կոոպերատիվների օգուտին, որն էլ պայմանավորված է Խորհրդային ժամանակաշրջանից մնացած դրանց նակատամբ բացասական տպավորություններով: Նույնիսկ անկախությունից հետո շատ կարճ ժամանակում տարբեր ծրագրերով ստեղծվել են շատ կոոպերատիվներ: Այնուամենայնիվ դրանցից շատերը չեն պահպանվել: Չնայած որ մինչ դրանց հիմնումը շատ կարևոր պայման է հանդիսանում մասնակցային գործընթացը, իսկ հիմնումից հետո արդեն որոշակի երկարատև հետևողական մոնիթորինգը, շատ ծրագրեր լուրջ ուշադրություն չեն դրաձնում դրանց: Գյուղատնտեսական կոոպերատիվներն դեռևս չեն արմատացել ոչ միայն Ծրագրի տարածքում, այլև ընդհանուր առմամբ Հայաստանում:

4-5-10 Գյուղատնտեսական վարկ

2011թ. ապրիլից սկսած Կառավարությունը իրականացնում է գյուղատնտեսական ֆինանսական աջակցության ծրագիր, որը փոխհատուցում է գյուղատնտեսական վարկերի տոկոսը: Սուբսիդավորվող գյուղատնտեսական վարկերը տրամադրվում են երեք մասնավոր բանկերի կողմից, որոնք են ԱԿԲԱ-Կրեդիտ Ագրիկոլ բանկ, Արդշինինվեստ Բանկ և Կոնվերս Բանկ: Կառավարության կողմից փոխհատուցվող տոկոսը 4% է (ընդհանուրը 14 % է), իսկ աղքատության առավել բարձր շեմ ունեցող համայնքներում՝ 6%: 2015թ. ծրագրում ներառված էին 915 համայնք և սուբսիդավորված 6%-ը վերաբերել է բոլոր համայնքներին: Վարկի մարման ժամանակահատվածը 1 տարուց ավել է (կախված վարկի պայմաններից) և մարումը սկսվում է վարկը ստանալուց 6 ամիս անց:

Հետևյալ աղյուսակը՝ 4-5-10.1, ներկայացնում է 2000թ. երեք մասնավոր բանկերի կողմից տրամադրված գյուղատնտեսական վարկերի չափը: Ըստ աղյուսակի 2011թ. իվեր, երբ մեկնարկել է կառավարության աջակցության ծրագիրը, վարկի չափերը շատ ավելացել են: Առանց կառավարության աջակցության տրամադրվող վարկերը նույնպես ավելացել են: Բացի վերը նշված երեք բանկերից այլ մասնավոր ֆինանսական գործակալություններից 2013թ. տրամադրված գյուղատնտեսական վարկերը մոտ 40 միլիարդ ՀՀ դրամ է:

Աղյուսակ 4-5-10.1 Գյուղատնտեսական վարկեր տրամադրված 3 մասնավոր բանկերի կողմից (2000-2014)

Տարի	Վարկի չափը (միլիարդ ՀՀ դրամ)
2000	10.4
2001	9.4
2002	7.8
2003	8.2
2004	8.6
2005	11.3
2006	14.2
2007	22.4
2008	36.5
2009	44.2
2010	52.6
2011	73.4
2012	91.9
2013	103.2
2014 (up to June)	115.9

Աղբյուրը՝ ՀՀ Գյուղատնտեսության նախարարություն

Աղյուսակ 4-5-10.2-ը ներկայացնում է ըստ թիրախային տարածքում ֆերմերների հետ հարցազրույցի արդյունքների վարկի հասանելիությանը առնչվող խնդիրներն ու խոչընդոտները: Հարցվածները մեկնաբանում էին, որ վարկի հասանելիությունը իրենց գյուղատնտեսական գործունեության համար փոքր խնդիր չի հանդիսանում: Հարցված ֆերմերների մոտ 40% կարծում են, որ վարկի հասանելիությունը էական հարց է ֆերմայի կառավարման համար: Մեկ այլ հետազոտության արդյունքները փաստում են, որ գյուղատնտեսական վարկի պահանջարկի բարձր պոտենցիալ պետք է լինի, քանի որ շատ ֆերմերների վրա է ընկած բարձր արտադրական ծախսերի հետ կապված խնդիրները, ինչպիսին են պարարտանյութերի, ագրոքիմիկատների, գյուղատնտեսական տեխնիկայի, ոռոգման վճարումները, և այլն:

Ինչպես նշված էր նախկին պարբերությունում Հայաստանում կան գյուղատնտեսական վարկերի սուբսիդավորման համակարգ, բայց հարցված ֆերմերներից շատերը նշում էին, որ այդ վարկային համակարգերը կիրառելի չեն իրենց մարման պայմանների պատճառով: Օրինակ՝ որոշ ֆերմերներ պնդում էին, որ այգում բերքահավաքը հնարավոր է տնկիները տեղադրելուց մի քանի տարի հետո միայն, սակայն փոխառության մարմումը սկսվում է

արդեն այն վերցնելուց 6 ամիս անց: Նրանք պնդում էին նաև, որ գյուղատնտեսական վարկերի համակարգը պետք է ունենա ավելի շատ տեսակներ վճարման տարբեր պայմաններով տարբեր նպատակների համար, որոնցից են այգում հողի բարելավումը, գյուղատնտեսական մեքենաները և ջերմոցների կառուցումը:

Աղյուսակ 4-5-10.2 Գյուղատնտեսական վարկի հասանելիության վերաբերյալ հարցումների արդյունքները

Հասանելիություն	Մշակաբույսի աճեցում		Անասնապահություն	
	Ֆերմերներ	%	Ֆերմերներ	%
Խնդիր չկա	36	44.4	25	30.9
Թեթևակի խնդիրներ	7	8.6	3	3.7
Լուրջ խնդիր	30	37.0	11	13.6
Կիրառելի չէ/չգիտեմ	8	9.9	42	51.9
Ընդամենը	81	100.0	81	100.0

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

4-5-11 Ֆերմերների խնդիրները

Ծրագրի տարածքում 4 ՋՕԸ անդամների հետ անցկացված մի շարք սեմինարների ընթացքում պարզվեց, որ գյուղացիները տարածքում ունեն հետևյալ ընդհանուր խնդիրները (աղյուսակ 4-4-11.1). Հավելված B10 –ում նշված են ընդհանուր խնդիրները ըստ հերթականության՝ հիմնված պատճառի և հետևանքի վրա: .

Աղյուսակ 4-5-11.1 Ֆերմերների կողմից ընդհանրացված խնդիրներ

Ոլորտ	Խնդիրներ և խոչընդոտներ
Արտադրություն	Հողի բերրիությունը ցածր է
	Վաճառքի ենթակա արտադրանքները բավարար չեն
	Ֆերմայի համար անհրաժեշտ միջոցների արժեքը շատ բարձր է (սերմեր, պարարտանյութեր, և այլն)
	Ֆերմայի համար անհրաժեշտ միջոցների որակը ցածր է (սերմեր, պարարտանյութեր, և այլն)
	Կառավարության կողմից աջակցությունը և խորհրդատվությունը բավարար չէ
	Հասանելի գյուղատնտեսական վարկերի պակաս (բարձր տոկոս և կարճ մարման ժամկետ)
	Բնական աղետներ (կարկուտ և ցածր ջերմաստիճան)՝ Վնասատուների և հիվանդությունների վնասները
Ոռոգում	Ջրի պակաս
	Վնասված ջրագծեր
	Ջրի շատ կորուստ
	Ջրի վարձը բարձր է
	Ջուրն աղտոտված է /մաքուր չէ
	Ոռոգման ջրի ոչ հավասար բաշխում անդամների միջև
	Ստորգետնյա ջրերի մակարդակը ցածր է
Գյուղատնտեսական մեքենաներ	Գյուղատնտեսական մեքենաների պակաս
	Տրակտորների վարձակալության ծառայության արժեքը բարձր է
	Գյուղատնտեսական մեքենաները հին են
	Մեքենաների վարձակալության ժամանակացույցը հարմար չի
Մարքեթինգ	Տրակտորները և պահեստամասերը թանկ են
	Վաճառքի գինը ցածր է / կամ խիստ տանտավող է
	Շուկայի մատչելիություն (ոչվար է լավ գնորդներ գտնել)
	Դժվար է արտադրանքները շուկա փոխադրել
	Վաճառքի վերաբերյալ տեղեկատվության/գիտելիքների պակաս
Վաճառքի հարցերում կառավարության աջակցություն չկա	

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ

Հետազոտական խմբի կողմից իրականացված գյուղացիական տնտեսությունների

հարցումները բացահայտեցին ֆերմերների կողմից բարձրացված խնդիրների կարևորությունը (տես՝ աղյուսակ 4-5-11.2):

Աղյուսակ 4-5-11.2 ֆերմերների կողմից բարձրացված խնդիրների կարևորությունը

Խնդիրներ և խոչընդոտներ	Խնդիր չի հանդիսանում	Թեթև խնդիր	Լուրջ խնդիր	Չի վերաբերում / չգիտեմ	Ընդամենը
Տեխնիկական տեղեկատվություն / տեղեկատվության տրամադրում	63	9	9	0	81
Մեփական փորձ և գիտելիքներ	66	12	3	0	81
Հողատարածք (անհրաժեշտ են ավելի շատ հողատարածքներ)	64	4	13	0	81
Հողի բերրիություն	32	15	34	0	81
Հողն աղի է	63	8	8	2	81
Ջրի պակաս	31	16	34	0	81
Ոռոգման կառույցների վիճակ	26	15	40	0	81
Ջրի խնդիր	39	19	23	0	81
Մերմերի լավ սորտերի բացակայություն	27	19	35	0	81
Վնասատուներ և հիվանդություններ	11	13	57	0	81
Միջոցների հասանելիություն	55	12	14	0	81
Գյուղատնտեսական միջոցների արժեք	19	10	52	0	81
Աշխատուժ	39	14	22	6	81
Գյուղատնտեսական մեքենաների հասանելիություն	44	7	25	5	81
Մեքենաներ/մեքենայացում	22	12	41	6	81
Պահեստավորման պայմաններ	50	4	20	7	81
Փոխադրամիջոցներ	52	12	13	4	81
Լավ շուկայի / գնորդների հասանելիություն	24	11	44	2	81
Վաճառքի ցածր գին	6	5	68	2	81
Շուկայական կայուն գին (Գնային տատանումներ)	7	7	65	2	81
Վարկերի հասանելիություն	36	7	30	8	81
Այլ	11	2	9	59	81

(Նշում) Գունավոր՝ հարցվածների կեսից ավելին պատասխանել է «շատ լուրջ խնդիր»

Աղբյուրը՝ Հետազոտական խումբ (Գյուղացիական տնտեսությունների հարցում)

Առավել լուրջ խնդիրները վերաբերում են մարքեթինգին: Շուկայական գնի նվազեցումը, կամ տատանումները շատ ֆերմերների մոտ խնդիր է առաջացնում: Ֆերմերները նաև փնտրում են լավ շուկաներ և լավ գնորդներ, որոնք հնարավորություն ունեն գնել նրանց արտադրանքը կայուն և բարենպաստ պայմաններով: Այսպիսի գնորդներ գտնել չկարողանալու դեպքում ֆերմերներն ուզում են, որ իրենց արտադրանքն ամբողջությամբ գնվի պետության կողմից, ինչպես որ ընդունված էր Խորհրդային ժամանակաշրջանում: Չնայած որ անկախությունից հետո արդեն 20 տարի անցել է ոչ փոքր թվով ֆերմերներ դեռևս կարոտով են հիշում վաճառքների հարցերում Կառավարության միջամտության փաստը: Քանի դեռ բազմաթիվ ֆերմերներ դժգոհություններ են հայտնում ներդրումային (բարձր) արժեքի վերաբերյալ, այս խնդիրը անխզելիորեն վերաբերում է վաճառքին: Եթե ֆերմերը կարողանա վաճառել իր արտադրանքը իրեն հարմար գնով, ապա իր ներդրումների արժեքը նա կհամարի ընդունելի: Ի նկատի ունենալով հայկական մշակարույսերի՝ ներկայացված ցորենի տեսքով, բարձր արժեք ունեցող համակարգը, հարկավոր է հաստատել ներդրումային արժեքի նվազեցման համապարփակ քաղաքականության համակարգ, որպիսի հետազայում նվազեցվի արտադրանքի արժեքը

հաստատելով ռացիոնալ գյուղատնտեսական համակարգ, և պարզեցնելով գործող շուկայական համակարգը: Հետագայում հարկավոր է վարել համապատասխան քաղաքականություն. բոլոր շահագրգիռ կողմերի, ինչպես նաև ֆերմերների կողմից պետք է իրականացվեն պատշաճ միջոցառումներ:

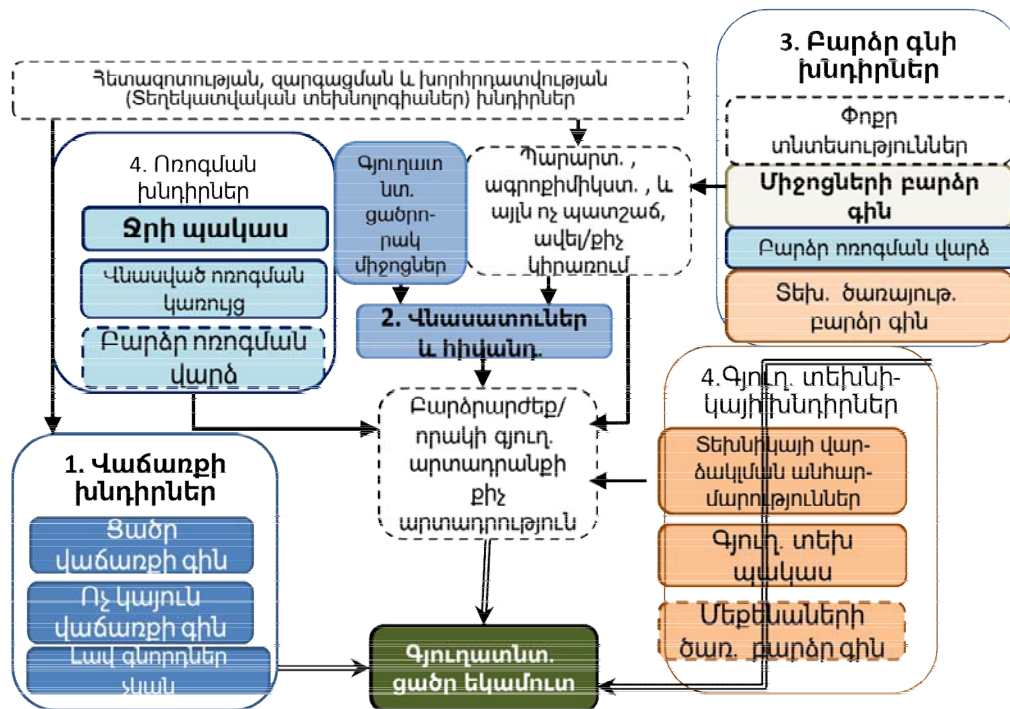
Շատ ֆերմերներ կարծում են, որ չեն կարող վերահսկել վնասատուների և հիվանդությունների տարածումը պատշաճ կերպով. միջատասպանների / ֆունգիցիդների ցածր որակի պատճառով: Նրանք ամեն դեպքում չեն համարում, որ իրենց հմտություններն ու գիտելիքները գյուղատնտեսության ոլորտում բավարար չեն, ինչպես նաև բավարար չեն գյուղատնտեսական խորհրդատվական աջակցության ծառայությունները՝ պատշաճորեն վերահսկելու վնասատուներն ու հիվանդություններն ըստ աղյուսակ 4-5-11.2: Մեմինարների ընթացքում ֆերմերները նշում էին, որ իրենք խորհրդատվական գործակալության կամ ագրոքիմիկատների խանութի կողմից աջակցության կարիք են զգում՝ իմանալու ցանելու պատշաճ ձևերը կանխելու կամ վերահսկելու վնասատուներն ու հիվանդությունները: Փաստացի շատ դեպքերում ֆերմերներին չի հաջողվում վերահսկել վնասատուների և հիվանդությունների տարածումը միջատասպանների / ֆունգիցիդների ոչ ճիշտ օգտագործման պատճառով: Համապատասխան արդյունքի հասնելու համար անհրաժեշտ է այն օգտագործել ճիշտ ժամանակին, ճիշտ ձևով:

Մեմինարներին մասնակցած որոշ ֆերմերներ նաև բողոքում էին սուբսիդավորվող պարարտանյութերի որակից: Ըստ ֆերմերների պարարտանյութերը պատշաճ կերպով չեն վերահսկվում ներմուծող ընկերությունների կողմից, որոնք ընտրվում են Կառավարության կողմից: Այս հանգամանքի պատճառով ներմուծված պարարտանյութերի որակն ավելի վատացել է, քան Խորհրդային ժամանակաշրջանում էր: Մինչդեռ Գյուղատնտեսության նախարարության ներքո գործող «Աքրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի տնօրենի ֆերմերները պատշաճ կերպով չեն կիրառում պարարտանյութերը: Այս հաստատությունում յուրաքանչյուր 5 տարին մեկ Հայաստանի ամբողջ տարածքում կատարում են հողի անալիզ (հիմնական սնուցող տարրերի բաղադրությունը՝ ազոտական, ֆոսֆորական, կալիումական): Փորձաքննության արդյունքները ցույց են տալիս, որ ֆերմերները այս երեք հիմնական պարարտանյութերը հավասարաչափ չեն կիրառում: Ընդհանուր առմամբ ֆերմերները չարաշահում են ազոտականը և քիչ են կիրառում ֆոսֆորականն ու կալիումականը: «Աքրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ –ը ակտիվ վերաստուգում է նաև տարրերի բավարար մակարդակի պարունակությունը սուբսիդավորվող պարարտանյութերում, երբ Կառավարությունը ներմուծում է դրանք: Ըստ այս հաստատության ցածր արտադրանքը վատորակ պարարտանյութերի պատճառով չի, այլ ոչ հավասարակշիռ պարարտացմամբ: Ֆերմերների և կառավարական հաստատությունների միջև տարաձայնություններ կան սուբսիդավորվող պարարտանյութերի վերաբերյալ:

Ճիշտ է, որ հայ ֆերմերները հողագործական տեխնոլոգիաների որոշակի լավ մակարդակում են գտնվում՝ հաշվի առնելով ներկայիս բերքի արտադրողականության հարաբերականորեն բարձր մակարդակը: Այնուամենայնիվ, նրանք ավելի առաջադեմ հողագործական հմտությունների և գիտելիքների կարիք ունեն ոչ միայն վերահսկելու վնասատուներն ու հիվանդությունները, այլև նաև համապատասխանացնելու դրանք միջազգայնորեն մրցունակ գյուղատնտեսությանը, որին ձգտում է Կառավարությունը: Հայաստանի գյուղատնտեսության հիմնախնդիրներից է գյուղատնտեսական Հ և Զ-ի (հետազոտության և զարգացում) և խորհրդատվական համակարգերի ամրապնդման միջոցով ֆերմերների տեխնոլոգիաների բարելավումը, չնայած որ շատ ֆերմերներ լավ չեն պատկերացնում այն:

Ոռոգումն ու մեքենայացումը հաջորդ կարևորագույն հարցերի խմբին են պատկանում: Երկու խնդիրների պատճառն էլ ցածր ներդրումներն են, որոնք առաջացել են անկախություն ձեռք բերելուց հետո: Բազմաթիվ հնամաշ մեքենաներ և կառույցներ դեռ օգտագործվում են դաշտերում: Չնայած նրանք ինչ-որ չափով պահպանվել են, սակայն նրանց սպառման ժամկետները լրացել են:

4-5-11.1 նկարը ներկայացնում է Ծրագրի տարածքում ֆերմերների ներկայիս վիճակի պատկերը ամբողջացնելով վերը նշված գլխավոր խնդիրները: Խնդիրները կախված են մեկը մյուսից և հենց այդ խնդիրներն են, որ վերջում հանգեցնում են հողագործությունից ստացվող ցածր եկամտի: Ծրագրի տարածքում գյուղատնտեսության զարգացման համար անհրաժեշտ է ձեռնարկել համապարփակ միջոցառումներ ֆերմերների ունեցած յուրաքանչյուր խնդրի և խոչընդոտի վերաբերյալ:

Նկար 4-5-11.1 Ծրագրի տարածքում ֆերմերների ունեցած խոչընդոտները

4-6 Տեղեկատվություն նախահաշվային արժեքի և գնագոյացման մասին

4-6-1 Նախահաշվային արժեքի հաշվարկման պայմանները

(1) Ուղղակի ծախսեր

Ուղղակի ծախսերի երեք բաղկացուցիչներն են 1) աշխատանքի վարձատրություն, 2) մեքենամեխանիզմների շահագործման ծախսեր և 3) նյութերի արժեք՝ ներառյալ տրանսպորտային և պահեստավորման ծախսերը: Շինարարության ուղղակի ծախսերը ձևավորվել են յուրաքանչյուր աշխատանքի տեսակի համար ուղղակի ծախսերի հաշվարկման և դրանց միավորման արդյունքում:

(2) Անուղղակի ծախսեր

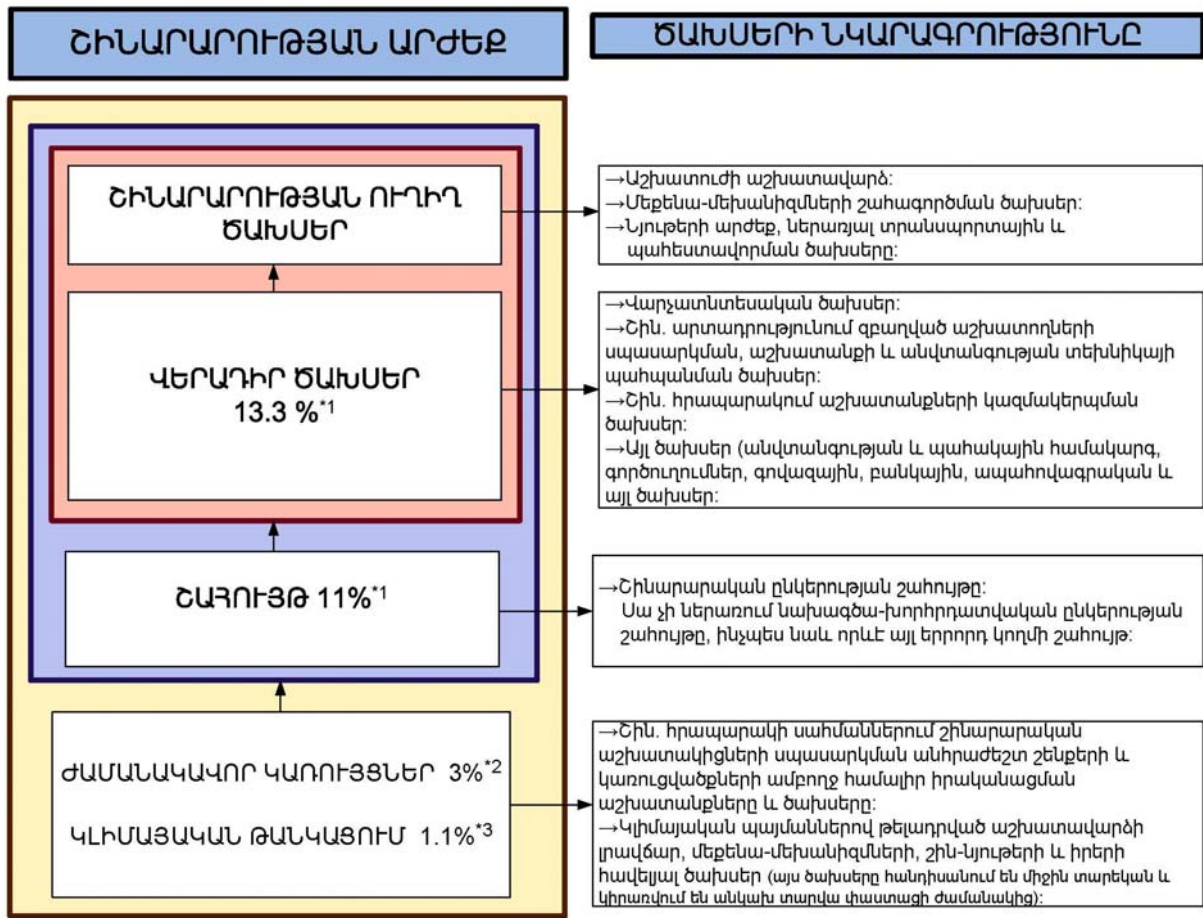
Անուղղակի ծախսերը բաղկացած են վերադիր ծախսերից, շահույթից, ժամանակավոր շենքեր և շինությունները, ինչպես նաև կլիմայական փոփոխությունները հաշվի առնող ծախսերից: Վերադիր ծախսերը ներառում են կառավարման ծախսերը շին. հրապարակում և գլխամասային գրասենյակում՝ ադմինիստրատիվ ծախսերը, անվտանգության ծախսեր, ապահովագրական, հարկեր և այլ ծախսեր: Վերադիր ծախսերի չափը ընդունված է ուղղակի արժեքի 13.3% և հաշվարկված է համաձայն Հայաստանի շինարարական օրենքների:

Շահույթը վերաբերում է միայն Շինարարական ընկերությանը, Խորհրդատվական ըկերության կամ այլ երրորդ կողմի շահույթը ներառված չէ այս ծախսի մեջ: Ուղղակի ծախսերի կուտակված գումարի և վերադիր ծախսերի 11%-ը համապատասխանում է շահույթին:

Ժամանակավոր կառույցների համար ծախսը ներառում է շինարարների շին. հրապարակում տեղակայված սպասարկող շենքերի և կառուցվածքների վերանորոգման, վերականգնման և կառուցման ծախսերը: Այս արժեքը ընդունվել է անուղղակի ծախսերի կուտակված գումարի, վերադիր ծախսերի և շահույթի 3%:

Կլիմայական թանկացումը փոխհատուցում է անսպասելի կլիմայական պայմաններից բխող ծախսերը, ինչպիսիք են ջրի կուտակումը ամառային սակավաջուր եղանակին կամ լրացուցիչ աշխատանքներ բխող շատ ցածր կամ շատ բարձր ջերմաստիճաններից: Այս ծախսը նույնպես կարգավորվում է ըստ անուղղակի ծախսերի կուտակված գումարի, վերադիր ծախսերի և շահույթի 1.1%-ի:

Շինարարության արժեքի բովանդակությունը (ուղղակի և անուղղակի ծախսեր) ներկայացված է նկար 4-6-1.1-ում:

Նկար 4-6-1.1 Շինարարության արժեքի բովանդակությունը

(3) Խորհրդատվական ընկերության ծախսեր

Խորհրդատվական ընկերության ծախսերը ներառում են մանրամասն նախագծման և շինարարության վերահսկման ծախսերը: Այն հաշվարկված է 6% շինարարության ամբողջ ծախսերից:

(4) Գնաձ (չնախատեսված ծախսեր)

Գնաձը (չնախատեսված ծախսերը) հաշվարկված են՝ հիմնվելով վերջին հինգ տարիների արժեքրկման միջին ցուցանիշին: Յուրաքանչյուր երկրում արժեքրկման պատկերը արտահայտելու համար գնաձը ներկայացվում է տեղական դրամի և արտասահմանյան տարադրամների համար առանձին: Ծրագրում արժեքրկման ցուցանիշի ելակետային տարին 2016-ն է համարվում, որտեղ արժեքրկումը կազմել է 1.8% տարադրամի և 2.7% տեղական դրամի համար:

Ամբողջ Ծրագրի արժեքի գնաձը հաշվարկվել է՝ հիմք վերցնելով ելակետային տարվա և յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար կանխատեսվող արժեքրկման ցուցանիշները, որոնք ներկայացված են աղյուսակ 4-6-1.1-ում: Գնաձի ցուցանիշը կազմել է 10.24%:

Աղյուսակ 4-6-1.1 Գնաճը Հայաստանում

(Կոնֆիդենցիալ)

(5)Ֆիզիկական չնախատեսված ծախսեր

Փիզիկական չնախատեսված ծախսերը կազմում են 5%՝ համաձայն Իեն վարկային կանոնների:

(6)Տարադրամի փոխարժեքը

Նախահաշվում ընդունված է տարադրամի փոխարժեքի միջինը 3 ամիսների համար՝ 2016թ. փետրվարից ապրիլ:

Տարադրամի փոխարժեքի չափը ԱՄՆ դոլարի և Հայկական Դրամի միջև ընդունված է Հայկական Կենտրոնական Բանկի հրապարակած տվյալների համապատասխան: ԱՄՆ դոլարի և Ճապոնական իենի փոխարժեքը հաշվարկվել է Տոկիո-Միցուբիշի Բանկ ՃՄՖ ՍՊԸ-ի (The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Ltd.) կողմից սահմանված տվյալների համապատասխան: Այսպիսով՝

$$1 \text{ ԱՄՆ դոլար} = 486.99 \text{ Հայկական Դրամ}$$

$$1 \text{ ԱՄՆ դոլար} = 113.65 \text{ Ճապոնական Իեն}$$

4-6-2 Շինարարական տեխնիկայի ձեռքբերում

(1)Հիմնական շինարարական տեխնիկա

Մի քանի ճապոնական և եվրոպական շինարարական տեխնիկայի արտադրողներ ունեն ներկայացուցչություն Հայաստանում և հիմնական շինարարական տեխնիկան ներկրվում է հայաստանյան շուկա, օրինակ՝ էքսկավատորներ, բեռնատար-ինքնաթափեր, բուլդոզերներ և այլն: Նշված մեքենաները հիմնականում վարձակալվում են: Այս ներկայացուցիչները առաջարկում են շահագործման տեխնիկական սպասարկում, ինչպես նաև երաշխիքային վերանորոգում:

(2)Գրունտ խառնող մեքենա

Հայաստանում հաճախ չեն օգտագործում գրունտի խառնուրդ պատրաստող մեքենա շինարարության ընթացքում նմանատիպ աշխատանքներ իրականացնելու համար, այդ պատճառով գրունտախառնիչ մեքենաները, որը պետք է օգտագործվի գրունտացմանտի խառնուրդ պատրաստելու համար, ներկայումս չի ներկրվում: Այնուամենայնիվ, շինարարական մեքենաներ ներկրող ընկերությունները կարող են ներկրել այդպիսի մեքենաներ: Որոշ ընկերություններ իրենց սպասարկման կենտրոններում կարող են իրականացնել հետևյալ մեքենաների վերանորոգումն ու սպասարկումը: Հետևաբար Օրագրում գրունտախառնուրդ պատրաստող մեքենայի շահագործումը համարվում է իրատեսական:

4-6-3 Շինարարական նյութերի ձեռքբերում

(1) Բենտոնիտ արտադրանք

1) Հայաստան

Հայաստանը բենտոնիտ արտահանող երկիր է և բենտոնիտի հանքավայրը գտնվում է Իջևանում՝ Հայաստանի հյուսիս-արևելյան մասում (տես՝ նկար 4-6-3.1): Արդյունահանված բենտոնիտում մոնտմորիլլոնների պարունակությունը 80%-ից ավելի է և բենտոնիտը ունի բավարար հատկանիշներ հակաինֆիլտրացիոն աշխատանքներում կիրառելու համար: Ներկայումս արդյունահանման ծավալը կազմում է 2000տոննա/ամիս, բայց այս ծավալը կարող է ընդլայնվել մինչև 20,000 տոննա/ամիս ապագայում նոր հոսքային գծերի գործարկման համար ներդրումների միջոցով:

Հայաստանում արտադրվող բենտոնիտի մի մասը տեղափոխվում է Բելոռուս, որտեղ արտադրվում են բենտոնիտի գորգեր: Այդ բենտոնիտի գորգը ներմուծվում և հասանելի է Հայաստանի շինարարական շուկայում:

Աղբյուրը՝ Google map

Նկար 4-6-3.1 Բենտոնիտի գործարանը Հայաստանում

2) Վրաստան

Իջևանում ընդլայնված արդյունահանումը նույնիսկ բավարար չի լինի՝ հաշվի առնելով ջրավազանի շինարարության ծավալները: Այդ իսկ պատճառով, ուսումնասիրվել է նաև բենտոնիտի արդյունահանումը հարևան երկրում՝ Վրաստանում:

Վրաստանը նույնպես արտահանում է բարձր որակի բենտոնիտ, որում մոնտմորիլլոնիտի պարունակությունը 85% ավելի է: Բենտոնիտը արդյունահանվում է Վրաստանի արևմտյան մասում՝ Մցխիսկրիում (տես՝ նկար 4-6-3.2): Հանքավայրի հաշվարկային հագորությունը 50մլն տոննա է, իսկ ներկայիս արտադրության ծավալները տարեկան 400,000 տոննա է: Այս ծավալները բավարար են Եղվարդի ջրամբարի շինարարության պահանջն ապահովելու համար:

Աղբյուր՝ Google map

Նկար 4-6-3.2 Բենտոնիտի գործարանը Վրաստանում

(2) Ցեմենտ և ագրեգատներ

1) Ցեմենտ

Հայաստանում առկա է երկու ցեմենտի գործարան: Գործարաններից մեկը արտադրում է ցածր մակնիշների ցեմենտ, որը հիմնականում օգտագործվում է շենքերի ներքին հարդարման աշխատանքների համար: Ծինարարական աշխատանքների համար գործածվում է "Արարատ" ցեմենտի գործարանի արտադրանքը: Այս գործարանի ցեմենտը կիրառվում է այնպիսի շինարարական ծրագրերում, ինչպիսիք են Հյուսիս-Հարավ Ավտոճանապարհային Միջանցքի ծրագիրը՝ ֆինանսավորված Ասիական Զարգացման Բանկի կողմից և ատոմակայանի հատուկ պահանջներով կառուցվածքների համար: Գործարանի տարեկան արտադրական հզորությունը 150,000,000 տոննա է և այս ծավալը զգալի բարձր է Եղվարդի ջրամբարի կառուցման հեռանկարային ցեմենտի պահանջարկից:

2) Մանրահատիկ ագրեգատ

Լավորակ ավազ արդյունահանվում է միայն Արաքս գետի ափերից և մի շարք հանքահորեր գտնվում են գետի երկայնքում: Արաքս գետը Հայաստանի և Թուրքիայի միջև սահման է հանդիսանում և ավազի արդյունահանման ծավալները պետք է հավասարաչափ բաշխվեն երկու երկրների միջև՝ համաձայն Թուրքիայի հետ համափայնագրի: Տարեկան արտադրությունը կազմում է 100,000 մ³, այնուամենայնիվ ապրանքի ամբողջովին սպառման (պակասորդի) վտանգ չկա:

3) Խոշորահատիկ ագրեգատ

Խոշոր լցանյութի հանքավայրը տեղակայված է Երևանին կից տարածքներում: Բայց բաց քարհանքից արդյունահանված բազալտաքարը ուղարկվում է հաքափորին կից տեղակայված վերամշակող գործարան: Ջարդող-տեսակավորող սարքավորումները այն տեսակավորվում են 6 տեսակների ըստ հատիկի տրամագծի և դրանք առաքվում են շինարարական շուկա սպառման համար: Հիմնային միացությունների ռեակցիայի թեստ է

կատարվել տեղական բազալտի համար և որևէ բացասական արդյունք չի գրանցվել:

(1) Խողովակներ

Խողովակները կարող են արտադրվել Հայաստանում: Որոշ գործարաններ ունեն լաբորատորիաներ, որտեղ կատարվում են որակի, սեղման, ձգման և ջրի ճնշման դիմադրողականության թեստեր:

(2) Սողնակներ և փականներ

Սողնակները և փականները ներմուծվում են Եվրոպայից, Ռուսաստանից և Չինաստանից: Չինական և Ռուսական արտադրանքը զիջում է իր որակով, այդ պատճառով կարևորագույն կառույցներում գործածվում է միայն Եվրոպական արտադրանքը: Որոշ եվրոպական փական արտադրող ընկերություններ գործարաններ ունեն Սլովենիայում և այդ փականները մեծ ծավալով ներմուծվում են Հայաստան:

(3) Սարքավորումներ հեռադիտարկումների համար

Հայաստանում ջրամբարների հեռադիտարկումներ իրականացնող սարքավորումների պահանջը փոքր է և այս սարքավորումները կներմուծվեն Հայաստան շինարարության փուլում:

4-6-4 Ընդհանուր տեղեկություն շինարարության վերաբերյալ

Ներմուծվող նյութերի հիմնական բեռնաթափման կետը Փոթիի նավահանգիստն է Վրաստանում: Փոթիի նավահանգիստում բեռնաթափման հետ կապված գրեթե խնդիրներ չկան, որը վերաբերում է նաև Վրաստանում իրականացվող մաքսազերծմանը: Հայաստանի կողմից մաքսազերծումը տևում է մեկ շաբաթ և ապահովվում է ապրանքը սատնալու հարթ գործընթաց: Ներմուծման գործընթացում չի դիտարկվել ոչ մի նշանակալից խնդիր:

ԳԼՈՒԽ 5 ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԵՎ ԱՌՑԻԱԼԱԿԱՆ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ

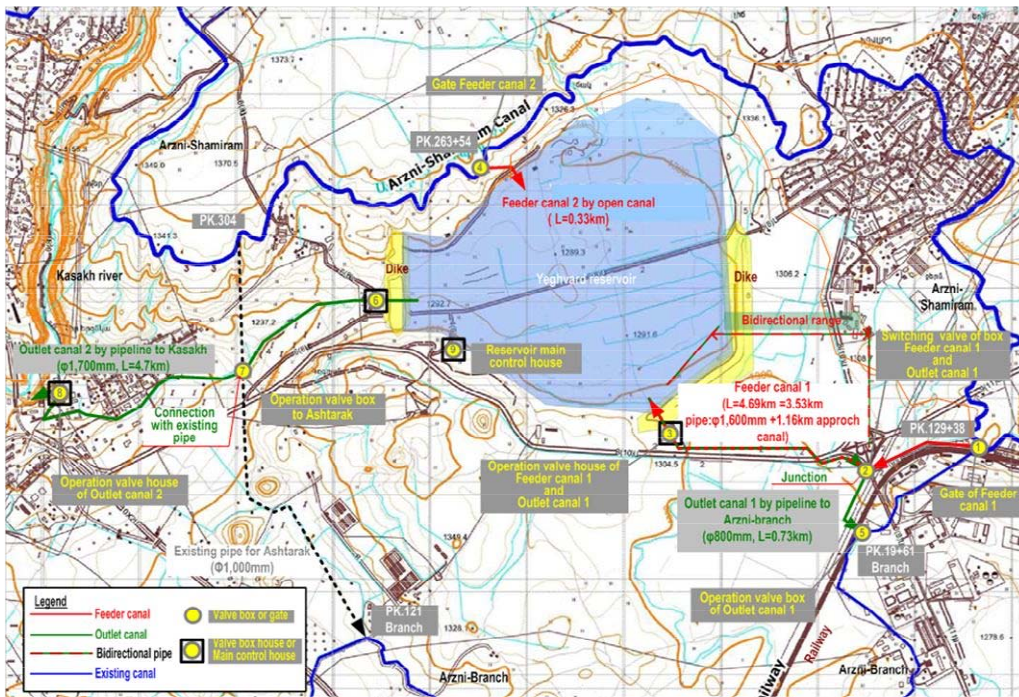
5-1 Շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառումներ

5-1-1 Ծրագրի բաղադրիչներ

Աղյուսակ 5-1-1.1-ում ներկայացված են առաջարկվող ջրամբարի և ջրանցքների կառուցվածքն ու մասշտաբը: Բացի այդ, նկար 5-1-1.1-ում ներկայացված է այդ կառուցվածքների տեղադրությունը: Ինչ վերաբերում է բաց ջրանցքին, ջրանցքի կառավարման համար ջրանցքի երկու կողմից էլ պետք է ապահովվի 5մ լայնություն¹: Բոլոր խողովակաշարերում կօգտագործվեն պողպատե խողովակներ, սակայն խողովակի ներքին ճնշման դեկավարման փականի կարիք չկա: Այնուամենայնիվ, դեպի Քասախ գետ ջրթողը դեկավարելու համար նախատեսվում է տեղադրել դեկավարման փական և էներգիայի կլանիչ:

Աղյուսակ 5-1-1.1 Կառուցվածքների ընդհանուր նկարագիրը

Կառուցվածք	Մասշտաբը	Տեղադրությունը
Ջրամբար	Տարողությունը՝ 94,000,000 մ ³ (94 մլն. մ ³) Պատվարի կատարի լայնքը՝ 8մ Ջրամբարի հայելու մակերեսը՝ 808հա Ջրամբարի մակերեսը՝ մոտ 796հա	Եղվարդի ջրամբար
Մուտքող ջրանցք 1 (խողովակաշար)	Երկարությունը՝ 4.4կմ Պողպատե խողովակ՝ $\phi 1,600$ մմ	Այս ջրանցքով իրականացվում է ջրառ Արզնի-Շամիրամ ջրանցքից դեպի Եղվարդի ջրամբար:
Մուտքող ջրանցք 2 (բաց ջրանցք)	Երկարությունը՝ 0.23կմ Բետոն լայնությունը՝ 4մ	Այս ջրանցքով իրականացվում է ջրառ Արզնի-Շամիրամ ջրանցքից դեպի Եղվարդի ջրամբար:
Ջրթող ջրանցք 1 (խողովակաշար)	Երկարությունը՝ 0.73կմ Պողպատե խողովակ՝ $\phi 1,200$ մմ	Այս ջրանցքով իրականացվում է պահեստավորված ջրի ջրթող դեպի Արզնի ճյուղ ջրանցք:
Ջրթող ջրանցք 2 (խողովակաշար)	Երկարությունը՝ 4.7կմ Պողպատե խողովակ՝ $\phi 1,700$ մմ	Այս ջրանցքով իրականացվում է պահեստավորված ջրի ջրթող Պատվար 1-ից դեպի Աշտարակի առկա խողովակաշար և Քասախ գետ:

Նկար 5-1-1.1 Առաջարկվող Ծրագրի բաղադրիչները

Բացի վերոնշյալ հիմնական կառույցների շինարարությունը, կիրականացվի նաև գոյություն ունեցող ջրանցքների (Արզնի-Շամիրամ ջրանցք, Ստորին Հրազդան ջրանցք,

¹ Ջրանցքի կառավարման համար նախատեսվող տարածքը կոչվում է «պահպանման գոտի», որը պետք է ապահովվի ջրանցք կառուցելու դեպքում

Արզնի ճյուղ ջրանցք, Շահ-արխ ջրանցք, Ներքին Ակնալիճ ջրանցք, Վերին Ակնալիճ ջրանցք) վերանորոգում և թարմացում: Ավելին, Ծրագրի արդյունքում գործառնությունից կհանվեն առկա պոմպակայանն ու խորքային հորերը, քազի անցում կկատարվի մեխանիկական ոռոգման համակարգից ինքնահոս ոռոգման համակարգի: Ոռոգման համակարգի վերանորոգման բովանդակությունն ու մասշտաբները ներկայացված են աղյուսակ 5-1-1.2: Նշենք, որ բաց ջրանցքների ավերից ջրի արտահոսքի որևէ դեպք չի գրանցվել Հայաստանում:

Աղյուսակ 5-1-1.2 Ոռոգման ջրանցքների համակարգի վերանորոգման պլան

Կառույցի անվանումը	Վերանորոգման ընդհանուր նկարագիրը
Արզնի-Շամիրամ	L=5.5կմ (ՊԿ20-ից ՊԿ45, ՊԿ70-ից ՊԿ90 և ՊԿ95-ից ՊԿ105) Բետոնե պանելների հեռացում և երեսպատում բետոնով
Ստորին Հրազդան 2-րդ հերթ, ՄԿ-ից ՊԿ219	L=17.8կմ (ՊԿ10-ից ՊԿ188) Բետոնի ավելացում կողապատերի բարձրացման համար L=մոտ 5կմ, Φ400մմ խողովակաշար (ՊԿ16) կտեղադրվի Վերին Ակնալիճի ուղղությամբ L=մոտ 6կմ, Φ1000մմ խողովակաշար (ՊԿ188) կտեղադրվի Ներքին Ակնալիճի ուղղությամբ
Ակնալիճ Պ/Կ	Վերացում (պոմպակայանի ներսի 4 պոմպ, դրսի 3 պոմպ)
Մեծամոր Պ/Կ	Վերացում (պոմպակայանի ներսի 4 պոմպ)
Ռանչպար Պ/Կ 1	Վերացում (պոմպակայանի ներսի 4 պոմպ)
Ռանչպար Պ/Կ 2	Վերացում (պոմպակայանի ներսի 4 պոմպ)
Արզնի ճյուղ	L=2.3կմ (ՄԿ-ից ՊԿ23) Ներկայիս ջրանցքի հեռացում և երեսպատում բետոնով և/կամ գործարանային բետոնե ջրանցքի տեղադրում Ջրարգելակների փոխարինում
Արզնի ճյուղ, ՊԿ120-ից ՎԿ (ՊԿ165+19).	L=3.7կմ (ՊԿ120-ից ՊԿ152 և ՊԿ161-ից ՊԿ165+19) Ներկայիս ջրանցքի հեռացում և երեսպատում բետոնով և/կամ գործարանային բետոնե ջրանցքի տեղադրում Ջրարգելակների և ակվեդուկների փոխարինում
Տկահան ջրանցք, ՄԿ-ից ՊԿ130	L=5.9կմ (ՊԿ71-ից ՊԿ130) Ներկայիս ջրանցքի հեռացում և երեսպատում բետոնով և/կամ գործարանային բետոնե ջրանցքի տեղադրում Ջրարգելակների և ակվեդուկների փոխարինում
Շահ-արխ ջրանցք, ՄԿ-ից ՊԿ118	L=8.0կմ (ՄԿ-ից ՊԿ31, ՊԿ69-ից ՊԿ118) Ներկայիս ջրանցքի հեռացում և երեսպատում բետոնով և/կամ գործարանային բետոնե ջրանցքի տեղադրում Ջրարգելակների փոխարինում
Ներքին Ակնալիճ ջրանցք	Քասախ գետում ներթողի կառուցում Ջրարգելակների փոխարինում
Վերին Ակնալիճ ջրանցք, ՄԿ-ից ՊԿ104	L=10.4կմ (ՄԿ-ից ՊԿ104) Ներկայիս ջրանցքի փոխարինում բետոնե կիսախողովակային ջրանցքով Ջրարգելակների և ակվեդուկների փոխարինում
Մեծամոր ջրանցք	Վերանորոգման աշխատանքներ չկան

5-1-2 Ծրագրի տարածքի ընդհանուր պայմանները

5-1-2-1 Եղվարդի ջրամբարի և առաջարկվող ջրանցքների շուրջ ներկայիս իրավիճակը

Ինչպես ներկայացված է նկար 5-1-1.1-ում, Ծրագրի համար առաջարկվում է չորս (4) ջրանցք: Եղվարդի ջրամբարի և առաջարկվող ջրանցքների շուրջ իրավիճակը ներկայացված է ստորև:

(1) Ջրամբարի ավազան

Ջրամբարի տարածքի հողամասերը պետական, համայնքային և մասնավոր են: Հիմնականում հողամասերը պատկանում են Եղվարդ համայնքին (քաղաքին) և Նոր Երզնկա համայնքին: Հյուսիսային մասի հողերը գյուղատնտեսական նշանակության են, քանի որ դրանք մոտ են Արզնի-Շամիրամ ջրանցքին, իսկ ջրամբարի արևմտյան և հարավային մասերն օգտագործվում են որպես գյուղատնտեսական և արոտավայրային հողեր: Որոշ մասերում հողամասերը պիտանի չեն, քանի որ հողի բերրի շերտն արդեն հանվել է և հողամասերը չեն մշակվում: 2016թ. ապրիլի դրությամբ Ջրամբարի ավազանի տարածքում նույնականացվել է 53 մշակվող հողամաս: Ջրամբարի ավազանի տարածքը լուսաբանող նկարները ներկայացված են նկար 5-1-2.1-ում և նկար 5-1-2.2-ում:

Նկար 5-1-2.1 Եղվարդի ջրամբարի տեսքը

Նկար 5-1-2.2 Ցորենի դաշտ Ջրամբարի տարածքում

(2) Մնուցող ջրանցք 1 և ջրթող ջրանցք 1

Մնուցող ջրանցք 1-ն ու ջրթող ջրանցք 1-ը կլինեն խողովակաշարեր և կգտնվեն Ջրամբարի հարավ-արևելքում: Մնուցող ջրանցք 1-ով նախատեսվում է Արզնի-Շամիրամ ջրանցքի ջուրն ուղղել դեպի Ջրամբար: Առաջարկվող ջրանցքի ծրագիծն անցնում է ճանապարհի երկայնքով և շրջապատված է գյուղատնտեսական նշանակության հողամասերով, ինչպես ներկայացված է նկար 5-1-2.3-ում: Ինչպես ներկայացված է նկար 5-1-2.4-ում, Ջրթող ջրանցք 1-ը կկառուցվի երկաթգծի երկայնքով, որով նախատեսվում է Ջրամբարի ջուրն ուղղել դեպի Արզնի ճյուղ ջրանցք: Ջրթող ջրանցք 1-ի և մնուցող ջրանցք 1-ի հատման մասում, տարվա եղանակից կախված, փականի միջոցով կիրականացվի ջրի հոսքի ուղղության փոփոխում: Ջրի ամբարման սեզոնին (մարտից մինչև մայիս) ջրի հոսքի ուղղությունը կլինի Մնուցող ջրանցք 1-ից դեպի Ջրամբար, իսկ ոռոգման սեզոնին Ջրամբարից դեպի Մնուցող Ջրանցք 1:

Նկար 5-1-2.3 Մնուցող ջրանցք 1-ի առաջարկվող ծրագիծը

Նկար 5-1-2.4 Ջրթող ջրանցք 1-ի առաջարկվող ծրագիծը

(3) Մնուցող ջրանցք 2

Մնուցող ջրանցք-2-ը կլինի բաց ջրանցք, որը ջրառ կիրականացնի Արզնի-Շամիրամ ջրանցքից դեպի Ջրամբար: Շինարարության համար առաջարկվող վայրը խոտածածկ է (տես նկար 5-1-2.5-ը), որը գտնվում է Ջրամբարի հյուսիսային մասում:

Նկար 5-1-2.5 Մնուցող ջրանցք 2-ի առաջարկվող ծրագիծը

(4) Ջրթող ջրանցք 2

Ջրթող ջրանցք 2-ը կլինի խողովակաչար՝ նախկին ջրագծի երկայնքով (տես նկար 5-1-2.6-ը): Առաջարկվող ջրթող ջրանցք 2-ով ջրթող կիրականացվի ջրամբարից դեպի Աշտարակի առկա խողովակաչար և Քասախ գետ: Առաջարկվող ծրագիծը բնական հոսանքի երկայնքով է, որտեղ ջրի հոսք է դիտվում միայն վաղ գարնանն ու ոռոգման սեզոնի ընթացքում:

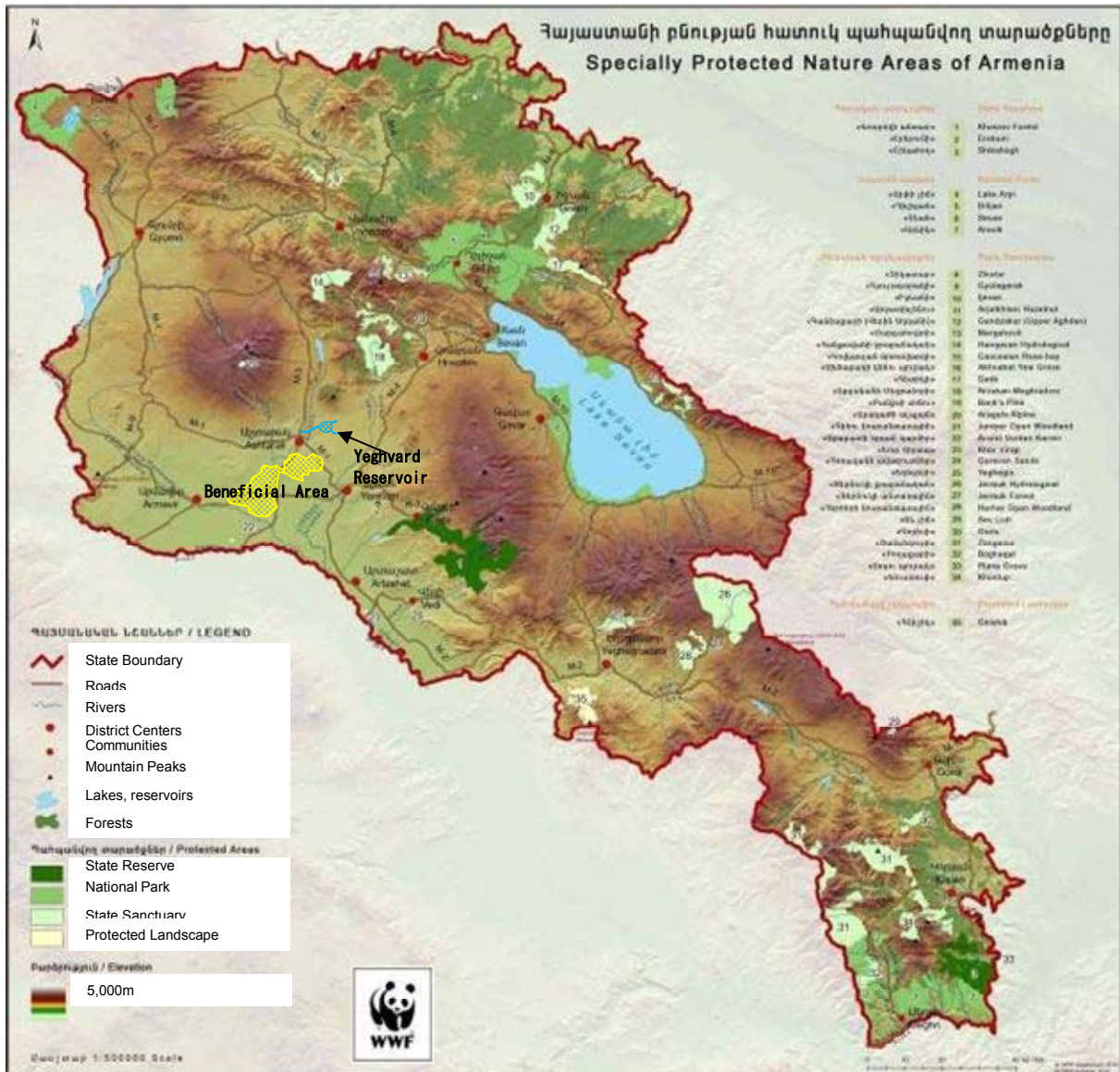

Նկար 5-1-2.6 Ջրթող ջրանցք 2-ի առաջարկվող ծրագիծը

5-1-2-2 Բնական պայմաններ

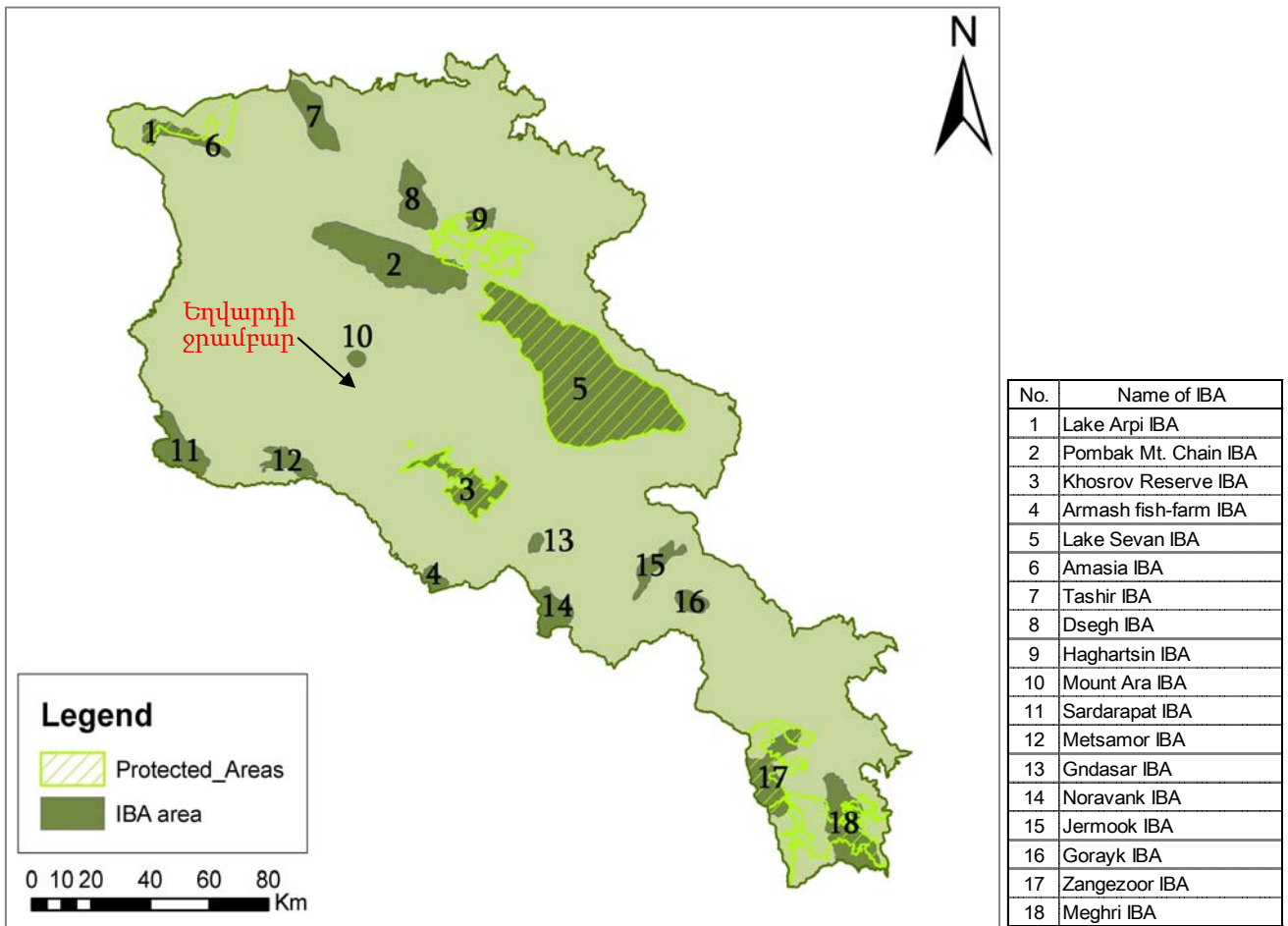
(1) Պահպանվող տարածքներ

Հայաստանում պահպանվող տարածք է համարվում 35 վայր, ներառյալ ազգային պարկերն ու արգելավայրերը: 35 պահպանվող տարածքների բաշխման քարտեզը պատրաստվել է 2014թ.-ին Վայրի բնության համաշխարհային հիմնադրամի (ՎԲՀՀ) և բնապահպանության նախարարության համագործակցությամբ (տես նկար 5-1-2.7-ը): Համաձայն այդ քարտեզի, ջրամբարի և շահառու տարածքի շրջակայքում պահպանվող տարածք չկա: Հետևաբար, կարելի է ասել, որ Ծրագրի կողմից այդ պահպանվող տարածքների վրա ուղղակի ազդեցություն չի կանխատեսվում: Սևանա լիճը, որը Հայաստանի ամենամեծ լիճն է, նույնպես համարվում է պահպանվող տարածք և 1993թ.-ին գրանցվել է որպես Ռամսարի տարածք:

Նկար 5-1-2.7 Պահպանվող տարածքների բաշխումը Հայաստանում

BirdLife International-ի ու Բնության պահպանության միջազգային միության (ԲՊՄՄ) հետ համագործակցությամբ Հայաստանի թռչունների պահպանման միությունը նույնականացրել է թռչնային կարևոր տարածքները (ԹԿՏ): Նկար 5-1-2.8-ում ներկայացված են Ծրագրի տարածքն ու ԹԿՏ-ի գտնվելու վայրերը Հայաստանում: Կարելի է ասել, որ առաջարկվող Ծրագրի տարածքը չի գտնվում այդպիսի տարածքներում կամ դրանց շուրջ: Ուստի, Ծրագրի կողմից ԹԿՏ-ի վրա բացասական ազդեցություն չի կանխատեսվում:

Նկար 5-1-2.8 ԹԿՏ բաշխումը Հայաստանում

(2) Սևանա լիճ

Սևանա լիճը կառավարվում է ԲՆ ներքո գործող «Սևան ազգային պարկ» ՊՈԱԿ-ի կողմից: Սևանա լճի պահպանումը խթանելու համար ընդունվեցին «Սևանա լճի մասին» ՀՀ օրենքը (2001թ.) և «Սևանա լճի էկոհամակարգի վերականգնման, պահպանման, վերարտադրման և օգտագործման միջոցառումների տարեկան ու համալիր ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքը (2001թ.): Օրենքների նպատակն է Սևանա լճի և շրջակա էկոհամակարգի պահպանումը՝ համալիր միջոցառումների միջոցով լճի ջրի մակարդակի բարձրացմամբ, որը կնպաստի կայուն զարգացմանը: Մասնավորապես, Արփա-Սևան թունելի միջոցով մեծ քանակությամբ ջուր է ուղղվում դեպի Սևանա լիճ, որի արդյունքում վերջին տասնամյակում լճի ջրի մակարդակը բարձրացել է 3.4մ-ով: Մյուս կողմից, վերջին տարիներին ջրի մակարդակի բարձրացման արդյունքում ջրի մակարդակի ցածր ժամանակ տնկված անտառների մի մասն անցել է ջրի տակ: Ջրի տակ անցած ծառերի նեխման արդյունքում տեղի է ունենում ջրի աղտոտում: Լքվել են ոչ միայն ծառերը, այլ նաև որոշ շինություններ, քանզի դրանք դարձել են ոչ-պիտանի (տես աջ կողմում բերված նկարը):

Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման արդյունքում ջրի տակ անցած շինություն և ծառեր

Եղվարդի ծրագրի շնորհիվ Սևանա լճից ջրառի նվազման արդյունքում լճի ջրի մակարդակը տարեկան կբարձրանա 4սմ-ով, որը շատ փոքր է Արփա-Սևան թունելի դեպքի հետ համեմատած (10 տարվա ընթացքում ջրի բարձրացում 4մ-ով (40սմ/տարի)): Հետևաբար, կարելի է ասել, որ Ծրագրի արդյունքում առկա շինություններն ու ծառերը ջրի տակ չեն անցնի:

Սևանա լճի պահպանման համար Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը փոխել է ջրբաժանը կառուցելով Արփա-Սևան և Որոտան-Արփա թունելները: Բացի այդ, 2001թ.-ին Հայաստանում մեկնարկեց Սևանա լճի համար շրջակա միջավայրի բարելավման ռազմավարությունը՝ նպատակ ունենալով մինչև 2030թ. ջրի մակարդակը 6մ (մինչև 1,903.5մ) բարձրացնել: Ավելին, Սևանա լճից ոռոգման նպատակով բաց թողնվող ջրի տարեկան քանակը սահմանափակված է 170մլն. մ³ չափով, իսկ Հրազդան գետի վրա գտնվող հիդրոէլեկտրակայանները գործում են միայն ոռոգման շրջանում: Հետևաբար, լճի ջրի մակարդակը աստիճանաբար վերականգնվում է:

5-1-2-3 Սոցիալական պայմաններ

(1) Բնակչություն

1) Շահառու տարածք

Հայաստանի տարածքը բաժանված է տասը (10) մարզի և Երևան քաղաքի՝ ընդհանուր տասնմեկ (11) տարածքի: Ինչպես արդեն նշվել է, Ծրագրի շահառու տարածքը գտնվում է Կոտայքի, Արագածոտնի և Արմավիրի մարզերում: Եղվարդի ջրամբարը գտնվում է Կոտայքի մարզում: Մարզն ակտիվորեն զբաղվում է էլեկտրաէներգիայի և սննդամթերքի (մսամթերք, մրգեր, բանջարեղեն, կաթնամթերք, այլուր և ըմպելիքներ) արտադրությամբ: Մարզի ընդհանուր տարածքը 2,986կմ² է, որի կեսն (1,546կմ²) օգտագործվում է գյուղատնտեսական նշանակությամբ: Ինչ վերաբերում է Արագածոտնի մարզին, այստեղ հիմնական արդյունաբերությունը գյուղատնտեսությունն է (հացահատիկներ, կարտոֆիլ և այլն): Գործում է նաև սննդի արտադրություն և հանքարդյունաբերություն: Արագածոտնի մարզի ընդհանուր տարածքը 2,756կմ² է, որի մոտավորապես 80%-ը (2,182կմ²) գյուղատնտեսական նշանակության հողամասեր են: Իսկ ինչ վերաբերում է Արմավիրի մարզին, այստեղ լայն տարածում ունեն այգեգործությունը, ներառյալ խաղողի մշակումը, և անասնապահությունը (ոչխարների, այծերի և այլնի): Մարզի ընդհանուր տարածքը 1,242կմ² է, որի մոտ 80%-ը (971կմ²) գյուղատնտեսական նշանակության հողամասեր են:

Շահառու տարածքը կազմված է Կոտայքի մարզի, Արագածոտնի մարզի և Արմավիրի մարզի 27 համայնքներից: Տարածքը սպասարկվում է չորս (4) ԶՕԸ-ների (Եղվարդ ԶՕԸ, Աշտարակ ԶՕԸ, Վաղարշապատ ԶՕԸ և Խոյ ԶՕԸ) կողմից: Կա միտում, որ արական սեռի փաստացի բնակիչների թիվը փոքր է գրանցվածներից, սակայն, դա կախված է համայնքից: Հավանաբար դրա պատճառն այն է, որ որոշ երիտասարդ տղաներ մեկնում են արտագնա աշխատանքի: Կանանց դեպքում էլ է դիտվում նման միտում, սակայն, դրա չափը փոքր է՝ համեմատած տղաների հետ:

2) Ծրագրի ազդակիր տարածքը

Ծրագրի ազդակիր տարածքը, ջրամբարի շինարարության վայրը և սնուցող/ջրթող ջրանցքները հիմնականում գտնվում են Կոտայքի մարզի Եղվարդ և Նոր Երզնկա համայնքներում, և շատ սահմանափակ՝ Արագածոտնի մարզի Աշտարակ համայնքում: Եղվարդ քաղաքը գտնվում է Երևանից 20կմ հեռավորության վրա: Եղվարդի հիմնական հատվածը արտադրական արդյունաբերությունն է, ներառյալ սննդի և ըմպելիքների արտադրությունը, ինչպիսիք են ակոնիոլային խմիչքները, կաթնամթերքը, այլուրը, ինչպես նաև կաշվե իրերի և կոշիկների արտադրությունը: Եղվարդի բնակչությունը ներգրավված է

նաև գյուղատնտեսական հատվածում, հիմնականում զբաղվելով հացահատիկային տնտեսությամբ: Նոր Երզնկա համայնքը գտնվում է Երևանից 20կմ հեռավորության վրա: Համայնքի հիմնական արդյունաբերությունը գյուղատնտեսությունն է (հիմնականում այգեգործությունն ու անասնապահությունը): Ազդակիր տարածքի յուրաքանչյուր համայնքի բնակչությունը ներկայացված է ստորև բերված աղյուսակում:

Աղյուսակ 5-1-2.1 Ազդակիր տարածքի բնակչությունն ըստ համայնքների

Մարզ	Community	Բնակվող			Գրանցված		
		Տղամա րդ	Կին			Տղամա րդ	Կին
Կոտայք	Եղվարդ	5,338	5,996	11,334	5,632	6,040	11,672
	Նոր Երզնկա	716	796	1,512	822	806	1,628
Արագածոտն	Աշտարակ	9,018	9,464	18,482	9,749	9,866	19,615
Ընդամենը		15,072	16,256	31,328	16,203	16,712	32,915

Աղբյուր. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2011թ.

(2) Ազգային փոքրամասնություններ

Հայաստանի հիմնական բնակչությունը հայեր են, սակայն, կան նաև ռուսներ, եզդիներ, ասորիներ, հույներ, քուրդեր և այլն: Օրինակ՝ Կոտայքի մարզում բնակչության 98%-ը հայեր են, 1.2%-ը՝ եզդիներ: Ազգային փոքրամասնությունները հիմնականում լավ ինտեգրված են հայերի հետ և չեն դասակարգվում որպես բնիկ ժողովուրդ: Հիմնականում նրանք հայերենով շփման դժվարություն չունեն: Նրանք պաշտոնապես համարվում են ՀՀ քաղաքացիներ, կարող են ստանալ ՀՀ քաղաքացու անձնագիր, ինչպես նաև հողամաս գնելու իրավունք ունեն: Շահառու համայնքներից մեկը՝ Ֆերիկ համայնքը, հիմնականում բնակեցված է եզդիներով, որոնք կարող են Ծրագրի թիրախ հանդիսանալ: Մյուս կողմից, ճշգրտվել է, որ ազդակիր տարածքում ազգային փոքրամասնություն չկա:

(3) Գենդերային հարցեր

Սովորաբար Հայաստանում կանայք ղեկավար դիրք չեն գրավում և ավանդաբար համարվում է, որ տղամարդիկ պետք է պաշտպանեն կանանց: Արտագնա աշխատանքի հիմնականում մեկնում են տղամարդիկ: Գյուղական համայնքներում գյուղատնտեսության դերերն ու պարտականությունները կիսվում են կանանց և տղամարդկանց միջև: Օրինակ՝ ծանր աշխատանքների բեռը, ինչպիսիք են բերքահավաքն ու ոռոգումը, դրված է տղամարդկանց ուսերի վրա, իսկ համեմատաբար թեթև աշխատանքները, ինչպիսիք են փաթեթավորման համար հավաքված մրգերի ընտրությունը, իրականացվում է կանանց կողմից: Այլ կերպ ասած, գյուղատնտեսական մեքենաների շահագործում պահանջող հացահատիկների արտադրությունն իրականացվում է տղամարդկանց կողմից, իսկ ձեռքի աշխատանք պահանջող բանջարեղենի արտադրությունը՝ կանանց: Այն դեպքերում, երբ ընտանիքի գլուխը կին է, ծանր աշխատանքների համար այդ ընտանիքը կարող է աշխատող վարձել, քանի որ հայ գյուղատնտեսների համար ընդունված է սերմեր/պարարտանյութեր գնել և աշխատողներ վարձել վարկի միջոցով: Սովորաբար, աշխատանքներ իրականացնելիս այրիներին աջակցում են հարևանները, ընկերները և բարեկամները:

Հայաստանում գենդերային հարցերի հետ կապված իրավիճակը փոխվում է: Մասնավորապես, Ծրագրի տարածքին մոտ գտնվող Նոր Երզնկա համայնքի ղեկավարը կին է: Բացի այդ, 2015թ. հունիսին Եվրոպական Միության և Ավստրիական Զարգացման Գործակալության աջակցությամբ մեկնարկեց Եվրոպական հարևանության գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման ծրագիրը (ԵՀԳԳԾ): ԵՀԳԳԾ-ն կենտրոնացած չէ գենդերային մեյնսթրիմինգի վրա, սակայն, ծրագրի բաղադրիչներից

մեկը գյուղատնտեսության մեջ կանանց առաջնորդության բարձրացումն է: Ծրագիրը կաջակցի 56 գյուղատնտեսական խմբի, և նախատեսվում է, որ թիրախային խմբերի առաջնորդների ավելի քան 40%-ը պետք է կանայք լինեն: Հաշվի առնելով վերոնշյալ իրավիճակը, Հայաստանում գենդերային հարցը մեծ խնդիր չէ:

5-1-2-4 Շահառու տարածքում հողագործության պայմանները

Շահառու տարածքը սպասարկվում է չորս ԶՕԸ-ների կողմից: Որպես ոռոգման ջրի հիմնական աղբյուր օգտագործում են Սևանա լճի և Հրազդանի գետի ջրերը, ինչպես նաև Մեծամոր գետից պոմպակայանի միջոցով մղված ջուրը:

Տարածքում մշակվում են զանազան մշակաբույսեր: Յուրաքանչյուր ԶՕԸ տնկարկներն ամփոփ տեսքով բերված են ստորև:

- Եղվարդ ԶՕԸ
 - Պտղատու այգիների և բազմամյա բույսերի (առվույտ) բարձր տոկոսային հարաբերություն, և բանջարեղենի ու ցորենի ցածր տոկոսային հարաբերություն
- Աշտարակ ԶՕԸ
 - Խաղողի բարձր տոկոսային հարաբերություն, և բանջարեղենի ու ցորենի ցածր տոկոսային հարաբերություն
- Վաղարշապատ ԶՕԸ
 - Բանջարեղենի ու ցորենի բարձր տոկոսային հարաբերություն, մրգերի և այլնի ցածր տոկոսային հարաբերություն
- Խոյ ԶՕԸ
 - Բոլոր տեսակի մշակաբույսերը հավասարաչափ են տնկված: Ներկայացնում է թիրախային տարածքին բնորոշ առանձնահատկություն

Ըստ ՀՀ ԳՆ բուսաբուծության և բույսերի պաշտպանության վարչության, Հայաստանում օգտագործվող թունաքիմիկատները հիմնականում ներկրվում են տարբեր երկրներից: Այդ պատճառով, թունաքիմիկատների գները համեմատաբար բարձր են և գյուղատնտեսների կողմից թունաքիմիկատների օգտագործման ծավալները շատ չեն: Խորհրդային միության տարիներին Արարատյան դաշտավայրում որոշ չափով կիրառվել են թունաքիմիկատներ, սակայն անկախացումից հետո շատ չեն կիրառվում: Բացի այդ, ըստ որոշ գերատեսչությունների, մասնավորապես՝ ԳՆ և բնապահպանության նախարարության (ԲՆ), Հայաստանում թունաքիմիկատների կողմից ոռոգման ջրանցքների աղտոտման դեպքեր չեն գրանցվել: Մյուս կողմից, Հայաստանում թունաքիմիկատներին առնչվող մակերևութային ջրերի որակի կամ հողի որակի ստանդարտներ չկան: ԲՆ «Հիդրոերկրաբանական մոնիտորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը պարբերաբար իրականացնում է որոշ գետերի ջրի որակի ստուգում, սակայն, դրա մեջ չի ներառվում թունաքիմիկատների ստուգումը:

5-1-3 Շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառումների ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը և օրենսդրական դաշտը

5-1-3-1 Հայաստանում շրջակա միջավայրի և սոցիալական հարցերի պատասխանատու կազմակերպությունը

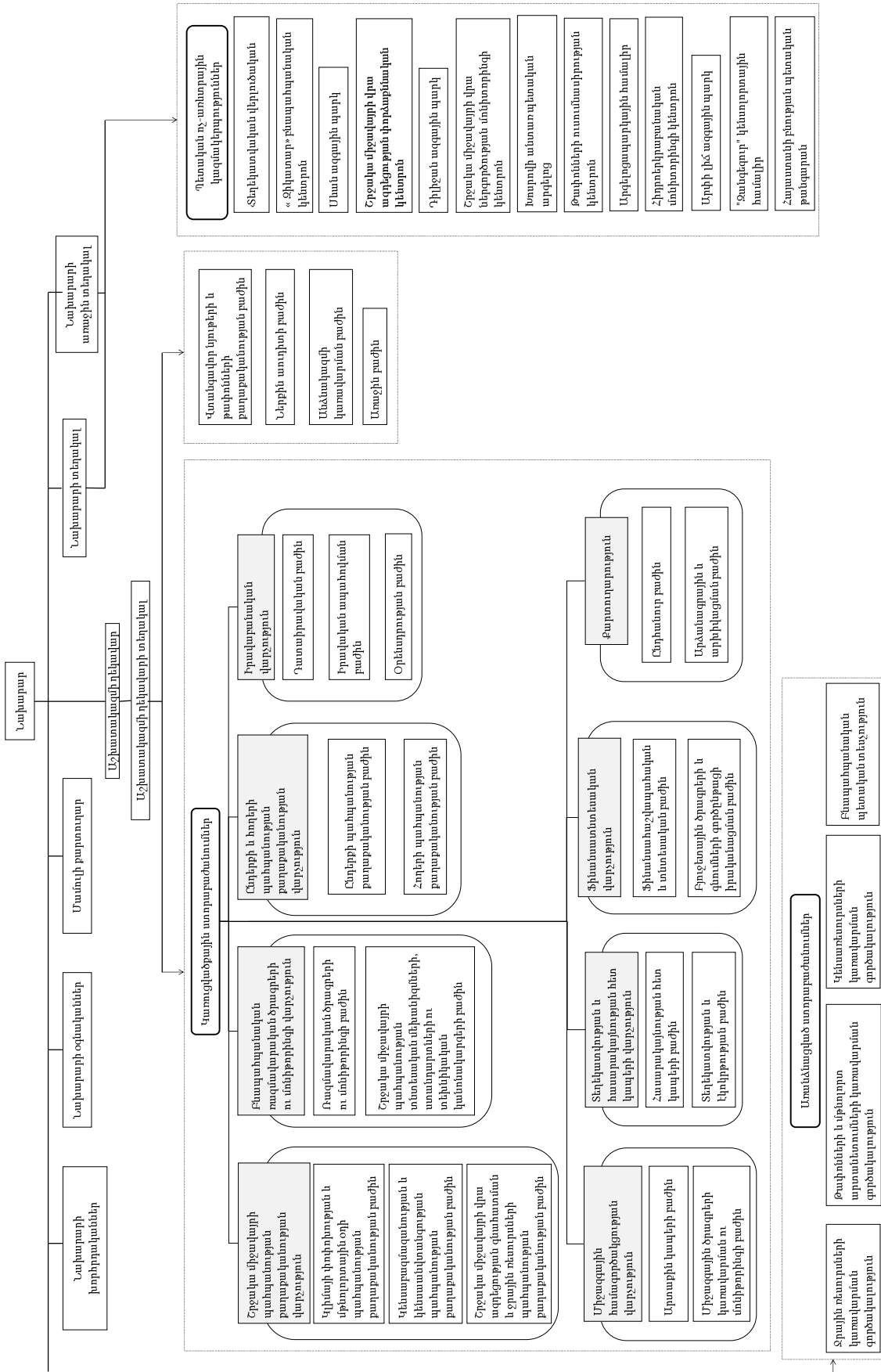
ԲՆ-ը պատասխանատու է Հայաստանում բնապահպանության, բնական պաշարների

կայուն շահագործման և վերականգնման համար: Բացի այդ, ԲՆ-ը մշակում է բնապահպանության ազգային քաղաքականություն, բնապահպանական ստանդարտներ, բնապահպանական ուղեցույց և այլն: Նախարարությունը կազմված է տարբեր վարչություններից ու գործակալություններից, ինչպես նաև տասներեք պետական ոչ-առևտրային կազմակերպություններից (ՊՈԱԿ): Նախարարության աշխատակազմը մոտավորապես երկու հազար է: ԲՆ կառուցվածքային գծապատկերը ներկայացված է նկար 5-1-3.1-ում:

ԲՆ «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման փորձագիտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը պատասխանատու է շրջակա միջավայրի վրա և սոցիալական ազդեցության գնահատման (ՇՄՄԱԳ) հաշվետվության գնման և եզրակացության տրամադրման հարցում: Փորձագիտական կենտրոնն ունի 17 հոգանոց աշխատակազմ: Անհրաժեշտության դեպքում ՇՄՄԱԳ հաշվետվության գնումն իրականացվում է ԲՆ այլ գործակալությունների, այլ նախարարությունների և մասնավոր կազմակերպությունների աջակցության ներքո:

Համաձայն ԲՆ կայքէջի, բաժինները գտնվում են վարչությունների ենթակայության տակ, ինչպես պատկերված է նկար 5-1-3.1-ում: ԲՆ ներսում վարչությունների միջև կապի վերաբերյալ հստակ նշում չկա, սակայն որոշ վարչությունների միջև համագործակցության պրակտիկա կա: Օրինակ՝ երբ պաշտոնական նամակ է ուղարկվում Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննական կենտրոն ՊՈԱԿ, ապա նրանց պատասխանը հաստատվում է իրավաբանական վարչության կողմից:

ԲՆ-ում շրջակա միջավայրի վերաբերյալ վերլուծության հարցում պատասխանատու է Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության մոնիտորինգի կենտրոն ՊՈԱԿ-ը: Որոշ անալիտիկ սարքավորումների ձեռքբերման հարցում կենտրոնն աջակցություն է ստացել USAID-ից, ինչպես նաև ջրի որակի վերլուծության պատվեր է ստացել որոշ միջազգային կազմակերպություններից, ինչպիսին է ՊԳԿ-ն: Հետևաբար, կարելի է ասել, որ կենտրոնն ունի բավարար փորձ ու ունակություն և պատշաճ կերպով կարող է իրականացնել վերլուծություն:

(Մուղտ՝ ԲՆ կայք, 2015թ.)
 (կառուցվածքը ձևափոխվել է կայքում բերված տեղեկատվության հիման վրա)
Նկար 5-1-3.1 ԲՆ կառուցվածքը

5-1-3-2 Շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառումներին առնչվող օրենքներ

Հայաստանում բնապահպանությանն առնչվող օրենքները բերված են ստորև: «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության» մասին օրենքն առնչվում է շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառումներին:

Աղյուսակ 5-1-3.1 Բնապահպանությանն առնչվող օրենքներ

Ընդունման/վերանայման տարի	Օրենքի անվանումը
1991/ 2006	Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին
1992	Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին
1994	Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին
1995	Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության մասին
1996	Ավտոմոբիլային ճանապարհների մասին
1998	Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության և օգտագործման մասին
1998	Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին
1999	Բուսական աշխարհի մասին
2000	Կենդանական աշխարհի մասին
1991/ 2001	Հողային օրենսգիրք
2001	Հիդրոօդերեւութաբանական գործունեության մասին
2001	Բնապահպանական կրթության մասին
2002	Ընդերքի մասին օրենսգիրք
1992/ 2002	Ջրային օրենսգիրք
2002	Մեսմիկ պաշտպանության մասին
2002	Ջրօգտագործողների ընկերությունների և ջրօգտագործողների ընկերությունների միությունների մասին
2004	Թափոնների մասին
2005	Անտառային օրենսգիրք
2005	Բնապահպանական վերահսկողության մասին*
2006	Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերի մասին ՀՀ կառավարության որոշումը հողի բերրի շերտի հանման նորմերի որոշմանը և հանված բերրի շերտի պահպանմանն ու օգտագործմանը ներկայացվող պահանջների տեխնիկական կանոնակարգը հաստատելու մասին**
2006	Ջրի ազգային ծրագրի մասին
2008	Հողերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ վերահսկողության մասին
2010	ՀՀ կառավարության N 71-Ն որոշումը «Հայաստանի հանրապետության կենդանիների կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N 72-Ն որոշումը «Հայաստանի հանրապետության բույսերի կարմիր գիրքը հաստատելու մասին»
2011	ՀՀ կառավարության որոշումը հողի բերրի շերտի օգտագործման կարգը հաստատելու, հայաստանի հանրապետության կառավարության 2002 թվականի սեպտեմբերի 19-ի n 1622-ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու և վ 2001 թվականի ապրիլի 12-ի n 286-ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին*
2014	Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին
2014	ՀՀ կառավարության N 1325-Ն որոշումը «Հանրային ծանուցման և քննարկումների իրականացման կարգը սահմանելու մասին»

*ՀՀ բնապահպանական պետական տեսչությունը վերահսկողություն է իրականացնում հողի տեղափոխման հարցում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը նվազագույնի հասցնելու համար:

**Այն դեպքում, երբ Ծրագրի կողմից խախտվում է հողի բերրի շերտը, անհրաժեշտ է բերրի շերտը տեղափոխել այդ տարածքից դուրս:

(1) Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին օրենք

1991թ.-ին Հայաստանի անկախացումից հետո պարզ դարձավ, որ այս երկրում շրջակա միջավայրի վիճակը վատթարացել է և բնապահպանությունը ճանաչվեց բարձր

առաջնահերթությամբ հարց: Արձագանքելով իրավիճակին՝ բնապահպանության վերաբերյալ ձևակերպվեցին տարբեր օրենքներ: Հայաստանում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատմանն առնչվող առաջին օրենքը 1995թ.-ին ընդունված «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության մասին» օրենքն (այսուհետ՝ նախկին օրենք) էր: Այնուամենայնիվ, շրջակա միջավայրի վերաբերյալ նախկին օրենքի և միջազգային դոկտրինների (ինչպիսիք են ՀԲ-ն, ԱԶԲ-ն և այլն) կողմից առաջադրված միջազգային ստանդարտների միջև տարբերություն կար: Այս հարցի կարգավորման համար 2014թ.-ին ձևակերպվեց «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» օրենքը (այսուհետ՝ նոր օրենք):

Նախկին օրենքի և նոր օրենքի ամենամեծ տարբերությունն այն է, որ նոր օրենքը կարգավորում է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման ընթացակարգը: Բացի այդ, ըստ նոր օրենքի, գնահատումն իրականացվում է երկու փուլով. (i) նախնական փուլ, որը ներառում է գնում և դասակարգում Ա, Բ և Գ կատեգորիաների ըստ գործունեության տեսակի, և (ii) հիմնական փուլ, որի ժամանակ Ա և Բ կատեգորիաների համար ավելի մանրամասն գնահատում է իրականացվում: Սույն Ծրագիրը համապատասխանում է «ջրամբարներ, արհեստական լճեր, ջրավազաններ՝ 1 մլն. մ³ և ավելի» կետին (նոր օրենքի 14-րդ հոդվածի 4-րդ կետ), որը դասակարգվում է որպես Ա կատեգորիա: ԲՆ-ը դեռևս նոր օրենքի հիման վրա հաստատել է ընդամենը երկու ծրագիր, քանի որ օրենքի ընդունումից կարճ ժամանակ է անցել:

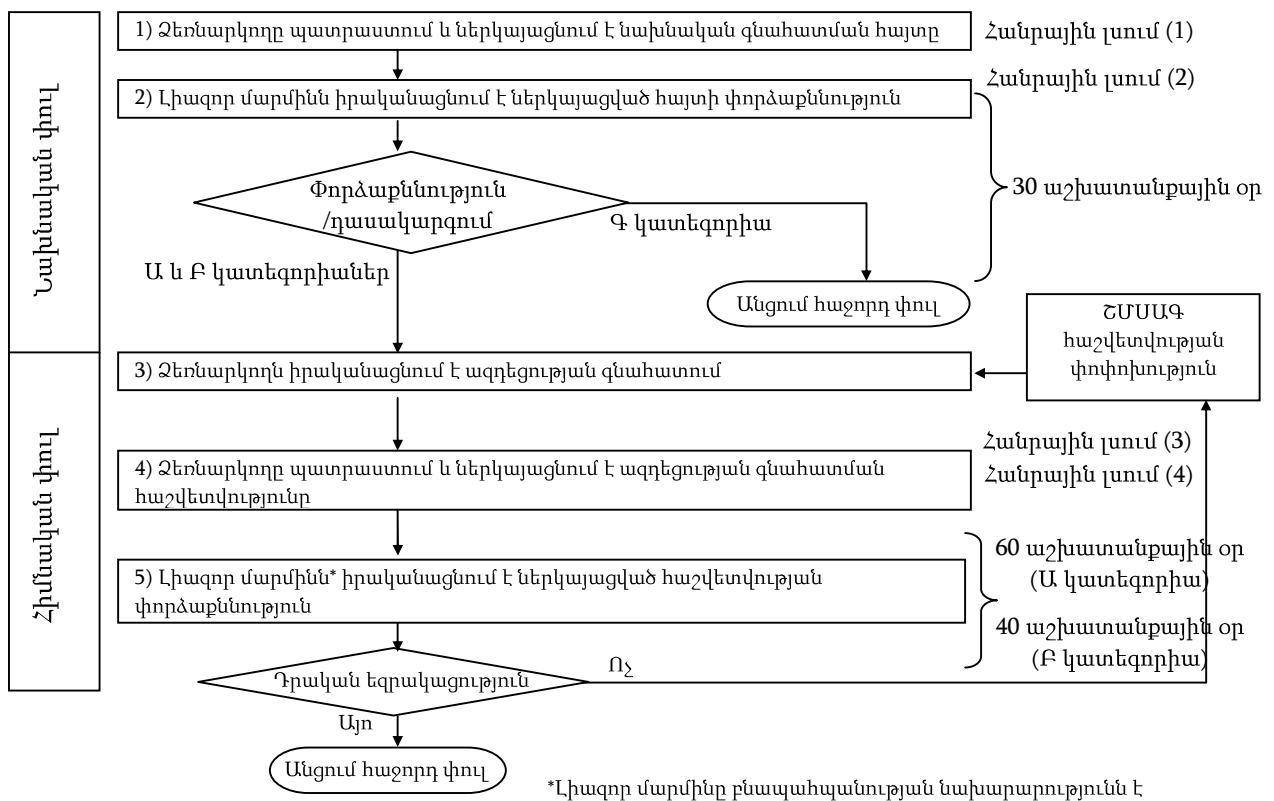
Ծրագրերը դասակարգվում են ըստ Ա, Բ և Գ կատեգորիաների՝ կախված դրանց մասշտաբից և առանձնահատկություններից: Սովորաբար, Ա կատեգորիայի ծրագրերը մեծամասշտաբ ծրագրերն են կամ այն ծրագրերը, որոնք կարող են շրջակա միջավայրի վրա մեծ ազդեցություն ունենալ: Օրինակ՝ 30 ՄՎտ և ավելի հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայանների կառուցման ծրագրերը դասակարգվում են որպես Ա կատեգորիա: Ջրային տնտեսության բնագավառում, 1 մլն. մ³ և ավելի ծավալով ջրամբարների, արհեստական լճերի և ջրավազանների կառուցման ծրագրերը ևս դասակարգվում են որպես Ա կատեգորիա: Որպես Բ կատեգորիա դասակարգվում են միջին մասշտաբի ծրագրերը, ինչպիսիք են օրինակ՝ 10-30 ՄՎտ հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայանների կառուցման ծրագրերը և այլն: Գ կատեգորիայի ծրագրերը ներառում են կենսագազի և կենսագազով 1 ՄՎտ և ավելի հզորությամբ էներգիայի արտադրության ծրագրերը, 1-10 ՄՎտ հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայանների կառուցման ծրագրերը և այլն: Բ և Գ կատեգորիաների սահմանման մեջ ջրամբարների ծավալների վերաբերյալ նշում չկա: Գ կատեգորիայի ծրագրերի համար ՇՄՍԱԳ կարիք չկա:

(2) Շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառման անհրաժեշտությունը յուրաքանչյուր փուլում

Ինչ վերաբերում է գլխավոր հատակագծի և զարգացման ռազմավարության համար շրջակա միջավայրի ու սոցիալական նկատառմանը, անհրաժեշտ է իրականացնել ռազմավարական գնահատում՝ համաձայն Օրենքի: Սակայն, ռազմավարական գնահատումը դասակարգված չէ Ա, Բ և Գ կատեգորիաների: Մյուս կողմից, եթե ծրագիրը դասակարգվում է Ա կամ Բ կատեգորիայի, ապա ձեռնարկողը պետք է ՇՄՍԱԳ հաշվետվություն պատրաստի տեխնիկատնտեսական հիմնավորման (SSZ) փուլում և մանրամասն նախագծման (ՄՆ) փուլում: SSZ և ՄՆ փուլերում ՇՄՍԱԳ հաշվետվության բովանդակությունն ու ընթացակարգը նույնն է:

(3) ՇՄՍԱԳ հաշվետվություն պահանջող ծրագրեր

Ինչպես արդեն նշվել է, նոր օրենքի հիման վրա ՇՄՍԱԳ հաշվետվության պատրաստման ընթացակարգը բաղկացած է նախնական և հիմնական փուլերից (տես նկար 5-1-3.2-ը): Երբ նախնական փուլում ծրագիրը դասակարգվում է որպես Գ կատեգորիա, ապա ձեռնարկողի կողմից ՇՄՍԱԳ հաշվետվության պատրաստման անհրաժեշտություն չկա: Սակայն, եթե այն դասակարգվում է որպես Ա կամ Բ կատեգորիա, ապա անհրաժեշտ է պատրաստել ՇՄՍԱԳ հաշվետվություն: Բացի այդ, Ա և Բ կատեգորիաների ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունների բովանդակության տարբերություն չկա: Ա և Բ կատեգորիաների միջև միակ տարբերությունը ՇՄՍԱԳ հաշվետվության փորձաքննության ժամանակահատվածն է: Մասնավորապես, 60 աշխատանքային օր և 40 աշխատանքային օր Ա կատեգորիայի և Բ կատեգորիայի համար, համապատասխանաբար: Ռազմավարական գնահատման փորձաքննության տևողությունը 60 աշխատանքային օր է:

1) Նախնական փուլ

Ձեռնարկողը պատրաստում է նախնական գնահատման հայտ և ներկայացնում ԲՆ: Նախնական գնահատման հայտը ներառում է ծրագրի բաղադրիչները, ծրագրի կողմից շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը, հանրային լուսմների արդյունքները և այլն: Դրանից հետո ԲՆ-ը տեղեկացնում է կատեգորիան և ՇՄՍԱԳ հաշվետվության մեջ ներառման ենթակա բովանդակությունը, եթե ծրագիրը դասակարգվում է Ա կամ Բ կատեգորիայի: Մինչև հայտը ներկայացնելը ձեռնարկողը պետք է կազմակերպի հանրային քննարկում, որի ժամանակ պետք է ներկայացվի ծրագրի ընդհանուր

նկարագիրն ու ծրագրի կողմից կանխատեսվող ազդեցությունները: Հանրային քննարկումների արդյունքները պետք է ներառվեն հայտի մեջ: Դրանից հետո ԲՆ-ը պետք է կազմակերպի մեկ այլ հանրային լսումներ՝ ներկայացված հայտի բովանդակությունը ճշգրտելու համար: Հայտի հիման վրա ԲՆ-ը ծանուցում է ՇՄՍԱԳ հաշվետվության հետազոտության ենթակա բովանդակությունը:

2) Հիմնական փուլ

ԲՆ կողմից նախնական փուլի վերաբերյալ ծանուցման հիման վրա ձեռնարկողը պետք է իրականացնի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում և պատրաստի ՇՄՍԱԳ հաշվետվություն: Ռազմավարական գնահատման հաշվետվության և ՇՄՍԱԳ հաշվետվության բովանդակությունները ներկայացված են ստորև:

[Ռազմավարական գնահատման հաշվետվություն]

- i. Գլխավոր հատակագծի և զարգացման ռազմավարության նպատակը, դրանց կապը և համապատասխանությունը տվյալ տարածքի գլխավոր հատակագծին,
- ii. Գլխավոր հատակագծին և զարգացման ռազմավարությանն առնչվող՝ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերը և առնչվող այլ իրավական ակտերը,
- iii. Ազդեցության ենթակա տարածքին առնչվող բնապահպանական խնդիրները և դրանց արտացոլումը գլխավոր հատակագծի և զարգացման ռազմավարության մեջ,
- iv. Տարածքի շրջակա միջավայրի բնական պայմանները և սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը.
- v. Բոլոր հնարավոր տարբերակների համեմատությունը,
- vi. Մեղմացման միջոցառումները,
- vii. Մշտադիտարկման ծրագիր,
- viii. Հաշվետվությունում ներառված տվյալների աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկություններ,
- ix. Գնահատման մեթոդների, դրանց կիրառման ընթացքում ի հայտ եկած խնդիրների, ներառյալ տվյալների բացակայության վերաբերյալ տեղեկություններ,
- x. Հաշվետվության ամփոփ բովանդակությունը:

[ՇՄՍԱԳ հաշվետվություն]

- i. Ծրագրի նպատակը,
- ii. Տարածքի շրջակա միջավայրի բնական պայմանները և սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը.
- iii. Ծրագրի համապատասխանությունը տվյալ տարածքի զարգացման պլանին,
- iv. Բոլոր հնարավոր տարբերակների համեմատությունը,
- v. Ծրագրի իրականացման դեպքում սպասվող ազդեցությունները (ծրագրի կողմից բնական ռեսուրսների և նյութերի վրա ազդեցությունները, արտանետումները, արտահոսքերը, թափոնները, արտակարգ իրավիճակները և այլն),
- vi. Ծրագրի կողմից շրջակա միջավայրի և սոցիալ-տնտեսական միջավայրի վրա ազդեցությունները,

- vii. Մեղմացման միջոցառումները,
- viii. Հնարավոր արտակարգ իրավիճակների ծավալը, հնարավորությունները, նվազեցումն ու մեղմացումը²,
- ix. Մշտադիտարկման ծրագիր,
- x. Հաշվետվությունում ներառված տվյալների աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկություններ,
- xi. Գնահատման մեթոդների, դրանց կիրառման ընթացքում ի հայտ եկած խնդիրների, ներառյալ տվյալների բացակայության վերաբերյալ տեղեկություններ:

Բացի այդ, ձեռնարկողը պետք է նաև կցի հանրային լուսմների արդյունքները, ներառյալ արձանագրությունը, մասնակիցների ցուցակը, տեսագրությունը, հանրային լուսմների ծանուցումը և այլն: ՏՄՍԱԳ փուլում գտնվող ծրագրի դեպքում պահանջվում է կցել ամփոփ ՏՄՍ հաշվետվությունը:

ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը ենթարկվում է փորձաքննության ԲՆ կողմից: Այս փուլում ձեռնարկողն ու ԲՆ-ը կրկին կազմակերպում են հանրային լուսմներ՝ ծրագրի կողմից ազդեցության ու դրա մեղմացման միջոցառումների վերաբերյալ բացատրության համար: ԲՆ կողմից փորձաքննության իրականացման համար պահանջվում է 60 աշխատանքային օր Ա կատեգորիայի և 40 աշխատանքային օր Բ կատեգորիայի համար: Այնուամենայնիվ, եթե փորձաքննության համար պահանջվում է ավելի երկար ժամանակ, ապա ԲՆ-ը կարող է երկարաձգել այդ ժամկետը սահմանված ժամկետի կեսը չգերազանցող չափով: ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը ԲՆ հանձնելուց պետք է կցել նաև ծրագրի հաշվետվության (օրինակ՝ ՏՄՍ հաշվետվության) ամփոփ տարբերակը: Եթե ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը բավարարում է, ապա ԲՆ-ն տալիս է դրական եզրակացություն և ծրագիրը կարող է անցնել հաջորդ փուլ, ինչպես ներկայացված է նկար 5-1-3.2-ում:

Աղյուսակ 5-1-3.2-ում ներկայացված է Հայաստանի շրջակա միջավայրի մասին օրենքի և ՃԱՀԳ շրջակա միջավայրի և սոցիալական ուղեցույցի (այսուհետ՝ ՃԱՀԳ ուղեցույց) միջև տարբերությունը:

Աղյուսակ 5-1-3.2 Հայաստանի շրջակա միջավայրի մասին օրենքի և ՃԱՀԳ ուղեցույցի միջև տարբերությունը

Կետ	ՃԱՀԳ ուղեցույց	Հայաստանում շրջակա միջավայրի մասին օրենք	տարբերությունը	Խնդրի լուծման ճանապարհ
Ընթացակարգ	ՃԱՀԳ-ն ստուգում է, որ ծրագրերը համապատասխանեն հյուրընկալող երկրների շրջակա միջավայրին առնչվող օրենքներին ու ստանդարտներին, ինչպես նաև կառավարության շրջակա միջավայրին և տեղական համայնքներին առնչվող քաղաքականություններին ու պլաններին: ՃԱՀԳ-ն ստուգում է, որ ծրագրերը եապես չշեղվեն Համաշխարհային Բանկի Անվտանգության Քաղաքականությունից:	Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման գործընթացը սահմանված է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին օրենքում (2014թ.):	չկա	—
Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվություն	ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունները պետք է գրվեն ծրագրի իրականացման երկրի պետական լեզվով կամ այդ երկրում լայնորեն կիրառվող լեզվով: Ծրագրերը տեղի բնակիչներին ներկայացնելուց, բոլոր գրավոր փաստաթղթերը պետք է	Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվության լեզուն և ծրագրի մեկնաբանության լեզուն պետք է լինի հայերեն: Բնակչության կողմից ընդհանուր օգտագործվող լեզուն	չկա	—

² Արտակարգ իրավիճակը ներառում է բնական աղետները, տեխնաձին աղետները և վթարները

Կետ	ՃՄՀԳ ուղեցույց	Հայաստանում շրջակա միջավայրի մասին օրենք	տարբերությունը	Խնդրի լուծման ճանապարհ
ան լեզուն	տրամադրվեն նրանց հասկանալի լեզվով ու տեսքով:	հայերենն է:		
Տեղեկատվության հրապարակում	Սկզբունքորեն, ծրագրերն իրականացնողներն են հրապարակում իրենց ծրագրի շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառմանն առնչվող տեղեկատվությունը: Անհրաժեշտության դեպքում ՃՄՀԳ-ն աջակցում է ծրագրերն իրականացնողներին համագործակցության ծրագրերի իրականացման տեսքով: ՃՄՀԳ-ն խրախուսում է ծրագրերն իրականացնողներին՝ տեղի շահառուներին շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառման վերաբերյալ տեղեկատվության ներկայացման և հրապարակման համար:	Մինչև հայտը և ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը ԲՆ ներկայացնելը անհրաժեշտ է իրականացնել հանրային լուսմներ: Հանրային լուսմների ժամանակ անհրաժեշտ է մասնակիցներին (առնչվող ինքնակառավարման մարմիններին, բնակչությանը և այլոց) ներկայացնել ծրագրի բովանդակությունը և շրջակա միջավայրի վրա կանխատեսվող ազդեցությունները: Բացի այդ, Հայտին և ՇՄՍԱԳ հաշվետվությանը պետք է կցվեն հանրային լուսմների ծանուցումը և համայնքների համաձայնությունը (Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին օրենքի 16-րդ հոդվածի 26-րդ կետ): Հայտի վերաբերյալ հանրային քննարկումից հետո ԲՆ-ը հայտարարում է ծրագրի կատեգորիան և այն կետերը, որոնց վերաբերյալ ձեռնարկողը պետք է իրականացնի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում: Բացի այդ, հանրային լուսմներից և ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը ներկայացնելուց հետո ԲՆ-ը պետք հաշվետվության արդյունքները ներկայացնի առնչվող անձանց (՝Հանրային ծանուցման և քննարկման ընթացակարգ՝, 2014թ.):	չկա	—
ՇՄՍԱԳ հաշվետվության հասանելիությունը	ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունները պետք է հասանելի լինեն ծրագրերի իրականացման երկրների բնակիչներին՝ դրա ընթերցման համար: Պետք է թույլատրվի ՇՄՍԱՀ հաշվետվությունների պատճենումը:	Հանրային լուսմների ժամանակ անհրաժեշտ է ներկայացնել ծրագրի բովանդակությունը (Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին օրենքի 26-րդ հոդված): Բնապահպանության նախարարության կողմից հաստատված շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվությունը տեղադրվելու է նախարարության կայքէջում, որը հնարավոր է կարդալ և պատճենել: Բացի այդ, հաշվետվության վերանայման դեպքում, վերանայված տարբերակը ևս պետք է տեղադրվի կայքէջում:	չկա	—
Հանրային քննարկում	Սկզբունքորեն, տեղի իրավիճակին առավել համապատասխան կերպով շրջակա միջավայրի և սոցիալական գործոնները հաշվի առնելու, ինչպես նաև փոխհամաձայնության հասնելու նպատակով ծրագրերն	ՇՄՍԱԳ հաշվետվությունը ներկայացնելուց առաջ անհրաժեշտ է իրականացնել հանրային լուսմներ: Լուսմների մասնակիցները կարող են դիտողություններ հայտնել շրջակա	չկա	—

Գլուխ 5, ՎՀ

Կետ	ՃՄՀԳ ուղեցույց	Հայաստանում շրջակա միջավայրի մասին օրենք	տարբերությունը	Խնդրի լուծման ճանապարհ
	իրականացնողները խորհրդակցում են տեղի շահառուների հետ՝ լայն հանրային մասնակցություն ապահովող միջոցներով: Անհրաժեշտության դեպքում ՃՄՀԳ-ն աջակցում է ծրագրերն իրականացնողներին՝ համագործակցության ծրագրերի իրականացման տեսքով: Ա կատեգորիայի ծրագրերի դեպքում ՃՄՀԳ-ն խրախուսում է ծրագրերն իրականացնողներին՝ տեղի շահառուների հետ խորհրդակցման, շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության ու բացասական սոցիալական ազդեցության վերաբերյալ նրանց կարծիքները հաշվի առնելու, ինչպես նաև ծրագրի վաղ փուլում այլընտրանքային տարբերակների վերլուծության համար: Անհրաժեշտության դեպքում ՃՄՀԳ-ն աջակցում է ծրագրերն իրականացնողներին:	միջավայրի վրա կանխատեսվող ազդեցությունների, մեղմացման միջոցառումների և ծրագրի վերաբերյալ: Բացի այդ, ձեռնարկողը պետք է հաշվի առնի մասնակիցների դիտողությունները և պատշաճ դիտողությունների առկայության դեպքում դրանք արտացոլի հաշվետվության մեջ (Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին օրենքի 26-րդ հոդված): Ձեռնարկողը պետք է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հայտը և հաշվետվությունը հանձնելուց դրանց կցի հանրային լուսման արձանագրությունները և տեսաձայնագրությունները: (Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին օրենքի 26-րդ հոդված):		
Մոնիտորինգի ճշգրտում	ՃՄՀԳ-ն ծրագրերն իրականացնողների հետ ճշգրտում է շրջակա միջավայրի վրա էական ազդեցություն ունեցող կետերի մոնիտորինգի արդյունքները: Դա արվում է, որպեսզի ճշգրտվի ծրագրերն իրականացնողների կողմից շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառումները դիտարկելու փաստը: ՃՄՀԳ կողմից մոնիտորինգի ճշտման համար ծրագրերն իրականացնողների կողմից պետք է պատշաճ տեսքով տրամադրվի անհրաժեշտ տեղեկատվություն, ներառյալ գրավոր տեսքով: Անհրաժեշտության դեպքում ՃՄՀԳ-ն կարող է իրականացնել անկախ ուսումնասիրություն: Բացի այդ, ՃՄՀԳ-ն իր կալիքում հրապարակում է ծրագրերն իրականացնողների կողմից կատարված մոնիտորինգի արդյունքները, որոնք հրապարակվում են նաև ծրագրերն իրականացնողների կողմից:	Պետք է ձևակերպվի մոնիտորինգի ծրագիր, սակայն, մոնիտորինգի արդյունքների հրապարակման անհրաժեշտության հարցը հստակեցված չէ:	Մոնիտորինգի արդյունքների հրապարակման անհրաժեշտության վերաբերյալ նշում չկա	ՃՄՀԳ-ն կճշգրտի մոնիտորինգի արդյունքների հրապարակման փաստացի իրավիճակը

Բացի վերոնշյալ աղյուսակը, Հայաստանում չկան նաև որոշ նորմեր և ստանդարտներ, ինչպես ներկայացված է ստորև՝ բաժին (3)-ում: Այդ պատճառով, առաջարկվում է կիրառել միջազգային ստանդարտները:

(3) Բնապահպանական ստանդարտները Հայաստանում

Գործարաններից կեղտաջրերի բացթողմանը, գրունտի աղտոտմանը, ոռոգման ջրի որակին և մակերևութային ջրերում թունաքիմիկատների սահմանափակմանն առնչվող որոշ նորմեր և ստանդարտներ դեռ չեն ստեղծվել Հայաստանում: Ավելին, ստորգետնյա ջրերի դեպքում օգտագործման նպատակները տարբեր են, մասնավորապես՝ խմելու, կենցաղային օգտագործման, ձկնարդյունաբերության, ոռոգման և այլն: Գոյություն չունի կոնկրետ նորմ/ստանդարտ: Այս ենթազյխում նկարագրվում են բնապահպանությանն առնչվող առկա կանոնակարգը, նորմերը/ստանդարտները և օրենքները:

1) Օդի որակի ստանդարտ

Հայաստանում մթնոլորտային օդի որակի ազգային ստանդարտը նշված է “Բնակավայրերում մթնոլորտային օդի աղտոտիչների սահմանային թույլատրելի կոնցենտրացիաների նորմեր”-ում: Կանոնակարգում նշվում է որակի 389 պարամետրերի մասին, իսկ վերահսկման ենթակա պարամետրերը հստակեցվում են կախված վայրից, և անհրաժեշտ է վերահսկել բոլոր պարամետրերը: Մեծ քաղաքների դեպքում, ինչպիսին է Եղվարդը, ըստ ԲՆ, վերահսկման ենթակա պարամետրերն են փոշին, NO₂, SO₂ և CO: Հետևաբար, միայն այդ պարամետրերն են դիտվում որպես Ծրագրի ստանդարտ: Այդ պարամետրերի թույլատրելի արժեքները բերված են Աղյուսակ 5-1-3.3-ում:

Աղյուսակ 5-1-3.3 Օդի որակի ստանդարտները Հայաստանում

Օդի աղտոտիչ	Առավելագույն մեկնգամյա կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)	Միջին օրական կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)
Փոշի	0.5	0.15
SO ₂	0.5	0.05
NO ₂	0.0085	0.04
CO	5.0	3.0

Աղբյուր. Կառավարության No. 160-Ն որոշում, 02.02.2006թ.

2) Արդյունաբերական կեղտաջրի աղտոտվածության ստանդարտ

Հայաստանի կառավարությունը դեռևս պետք է ստեղծի արդյունաբերական գործարաններից կեղտաջրի բացթողմանն առնչվող միանման ստանդարտներ: Ըստ ՀՀ Ջրային օրենսգրքի, առևտրային/արդյունաբերական յուրաքանչյուր միավոր պետք է առաջարկի դեպի շրջակա ջրավազաններ բացթողման ենթակա սեփական կեղտաջրերի թույլատրելի արժեքները: Բոլոր գործարանները պետք է փաստաթղթում սահմանեն թույլատրելի մակարդակը՝ ելնելով կոնկրետ բանաձևից, և ներկայացնեն այն ԲՆ Ջրային ռեսուրսների կառավարման գործակալություն՝ առաջարկվող թույլատրելի արժեքները հաստատելու համար: Գործարանների շահագործման ժամանակ ԲՆ մեկ ուրիշ ստորաբաժանում (Բնապահպանական պետական տեսչություն) է պատասխանատու կեղտաջրերի բաղադրման իրավիճակի վերահսկման համար՝ ելնելով իերնց կողմից առաջարկված թույլատրելի մակարդակից: Բացթողնվող ջրում սովորաբար վերահսկվող պարամետրերն են ջերմաստիճանը, pH, TDS, SS, BOD, COD, SO₄, PO₄, NO₃-N, NO₂-N և այլն:

3) Մակերևութային ջրի ստանդարտը Հայաստանում

Հայաստանում գոյություն ունի մակերևութային ջրի որակի ստանդարտ, որը դասակարգվում է 5 կատեգորիայի, իսկ ջրի օգտագործումը որոշվում է հիմք ընդունելով ջրի որակի դասը: Ինչ վերաբերում է ոռոգման ջրին, կարող է օգտագործվել Դաս I – Դաս IV-ի պայմաններին բավարարող ջուրը: Հայաստանում Ֆոնային կոնցենտրացիան (ՖԿ) հստակեցված է յուրաքանչյուր գետի համար, իսկ ջրի որակի շեմը կախված է գետից: Ծրագրին առնչվող գետերն են Քասախն ու Հրազդանը, որոնց ֆոնային կոնցենտրացիաները, ինչպես նաև ընդհանուր մակերևութային ջրի որակի ստանդարտները ներկայացված են Հավելված-K-1-ի Աղյուսակ-1-ում:

Հայաստանում գոյություն չունի ոչ մի օրենսդրական ակտ, որն անդրադառնում է կոնկրետ ոռոգման ջրի որակին, չնայած կա մակերևութային ջրի որակի ստանդարտ: Ըստ ԳՆ պաշտոնյաների՝ կիրառվում են Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության (ՊԳԿ) կողմից մշակված միջազգային ստանդարտները: Ջրի որակի ընդհանուր պարամետրերի տեսանկյունից չկա մեծ տարբերություն Հայաստանում մակերևութային

ջրի որակի և ոռոգմանը վերաբերող ՊԳԿ ուղեցույցների միջև: Հայկական ստանդարտն ավելի խիստ է որոշ պարամետրերի համար: ՊԳԿ ջրի որակի ստանդարտը կցված է Հավելված-K-1-ի Աղյուսակ-2-ում:

Ինչ վերաբերում է օրգանական աղտոտիչների, օրինակ՝ թունաքիմիկատների կանոնակարգմանը, դեռևս ոչ մի ստանդարտ գոյություն չունի: Հետևաբար, ԲՆ “Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության մոնիտորինգի կենտրոն” ՊՈԱԿ-ի անձնակազմն առաջարկում է Ծրագրի համար կիրառել ԵՄ ամսագրում նշված բնապահպանական որակի ստանդարտը: Աղտոտիչների ստանդարտը ցույց է տրված Հավելված-K-1-ի Աղյուսակ-3-ում:

4) Աղմուկ

Հայաստանում գործում են աղմուկի ստանդարտներ, իսկ շեմային արժեքները սահմանվում են կախված շրջակա պայմաններից և ժամից (ցերեկ կամ գիշեր): Աղմուկով պայմանավորված աղտոտման վերահսկման նորմը նկարագրված է Աղյուսակ 5-1-3.4-ում:

Աղյուսակ 5-1-3.4 Աղմուկի ստանդարտները Հայաստանում

Սենքերի և տարածքների նշանակությունը	Օրվա ժամանակը	Համարժեք մակարդակը (դԲԱ)	Մտավելագույն մակարդակը (դԲԱ)
Բնակելի շենքերին, պոլիլինիկաների, ամբուլատորիաների, դիսպանսերների, հանգստյան տների, պանսիոնատների, ծերերի և հաշմանդամների համար տուն-ինտերնատների, մանկապարտեզների, դպրոցների և ուսումնական այլ հաստատությունների, գրադարանների շենքերին անմիջապես հարող տարածքներ	6:00 – 22:00 22:00 – 6:00	55 45	70 60
Բնակարանների սենյակներ, հանգստյան տների, պանսիոնատների, ծերերի և հաշմանդամների տուն-ինտերնատներ, բնակելի տարածքներ, մանկապարտեզների և դպրոց-ինտերնատների, ննջասենյակներ	6:00 – 22:00 22:00 – 6:00	40 30	55 45
Աղմուկը աշխատատեղերում՝ շինարարության փուլում			80

Աղբյուր. ՀՀ առողջապահության նախարարի թիվ 138 հրամանով հաստատված "Աղմուկն աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում և բնակելի կառուցապատման տարածքներում" N2-III-11.3 սանիտարական նորմեր

5) Թափոն

“Թափոնների մասին” ՀՀ օրենքն ընդունվել է 2004թ.-ին: Թափոնները դասակարգվում են վեց կատեգորիաների, որոնք են՝ 1) կենցաղային թափոն, 2) ոչ կենցաղային թափոն, 3) արդյունաբերական թափոն, 4) շինարարական թափոն, 5) մեծամասշտաբ թափոն և 6) վտանգավոր թափոն: Թափոնների հեռացման ծախսը կազմում է առավելագույնը 3,000 դրամ և 10,000 դրամ, համապատասխանաբար, 1մ³-ի և 1 տոննայի համար: Թափոնների կառավարման ոլորտում լիազոր մարմին է հանդիսանում ԲՆ-ը, և ցանկացած շինարարական կազմակերպություն, որն առաջացնում է թափոն, պետք է պատրաստի “թափոնի անձնագիր” և ներկայացնի այն ԲՆ: Թափոնների հեռացման թույլտվություն տրվում է ԲՆ կողմից: ԲՆ կողմից որոշվում է նաև թափոնների հեռացման վայրը:

5-1-4 Այլընտրանքների ուսումնասիրությունը

5-1-4-1 Ջրային ռեսուրսների այլընտրանքները

Ծրագրում առաջարկվում է կառուցել ջրանցքներ և ջրամբար: Այս կառուցվածքները միասին կկարողանան թիրախային տարածքն ապահովել բավարար և կայուն ոռոգման ջրով: Այդ պատճառով, ջրանցքներն ու ջրամբարը կդիտարկվեն որպես մեկ համալիր: Երբ ուսումնասիրվեն ծրագրի այլընտրանքները, ջրանցքների և ջրամբարի համալիրը կհամեմատվի մյուսների հետ:

Ծրագրի նպատակը թիրախային տարածքի ոռոգման համակարգի բարելավումն է: Այդ նպատակին հասնելու համար ջրային ռեսուրսների երկու տարբերակ է դիտարկվում: Առաջին տարբերակը ոռոգման համար ստորգետնյա ջրերի օգտագործումն է, իսկ երկրորդը՝ մակերևութային ջրերի օգտագործումը, ներառյալ հալոցքաջրերը: Բացի այդ, ուսումնասիրվել է նաև «Ջրոյական տարբերակը», երբ ծրագիրը չի իրականացվում:

(1) Ջրոյական տարբերակ

ՀՀ կառավարությունը 1980-ականներից սկսած կառավարում է Սևանա լճից վերցվող ջրի քանակը: Բացի այդ, ՀՀ կառավարության կողմից իրականացվել են Սևանա լճի պահպանության ծրագրեր, ինչպիսին է Արփա և Որոտան գետերից ջրառ իրականացնելու համար թունելների կառուցումը: Արդյունքում, ջրի քանակը հասել է 38 մլրդ. մ³, սակայն, Կառավարությունը լճից բաց թողնվող ջրի տարեկան քանակը սահմանափակել է 170 մլն. մ³ չափով, բացառությամբ սակավաջուր տարիների: Եթե Ծրագիրը չիրականացվի, ապա թիրախային տարածքը նախկինի պես կախված կլինի Սևանա լճից, որպես ոռոգման ջրի հիմնական աղբյուր: Դա կբերի Սևանա լճի ջրի մակարդակի նվազման: Մյուս կողմից, երբ Սևանա լճի ջրի մակարդակի պահպանության համար նվազեցվում է լճից ոռոգման նպատակով ջրի բացթողնման քանակը, ապա Ծրագրի թիրախային տարածքում գյուղատնտեսական արտադրությունը կարող է նվազել, քանզի ոռոգման համար ջրի պահանջարկը չի բավարարվում:

Խորհրդային Միության տարիներին Եղվարդի ջրամբարը նախագծվել է 228 մլն. մ³ չափով, իսկ պատվարը կառուցվել է 1980-ականների սկզբին: Ֆինանսական խնդիրների պատճառով 1985թ.-ին շինարարությունը դադարեցվել է: Այնուամենայնիվ, պատվարի մի մասը կառուցվել է: Հետևաբար, եթե այն չօգտագործվի, ապա Խորհրդային Միության տարիներին կատարված ներդրումն ի զուր կլինի: Բացի այդ, Ջրամբարի տարածքում մշակվում է գարի, ցորեն և առվույտ, սակայն, գյուղատնտեսները հասկանում են, որ Ջրամբարի կառուցումը վերսկսվելու է: Այդ պատճառով, նրանք ոռոգման համակարգի և այլնի կառուցման համար բավարար չափով ներդրում չեն կարող կատարել:

Եթե ընդունվի «Ջրոյական տարբերակը», ապա անհնար կլինի Սևանա լճի պահպանության համար արդյունավետ միջոցառումներ իրականացնել, ինչպես նաև Խորհրդային Միության տարիներին Եղվարդի ջրամբարի կառուցման համար իրականացված ներդրումները ի զուր կլինեն: Բացի այդ, այն գյուղատնտեսները, ովքեր Ջրամբարի տարածքում զբաղվում են հողագործությամբ, ստիպված կլինեն շարունակել անարդյունավետ հողագործությունը: Այդ պատճառով, «Ջրոյական տարբերակը» խորհուրդ չի տրվում:

(2) Ստորգետնյա ջրերի շահագործումը

Արարատյան դաշտավայրի տակ մեծ քանակությամբ բարձր որակի ստորգետնյա ջրեր (արտեզյան ջրեր) կան: Ստորգետնյա ջրերն օգտագործվում են հողագործության և խմելու նպատակով: Սակայն, վերջին տարիներին Արարատյան դաշտավայրում ստորգետնյա

ջրերը լայնորեն օգտագործվում են ձկնաբուծության համար: Այդ պատճառով, Արարատյան դաշտավայրի ստորգետնյա ջրերի մակարդակն էապես իջել է: Համեմատելով արտեզյան ջրերի 1983թ.-ի և 2013թ.-ի մակարդակը, տեսնում ենք, որ այն իջել է 6-9մ-ով (ՀԲ, 2014թ.): Ստորգետնյա ջրերի նվազումն առաջացրել է կոնֆլիկտ ջրօգտագործողների (ոռոգման, խմելու, արդյունաբերության, ատոմակայանի հովացման և այլ նպատակներով) միջև:

Շահառու տարածքում ՋՕԸ-ները ոռոգման նպատակով օգտագործում են նաև պոմպեր՝ ստորգետնյա ջրերի արտանդման նպատակով: Այդպիսի դեպքերում պոմպերի շահագործման ծախսն իր վրա է վերցնում ՀՀ կառավարությունը, որը մեծ բեռ է պետական բյուջեի համար: Ստորգետնյա ջրերով ոռոգվող տարածքները սահմանափակ են, քանզի ստորգետնյա ջրային ռեսուրսները սահմանափակ են: Հաշվի առնելով վերոնշյալը, շահառու տարածքում միայն ստորգետնյա ջրերի օգտագործմամբ անհնար է ապահովել կայուն ջրամատակարարում:

(3) Մակերևութային ջրերի շահագործումը

Ինչպես արդեն նշվել է, Հայաստանի գետերում ջրի հոսքի քանակը տարվա եղանակից կախված փոխվում է: Վաղ գարնանը, ձնհալքից հետո, ջրի հոսքն առավելագույնն է և չի օգտագործվում ոռոգման նպատակով (այսպես կոչված՝ «ազատ ջրեր»): Այդ պատճառով, հնարավոր է ջուր վերցնել այնպիսի գետերից, որոնք գետի մեծ ավազան և հոսքի մեծ քանակ ունեն, ինչպիսին է Հրազդան գետը: Առաջարկվում է առկա ջրանցքների միջոցով «ազատ ջրերն» ուղղել դեպի Եղվարդի ջրամբար այն ժամանակահատվածում, երբ գետի ջրի հոսքն ավելի է քան ջրի պահանջարկը: Ներկայումս, հունիսից հոկտեմբեր ընկած ժամանակահատվածում առկա ջրի քանակն ավելի քիչ է, քան ոռոգման ջրի պահանջարկը, և շահառու տարածքները կախված են լինում Սևանա լճից ջրառ իրականացնող Ստորին-Հրազդան ջրանցքից: Ազատ ջրերի օգտագործմամբ հնարավոր կլինի ոռոգումն իրականացնել այլ ջրային ռեսուրսներից (ներառյալ Սևանա լիճը) անկախ, որը կարող է խթանել Սևանա լճի պահպանությունը: Ավելին, բավարար քանակությամբ ոռոգման ջուր ապահովելով կբարձրանա տարածքի գյուղատնտեսության արտադրողունակությունը և կենսամակարդակը:

2006թ.-ին Կառավարությունը ստեղծեց Ջրի ազգային ծրագիր, որով խրախուսում է անցումը մեխանիկական ջրամատակարարումից ինքնահոսի: Այդ քաղաքականությամբ հնարավոր կլինի մակերևութային ջրերի արդյունավետ շահագործման շնորհիվ ազատվել ստորգետնյա ջրերից ունեցած կախվածությունից: «Էներգատար ջրամատակարարման համակարգերի փոխարինման» գաղափարին նպաստել է նաև ստորգետնյա ջրերի մակարդակի իջեցումը: Եթե իրականացվի ինքնահոս ոռոգում, որն օգտագործում է մակերևութային ջրերը, ապա ստորգետնյա ջրերից կախվածությունը կնվազի և այն կխթանի Արարատյան դաշտավայրում ստորգետնյա ջրերի պահպանությունը: Բացի այդ, Ջրամբարի կառուցման շնորհիվ կկրճատվի շահագործվող պոմպերի քանակն ու աշխատաժամանակը: Եվ վերջապես, կնվազեն պահպանման ծախսերը:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը, դիտարկվել են ջրային ռեսուրսների այլընտրանքներ: Դրա արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 5.1-4.1-ում:

Աղյուսակ 5-1-4.1. Ջրային ռեսուրսների այլընտրանքների ուսումնասիրում

Կետ	Ջրոյական տարբերակ	Ստորգետնյա ջրերի շահագործում	Մակերևութային ջրերի շահագործում
Ազդեցություններ շինարարության փուլում՝ (օրինակ՝ օդի որակ, ջրի աղտոտում,	—	—	Δ Շինարարության փուլում կանխատեսվում է օդի և ջրի աղտոտում

Կետ	Ջրոյական տարբերակ	Ստորգետնյա ջրերի շահագործում	Մակերևութային ջրերի շահագործում
աղմուկ և այլն)			
Սևանա պահպանություն լճի	× Ոռոգման համար կօգտագործվի Սևանա լճի ջուրը	○ Սևանա լճից կախվածությունը որոշ չափով կնվազի	◎ Սևանա լճից վերցվող ջրի քանակը կնվազի, որը կնպաստի Սևանա լճի պահպանությանը
Ազդեցություններ Արարատյան դաշտավայրի ստորգետնյա ջրերի վրա	—	× Արտամղումը կարող է իջեցնել ստորգետնյա ջրերի մակարդակը	◎ Ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցություն չի սպասվում, քանզի ծրագրի շրջանակներում ստորգետնյա ջրեր չեն օգտագործվելու
Հողի օտարում	—	— Կարիք չկա	× Նախատեսվում է հողի օտարում
Ազդեցությունը սոցիալ-տնտեսական գործունեությունների և տարածաշրջանային զարգացման վրա	—	× Կնպաստի ոռոգման զարգացմանը, սակայն բացասական ազդեցություն կունենա արդյունաբերության այլ ոլորտների վրա	○ Հնարավոր կլինի կայուն ոռոգմամբ գյուղատնտեսություն իրականացնել
Հնարավոր ոռոգման տարածքը	8,391հա	8,391հա<մակերես<12,347հա	12,347հա
Ծրագրի արժեքը	— Այնուամենայնիվ, չի օգտագործվի Խորհրդային ժամանակաշրջանի ներդրումը	Δ Համեմատաբար ոչ-թանկ	× Թանկ
Պահպանման և կառավարման ծախսերը	—	Δ Միջին	○ Ցածր
Համապարփակ գնահատում	Անընդունելի	Անընդունելի	Ընդունելի

— : Ազդեցություն չկա, × : Ահռելի բացասական ազդեցություն, Δ : Բացասական ազդեցություն, ○ : Դրական ազդեցություն, ◎ : Ահռելի դրական ազդեցություն

5-1-4-2 Ջրամբարի վայրի այլընտրանքներ

Հաշվի առնելով տեղագրական պայմանները, Հրազդան գետի աջ և ձախ ափերին 10 վայր կա, որտեղ կարող է կառուցվել Ջրամբարը: Սակայն, այդ վայրերի տարողունակությունը շատ փոքր է: Անգամ Մեղրաձորի վայրը (Կոտայքի մարզի Մեղրաձոր համայնք, տես նկար 5-1-4.1-ը), որն ունի ամենամեծ տարողունակությունը մոտ 30 մլն. մ³, շատ ավելի փոքր է քան 90 մլն. մ³ տարողունակությամբ Եղվարդի ջրամբարը: Հետևաբար, Եղվարդի ջրամբարի տարողունակությանը հավասար ջրի պաշար ապահովելու համար անհրաժեշտ է կառուցել մի քանի ջրամբարներ: Այդ դեպքում, շինարարության ծախսերը ավելի շատ կլինեն, քան Եղվարդի ջրամբարի դեպքում: Բացի այդ, օտարման ենթակա հողատարածքն ավելի շատ կլինի, քանզի իրականացվելու է նոր շինարարություն: Մեղրաձորում և դրա շուրջ պահպանվող տարածք չկա և, հետևաբար, բնապահպանության տեսանկյունից Եղվարդի և Մեղրաձորի վայրերի միջև տարբերություն չկա: Ջրամբարի վայրի այլընտրանքներն ուսումնասիրվել են հողի օտարման մասշտաբի և արժեքի հիման վրա: Այդ պատճառով, Եղվարդի ջրամբարի տարածքը համարվել է ամենահամապատասխանը: Աղյուսակ 5-1-4.2-ում ներկայացված է Ջրամբարի շինարարության այլընտրանքների համեմատությունը:

Նկար 5-1-4.1 Եղվարդի ջրամբարի և Մեղրաձորի վայրի տեղագրությունը

Աղյուսակ 5-1-4.2 Ջրամբարի վայրի այլընտրանքների ուսումնասիրում

Կետ	Եղվարդի ջրամբար	Մեղրաձորի վայրը և այլ վայրեր
Հողի օտարում	Δ Նախատեսվում է հողի օտարում ջրանցքների շուրջ: Մակայն, օտարման ենթակա տարածքը սահմանափակ է, քանզի մեկ ջրամբար է: Բացի այդ, Եղվարդի ջրամբարի հողերը համայնքային հողեր են: Ներկայումս այդ հողերը մշակող գյուղատնտեսները հասկանում են հողագործության դադարեցման անհրաժեշտությունը:	× Բացի ջրանցքի շինարարության համար անհրաժեշտ հողի օտարումից և վերաբնակեցումից, անհրաժեշտ է նաև ջրամբարի շինարարության համար հողի օտարում: Բացի այդ, հողի օտարման չափն ու մասշտաբը ավելի լուրջ կլինի:
Ծրագրի արժեքը	Δ Թանկ	× Շատ թանկ
Համապարփակ գնահատում	Ընդունելի	Անընդունելի

— : Ազդեցություն չկա, × : Ահեղի բացասական ազդեցություն, Δ : Բացասական

5-1-4-3 Եղվարդի ջրամբարում հակահինֆիլտրացիոն աշխատանքների այլընտրանքները

Երկրաբանական առանձնահատկությունների տեսանկյունից՝ նախատեսվող ջրամբարի տարածքի գրունտն ունի մեծ ջրաթափանցություն և, հետևաբար, անհրաժեշտ է իրականացնել հակահինֆիլտրացիոն աշխատանքներ: Կա հակահինֆիլտրացիոն աշխատանքների չորս տարբերակ 1) բենտոնիտի գորգ, 2) գրունտաբենտոնիտե խառնուրդ, 3) գրունտացեմենտ և 4) գրունտացեմենտի երկու շերտերի միջև տեղադրված բենտոնիտի գորգ: Այս հակահինֆիլտրացիոն աշխատանքներն ուսումնասիրվել են հուսալիության և արժեքի տեսանկյունից: Արդյունքում, եղրակացություն է արվել, որ վերջին տարբերակն (գրունտացեմենտի երկու շերտերի միջև տեղադրված բենտոնիտի գորգը) ամենալավն է: Պետք է նշել, որ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունների տեսանկյունից այլընտրանքների միջև տարբերություն չկա: Ուսումնասիրության արդյունքները բերված են աղյուսակ 5-1-4.3-ում:

Աղյուսակ 5-1-4.3 Եղվարդի ջրամբարի համար հակահինֆիլտրացիոն աշխատանքների ուսումնասիրությունը

Պարամետրերը/աշխատանքը	1. Բենտոնիտի գորգ	2. Գրունտաբենտոնիտե խառնուրդ	3. Գրունտացեմենտ	4. Գրունտացեմենտի երկու շերտերի միջև տեղադրված բենտոնիտի գերգ
1) Հուսալիություն	Շինարարական աշխատանքներն ուշադիր իրականացնելով հանդրձ շատ դժվար է ամբողջությամ կանխել մարդկային սխալները:	Եթե կիրառված նյութն ամբողջությամբ պարփակված չլինի, այն կարող է հալվել և լվացվել:	Խնամքի ³ կարիք կա	Խառնվում է միմյանց փոխլրացնող երկու նյութ, իսկ իրականացման կառավարումը դյուրին է, համեմատած մեկ նյութի օգտագործման դեպքի հետ:
2) Արժեքը	Ջրամբարի հատակը. \$12.6/մ ² Հյուսիսային լանջ. \$22.4/մ ² Հարավային լանջ. \$24.1/մ ²	Ջրամբարի հատակը. \$18.3/մ ² Հյուսիսային լանջ. \$28.1/մ ² Հարավային լանջ. \$30.4/մ ²	Ջրամբարի հատակը. \$15.3/մ ² Հյուսիսային լանջ. \$15.3/մ ² Հարավային լանջ. \$15.3/մ ²	Ջրամբարի հատակը. \$14.5/մ ² Հյուսիսային լանջ. \$14.5/մ ² Հարավային լանջ. \$14.5/մ ²
Եղրակացություն	-	-	-	Առաջարկվում է, որպես հակահինֆիլտրացիոն աշխատանք

5-1-4-4 Պատվարի կառուցման ուսումնասիրումը

Կա պատվարի կառուցման երկու տարբերակ՝ Պլան Ա - առկա պատվարների օգտագործում, և պլան Բ - նոր պատվարների կառուցում: Այս տարբերակների ուսումնասիրությունը ներկայացված է աղյուսակ 5-1-4.4-ում: Պլան Ա-ի դեպքում արժեքն ավելի ցածր է, համեմատած Պլան Բ-ի հետ: Բացի այդ, կարելի է օգտագործել առկա պատվարները: Ինչ վերաբերում է սոցիալական ասպեկտին, Պլան Բ-ի դեպքում նախատեսվող ջրածածկման գոտին ավելի փոքր է, քանի որ այդ դեպքում Ջրամբարի հյուսիսային և հարավային մասերը չեն ջրածածկվելու: Սակայն, այդ մասերը ներկայումս չեն օգտագործվում գյուղատնտեսական նպատակով: Դա նշանակում է, որ սոցիալական տեսանկյունից Պլան Ա-ի և Պլան Բ-ի միջև մեծ տարբերություն չկա: Այդ պատճառով, Եղվարդի ջրամբարի համար առաջարկվում է Պլան Ա-ն:

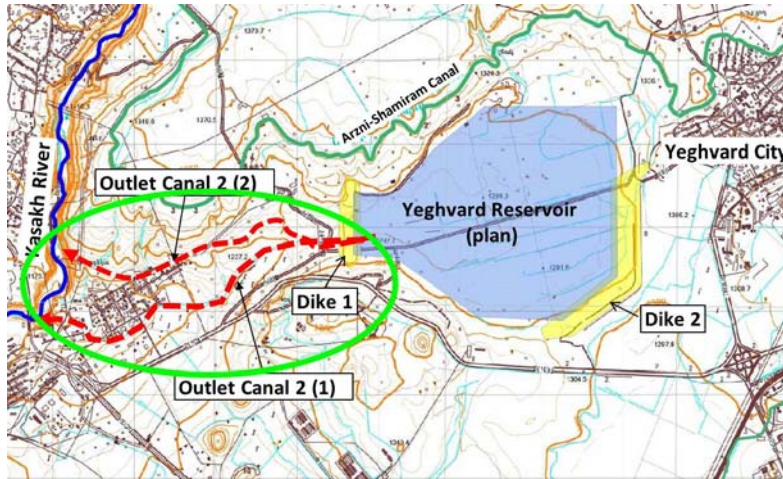
³ “Խնամքի” նպատակն է պահպանել կիրառվող գրունտացեմենտի խոնավությունը՝ ամրության և անջրաթափանցության բարձրացման համար

Աղյուսակ 5-1-4.4 Եղվարդի ջրամբարի համար պատվարի կառուցման ուսումնասիրումը

Պլան	Պլան Ա – առկա պատվարների օգտագործում	Պլան Բ – նոր պատվարների կառուցում
Ուրվագրեր		
Ծավալը	94 մլն. մ ³	94 մլն. մ ³
Ջրի ստորին մակարդակ	1,290 մ	1,290 մ
Ջրի վերին մակարդակ	1,305 մ	1,307 մ
Պատվարի բարձրությունը	25.55 մ	27.55 մ
Ջրամբարի մակերեսը	7.96 կմ	5.42 կմ
Հակահինֆիլտրացիոն մակերեսը	5.44 կմ	3.10 կմ
Ծինարարության արժեքը	88.8 մլն. ԱՄՆ դոլար	90.9 մլն. ԱՄՆ դոլար
Սոցիալական ասպեկտը	Ջրամբարի կենտրոնում գտնվող առկա գյուղատնտեսական նշանակության հողամասերը (80հա) կանցնեն ջրի տակ:	Ջրամբարի կենտրոնում գտնվող առկա գյուղատնտեսական նշանակության հողամասերը (80հա) կանցնեն ջրի տակ: Չնայած նրան, որ ջրածածկման գոտին ավելի փոքր է, համեմատած Պլան Ա-ի դեպքի հետ, բերրի հողամասերը գտնվում են Ջրամբարի կենտրոնական մասում և, հետևաբար, սոցիալական տեսանկյունից երկու պլանների միջև մեծ տարբերություն չկա:
Ընտրությունը	Ընդունված	Չընդունված

5-1-4-5 Ջրթող ջրանցք 2-ի ծրագծի ուսումնասիրությունը

Ջրամբարում ամբարված ջուրը դեպի Քասախ գետ ուղղվելու է Ջրթող ջրանցք 2-ով, որի ծրագծի երկու տարբերակ կա, ինչպես պատկերված է նկար 5-1-4.2-ում: Առաջինը՝ Ջրթող ջրանցք 2 (1)-ը, անցնում է բնական հունով, իսկ երկրորդը՝ Ջրթող ջրանցք 2 (2)-ը, անցնում է մրգատու այգով և բնակելի տարածքով: Ինչ վերաբերում է առաջին տարբերակին, բնական հունի երկայնքով ձգվող տարածքը պատկանում է Նոր Երզնկա համայնքին, ինչը թույլ է տալիս նվազագույնի հասցնել մասնավոր հողամասերի օտարումն ու խուսափել վերաբնակեցումից: Երկրորդ տարբերակի դեպքում անհրաժեշտ է իրականացնել մի քանի տան վերաբնակեցում, ինչպես նաև վնաս կհասցվի ջրանցքի երկայնքով ձգվող մրգատու այգուն: Այդ պատճառով, որպես Ջրթող ջրանցք 2-ի ծրագիծ ընտրվել է Ջրթող ջրանցք 2 (1)-ը, ինչպես ներկայացված է նկար 5-1-1.1-ում:

Նկար 5-1-4.2 Ջրոցող ջրանցք 2-ի տարբերակների ուսումնասիրում

5-1-4-6 Առաջարկվող ջրանցքների համար խողովակաշարային համակարգի և բաց ջրանցքով համակարգի ուսումնասիրումը

Ջրանցքների կառուցման համար կա երկու տարբերակ՝ բաց ջրանցքով համակարգ և խողովակաշարային համակարգ: Յուրաքանչյուր ջրանցքի համար առաջարկվել է համապատասխան համակարգ հաշվի առնելով տեղագրական պայմանները, արժեքը և սոցիալական ազդեցությունը: Արդյունքում, բոլոր ջրանցքների համար առաջարկվել է խողովակաշարային համակարգ, բացառությամբ Մնուցող ջրանցք 2-ի: Ուսումնասիրման արդյունքները ներկայացված են ստորև բերված աղյուսակում:

Աղյուսակ 5-1-4.5 Առաջարկվող ջրանցքների համար բաց ջրանցքով համակարգի և խողովակաշարային համակարգի ուսումնասիրումը

(1) Մնուցող ջրանցք 1

Պարամետր	Բաց ջրանցք	Խողովակաշար
Ջրամբարում ջուր ամբարելու հնարավորությունը	Եթե կիրառվի բաց ջրանցքով համակարգ, ապա Մնուցող ջրանցք 1-ի գլխամասի և Ջրամբարի լրիվ լցված վիճակում ջրի մակարդակի միջև անհրաժեշտ կլինի ապահովել 15մ տարբերություն: Այնուամենայնիվ, անհնար է բարձրությունների բավարար տարբերություն ապահովել հաշվի առնելով այն, որ առաջարկվող ջրանցքն անցնելու է Պատվար 2-ի վրայով: Եթե կառուցվի բաց ջրանցք, ապա անհրաժեշտ կլինի տեղադրել պոմպային համակարգ՝ Ջրամբարը լրիվ լցնելու համար:	Խողովակաշարի կառուցման համար տեղագրական պայմանները խոչընդոտ չեն հանդիսանում: Հնարավոր է ամբարել նախատեսված քանակով ջուր առանց պոմպային համակարգի:
Սոցիալական ազդեցությունը	Բաց ջրանցքի կառուցման համար անհրաժեշտ է ապահովել 3մ լայնություն ջրանցքի համար և լրացուցիչ 4մ լայնություն սպասարկման համար (գումարային 7մ), որը հանգեցնում է հողամասի օտարման:	Անհրաժեշտ է ընդամենը հողամասի ժամանակավոր օգտագործում, որն ունենում է ավելի քիչ բացասական սոցիալական ազդեցություն, համեմատած բաց ջրանցքով տարբերակի հետ:
Արժեքը	Շահագործման փուլում անհրաժեշտ կլինի էլեկտրաէներգիայի վճար պոմպերի շահագործման համար:	Կարող է կիրառվել ինքնահոս ոռոգման համակարգ, որի դեպքում չկա շահագործման ծախս (օրինակ՝ էլեկտրաէներգիայի վճար):
Ընտրությունը	չընտրված	ընտրված

(2) Մնուցող ջրանցք 2

Պարամետր	Բաց ջրանցք	Խողովակաշար
Ջրամբարում ջուր ամբարելու	Արգնի-Շամիրամ ջրանցքից ջրառի կետի և Ջրամբարի լրիվ լցված վիճակում ջրի	Ջրամբարում հնարավոր է ամբարել ջուր:

Գլուխ 5, ՎՀ

հնարավորությունը	մակարդակի միջև կա բարձրությունների բավարար տարբերություն:	
Սոցիալական ազդեցությունը	Առաջարկվող Մնուցող ջրանցք 2-ի շրջակա հողը չի օգտագործվում գյուղատնտեսական նպատակով: Հետևաբար, բաց ջրանցքի կառուցման ազդեցությունը շրջակա տարածքի վրա զգալի չէ:	Նույնը, ինչ ձախ կողմում
Արժեքը	Բաց ջրանցք կառուցելու գինը համեմատաբար ցածր է:	Բաց ջրանցք կառուցելու համեմատ խողովակաշար տեղադրելու գինն ավելի բարձր է:
Ընտրությունը	ընտրված	չընտրված

(3) Զրթող ջրանցք 1

Պարամետր	Բաց ջրանցք	Խողովակաշար
Զրամբարից դեպի Արզնի-ճյուղ ջրանցք ջուր տեղափոխելու հնարավորությունը	Եթե կիրառվի բաց ջրանցքով համակարգ, ապա անհրաժեշտ կլինի շրջանցել բարձրադիր վայրը, որի բացարձակ բարձրությունը մոտ 1,300մ է: Դա ավելի բարձր է, քան Զրամբարի հատակի բացարձակ բարձրությունը, որը 1,290մ է: Այդ դեպքում ջրանցքի երկարությունը կլինի 6.5կմ:	Եթե կիրառվի խողովակաշար, ապա հնարավոր կլինի Մնուցող ջրանցք 1-ի հետ համատեղ օգտագործել 1.2կմ երկարությամբ հատված: Խողովակաշարը կարող է հատել երկաթգիծը: Խողովակաշարի ջրթող հատվածի նախագծային երկարությունը 0.73կմ է (ջրանցքի ընդհանուր երկարությունը 1.93կմ է), որը շատ ավելի կարճ է, քան բաց ջրանցքի երկարությունը:
Սոցիալական ազդեցությունը	Բետք է ապահովել տարածք ջրանցքի և պահպանման գոտու համար: Այդ դեպքում հողամասերի օտարման կարիք է առաջանում և ազդակիր տարածքն ավելի մեծ է լինում:	Անհրաժեշտ է ընդամենը հողամասերի ժամանակավոր օգտագործում, որն առաջացնում է չնչին սոցիալական ազդեցություն:
Արժեքը	Զրանցքի երկարության պատճառով արժեքը բարձր է:	Զրանցքի կարճության շնորհիվ արժեքն ավելի ցածր է, քան բաց ջրանցքի դեպքում:
Ընտրությունը	չընտրված	ընտրված

(4) Զրթող ջրանցք 2

Պարամետր	Բաց ջրանցք	Խողովակաշար
Զրամբարից դեպի Արզնի-ճյուղ ջրանցքի վերջնակետ և դեպի Քասախ գետ ջուր տեղափոխելու հնարավորությունը	Եթե կիրառվի բաց ջրանցք, ապա անհրաժեշտ կլինի Զրամբարի հատակի և Արզնի-ճյուղ ջրանցքի վերջնակետի միջև ապահովել բարձրությունների 14մ տարբերություն: Գնահատված տարբերությունը 13.7մ է, որը բավարար չէ: Այդ պատճառով, բաց ջրանցքի միջոցով Զրամբարից դեպի Արզնի-ճյուղ ջրանցք ջուր տեղափոխելը դժվար է:	Հնարավոր է Զրամբարից դեպի Արզնի-ճյուղ ջրանցք ջուր տեղափոխել:
Սոցիալական ազդեցությունը	Առաջարկվող ծրագիծն անցնում է գյուղատնտեսական նշանակության հողամասերի և շենքերի վրայով: Բաց ջրանցքի դեպքում ազդակիր տարածքը մեծ է և հողամասերի օտարման կարիք կա:	Խողովակաշարի դեպքում ազդակիր տարածքը փոքր է և ընդամենը հողամասի ժամանակավոր օտագործման կարիք կա:
Արժեքը	Ազդակիր տարածքի համար փոխհատուցումը մեծ է, քանի որ ջրանցքի երկայնքով պետք է ապահովել պահպանման գոտի:	Ազդակիր տարածքի համար փոխհատուցումն ավելի փոքր է, քան բաց ջրանցքի դեպքում:
Ընտրությունը	չընտրված	ընտրված

5-1-5 Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման շրջանակը և առաջադրանքի պայմանները

5-1-5-1 Շրջանակը

Շրջանակի որոշման փուլում ենթադրվում է, որ Եղվարդի ջրամբարի և ոռոգման ջրանցքների կառուցման պատճառով շրջակա միջավայրի վրա որոշ ազդեցություններ կլինեն, մասնավորապես՝ ազդեցություններ օդի որակի, ջրի որակի և հողի վրա, աղմուկ, թափոնների առաջացում, հողի օտարում և այլն: Շրջանակի որոշման արդյունքները ներկայացված են ստորև:

Աղյուսակ 5-1-5.1 Շրջանակի որոշման արդյունքները

Բնապահպանական պարամետր	Գնահատում		Գնահատման պատճառը
	Մինչև շինարարությունը և դրա ժամանակ	Շահագործման փուլ	
1. Օդի որակ	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Տեղի կունենա փոշու և օդի արտանետում: Ջրթող ջրանցք 2-ը անցնելու է մի քանի գյուղով: Ջրանցքի շինարարության ժամանակ այդ գյուղերն ազդեցություն կկրեն: Շահագործման փուլ Մեքենաների ավելացում չի սպսվում և օդի աղտոտման հավանականությունը գաճր է:
2. Ջրի որակ	Բ	Գ	Շինարարության փուլ Շինարարության վայրում կառաջանա ցեխաջուր: Շահագործման փուլ Ծրագրի ազդեցությամբ Հրագղան գետի ջրի որակի վատթարացում չի կանխատեսվում, քանզի ապահովվելու է նվազագույն էկոլոգիական թողքը: Եղվարդի ջրամբարում պետք է պահեստավորվի Արզնի-Շամիրամ ջրանցքի ջուրը, ներառյալ հալոցքաջրերը: Ջրամբարի ջրի որակի խնդիր չի առաջանա: Այնուամենայնիվ, կա հավանականություն, որ ամռանը տեղի կունենա պլանկտոնների առաջացում: Հաշվի առնելով այն, որ շահառու տարածքի հիմնական մշակաբույսերը ցորենը, բանջարեղենը, կանաչին և մրգերն են, սառը ջրով ոռոգման արդյունքում մշակաբույսերի վնաս չի կանխատեսվում:
3. Թափոններ	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Աշխատանքային ճամբարից և շինարարական աշխատանքների արդյունքում կառաջանան թափոններ: Շահագործման փուլ Անհրաժեշտ է ջրանցքների հողահանում, սակայն, դրա ծավալը շատ քիչ է և աննշան:
4. Հողի աղտոտում	Բ	Գ	Շինարարության փուլ Կանխատեսվում է յուղի արտահոսք շինարարական մեքենաներից և սարքավորումներից: Շահագործման փուլ Ոռոգվող տարածքների ավելացման արդյունքում կավելանա կիրառվող թունաքիմիկատների քանակը, որը կարող է ազդեցություն թողնել հողի վրա:
5. Աղմուկ և տատանում	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Կանխատեսվում է, որ շինարարական աշխատանքների արդյունքում կառաջանա աղմուկ և վիբրացիա: Շահագործման փուլ Ընդունելով, որ տրանսպորտային հոսքի ավելացում չի լինելու, կանխատեսվում է, որ աղմուկ և վիբրացիա չի առաջանա:
6. Գրունտի նստեցում	Դ	Դ	Շինարարության փուլ /Շահագործման փուլ Շինարարության և շահագործման փուլերում գրունտի նստեցում չի առաջանա, քանզի չի նախատեսվում օգտագործել ստորգետնյա ջրերը:
7. Տիպի հոտ	Դ	Դ	Շինարարության փուլ /Շահագործման փուլ Տիպի հոտ առաջացնող աշխատանք չի նախատեսվում:
8. Հատակի նստվածք	Դ	Դ	Շինարարության փուլ /Շահագործման փուլ Հատակի նստվածք առաջացնող աշխատանք չի նախատեսվում: Շահագործման փուլում հատակի նստվածքի հետ կապված ազդեցություն չի առաջանա, քանի որ իրականացվելու է ջրանցքի երեսպատում բետոնով:
9. Պահպանվող տարածք	Դ	Դ	Շինարարության փուլ /Շահագործման փուլ Ծրագրի տարածքի շուրջ պահպանվող տարածք չկա:
10. Ստորգետնյա ջրեր	Դ	Գ/Բ*	Շինարարության փուլ Ստորգետնյա ջրերի մակարդակը 100մ-ի կարգի է և, հետևաբար, Ծրագրի կողմից ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցություն չի կանխատեսվում: Շահագործման փուլ Ստորգետնյա ջրերի շահագործում չի նախատեսվում: Ծրագիրը կարող է նպաստել

Գլուխ 5, ՎՀ

Բնապահպանական պարամետր	Գնահատում		Գնահատման պատճառը
	Մինչև շինարարությունը և դրա ժամանակ	Շահագործման փուլ	
			շահառու տարածքում ստորգետնյա ջրերի վերականգնմանը, քանի որ ստորգետնյա ջրերի շահագործումից անցում է կատարվելու մակերևութային ջրերի շահագործմանը: Մյուս կողմից, կա հավանականություն, որ ոռոգվող տարածքների ընդլայնումը կառաջացնի ստորգետնյա ջրերի աղտոտում պարարտանյութերի և թունաքիմիկատների կիրառման ավելացման արդյունքում:
11. Հիդրոլոգիական պայմաններ	Դ	Գ	Շինարարության փուլ Քանի որ չի նախատեսվում փակել որևէ բնական գետ կամ փոխել/լայնացնել առկա հունը, ապա հիդրոլոգիայի փոփոխություն ևս չի լինի: Շահագործման փուլ Հաշվի առնելով էկոլոգիական թողքը, Օրագրի շրջանակներում Հրազդան գետի ջուրն օգտագործվելու է միայն մարտից մայիս ընկած ժամանակահատվածում: Հետևաբար, Օրագիրը պահպանելու է Հրազդան գետի հիդրոլոգիական իրավիճակը: Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել Հրազդան գետի ստորին հոսանքի վրա ազդեցությունը: Բացի այդ, Օրագիրը կարող է կանխել Սևանա լճի ջրի մակարդակի նվազումը և անհրաժեշտության դեպքում հնարավոր է լրացուցիչ ջուր բաց թողնել Հրազդան գետ:
12. Էկոհամակարգ	Բ-	Բ-/Բ*	Շինարարության փուլ Շինարարության վայրում և դրա շուրջ գտնվող բոլոր հողամասերը գյուղատնտեսական նշանակության են և, հետևաբար, Օրագրի կողմից վայրի բնությանը վնաս չի հասցվի: Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է Օրագրի տարածքում և դրա շուրջ ճշտել ներկայիս Էկոհամակարգը: Ավելին, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել շինարարական աշխատանքների ընթացքում Օրագրի ազդեցությունը ձկների վրա: Շահագործման փուլ Կա հավանականություն, որ կենսաբազմազանությունն ավելի հարստ կլինի, քան ներկա պահին է, քանի որ ջրամբարի շինարարությունը կապահովի ջրային թռչունների բնական միջավայրով: Նախատեսվում է Հրազդան գետի ազատ ջուրն ու հալոցքաջրերն Արզնի-Շամիրամ ջրանցքի միջոցով ուղղել դեպի Եղվարդի ջրամբար: Օրագրում հաշվի առնվել Հրազդան գետի էկոլոգիական թողքը: Ավելին, օգտագործվելու են ոչ թե ամբողջ հալոցքաջրերը, այլ հալոցքաջրերի և էկոլոգիական թողքի տարբերության առավելագույնը 50%-ը: Քանի որ էկոլոգիական թողքը որոշվում է հաշվի առնելով գետերի էկոհամակարգի պահպանությունը, ապա ստորին հոսանքում էկոհամակարգի վրա բացասական ազդեցություն չի լինի: Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է ճշտել Օրագրի կողմից ազդեցություն կրող Հրազդան և Քասախ գետերի ներկայիս էկոհամակարգերը, քանի որ Հրազդան գետի ջրի մի մասն ուղղվելու է Քասախ գետ, որը կբերի ձկնատեսակների միախառնման: Օրագրի արդյունքում շահառու տարածքի կախվածությունը Սևանա լճից (որպես ջրային ռեսուրս) կնվազի, որը կնպաստի լճի ջրի մակարդակի նվազման կանխարգելմանը: Մյուս կողմից, լճի ջրի մակարդակի չափից ավել բարձրացումն առաջացնում է բացասական ազդեցություն էկոհամակարգի վրա (օրինակ՝ շրջակա ծառերի ջրածածկում):
13. Տեղագրություն և աշխարհագրական առանձնահատկություններ	Դ	Դ	Շինարարության փուլ 1980-ականներին Խորհրդային Միության կառավարության կողմից կառուցվել է պատվարի մի մասը, որը կարող է օգտագործվել շինարարության ժամանակ: Հետևաբար, Օրագրի շրջանակներում տեղագրական առանձնահատկությունների փոփոխության կարիք չկա: Շինարարության համար

Բնապահպանական պարամետր	Գնահատում		Գնահատման պատճառը
	Մինչև շինարարությունը և դրա ժամանակ	Շահագործման փուլ	
			օգտագործվելու են Եղվարդի ջրամբարի տարածքի հողն ու ավազը, իսկ Ջրամբարի հատակն անցնելու է ջրի: Հատկապես, տեղագրության վրա բացասական ազդեցություն չի կրնի: Շահագործման փուլ Ծրագրի շրջանակներում ոչ մի բնական գետ չի փակվելու և օգտագործվելու է Արզնի-Շամիրամ ջրանցքի ջուրը: Այդ պատճառով, Հրազդան գետի տեղագրության փոփոխություն չի կանխատեսվում: Քանի որ ջրառ է իրականացվելու ջրանցքի միջոցով, ապա Եղվարդի ջրամբարում պահեստավորվող ջրում ավազի պարունակությունը քիչ կլինի: Հետևաբար, ջրամբարում հողի նստեցում չի կանխատեսվում: Բացի այդ, քանի որ դեպի Քասախ գետ ջրառը Ջրամբարի հատակից չի իրականացվելու, ապա ջրանցքում և ստորին հոսանքում նստվածք չի առաջանա: Կարելի է ասել, որ տեղագրության վրա ազդեցություն չի սպասվում:
14. Վերաբնակեցում և հողի օտարում	Բ	Դ	Մինչև շինարարությունը Ջրամբարի շինարարության արդյունքում Ջրամբարի ավազանի մոտավորապես 800հա տարածքը կանցնի ջրի տակ և ավազանի տարածքի գյուղատնտեսական հողերը կկրեն ազդեցություն: Բացի այդ, քանի որ առաջարկվող ջրանցքն անցնելու է մասնավոր հողամասերով, ապա հողամասերի օտարման անհրաժեշտություն կառաջանա:
15. Աղքատ խավ	Գ	Գ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Անհրաժեշտ է իրավիճակը ճշգրտել դաշտային հետազոտության և առնչվող մարմինների հետ լսումների միջոցով:
16. Տեղաբնիկներ	Գ	Գ	Մինչև շինարարությունը/Շահագործման փուլ Անհրաժեշտ է իրավիճակը ճշգրտել դաշտային հետազոտության և առնչվող մարմինների հետ լսումների միջոցով:
17. Ապրուստի միջոց/ տեղական տնտեսություն	Բ/Բ*	Բ*	Շինարարության փուլ Հաշվի առնելով այն, որ Ծրագրի արդյունքում աշխատատեղեր կավելանան, կանխատեսվում է դրական ազդեցություն: Մյուս կողմից, Ծրագիրը բացասական ազդեցություն կունենա այն մարդկանց համար, ում հողատարածքն օտարվելու է: Շահագործման փուլ Կայուն ոռոգման արդյունքում կարող է իրականացվել կայուն գյուղատնտեսություն, իսկ կառավարության կողմից պոմպակայանների շահագործման բեռը կնվազի: Սպասվում է, որ Եղվարդի ջրամբարը գրավի զբոսաշրջիկներին և տարածքը կզարգանա:
18. Հողի և տեղի ռեսուրսների օգտագործում	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Ջրամբարի և ջրանցքների շինարարության համար անհրաժեշտ է իրականացնել հողի օտարում: Առկա գյուղատնտեսական նշանակության հողերի մի մասը կօգտագործվի շինարարության պահեստավայրի, գրասենյակի, ջրանցքների և այլնի համար: Շահագործման փուլ Հողօգտագործման և տեղական ռեսուրսների շահագործման վրա բացասական ազդեցություն չի կանխատեսվում:
19. Զրոգտագործում կամ ջրային իրավունք և համատեղ օգտագործման իրավունք	Դ	Բ/Բ*	Շինարարության փուլ 1) Քանի որ Ծրագրի շրջանակներում Հրազդան գետից ջրառն իրականացվելու է առկա կառուցվածքների միջոցով, ապա Հրազդան գետի ստորին հոսանքի վրա ազդեցություն չի կանխատեսվում: 2) Հաշվի առնելով այն, որ շինարարական աշխատանքների արդյունքում ոչ մի գետ չի փակվելու և առկա ջրանցքները չեն փոխվելու, շինարարական աշխատանքների արդյունքում առաջացած ցեխաջրի քանակը քիչ կլինի: Շահագործման փուլ Ոռոգման սեզոնից դուրս հոսող ազատ ջրերը չեն

Բնապահպանական պարամետր	Գնահատում		Գնահատման պատճառը
	Մինչև շինարարությունը և դրա ժամանակ	Շահագործման փուլ	
			օգտագործվում: Այդ պատճառով, վաղ գարնանը հալոցքաջրերի պահանջարկ չկա: Հետևաբար, կարելի է ասել, որ Հրազդան գետի ստորին հոսանքը բացասական ազդեցություն չի կրի: Շահառու տարածքի որոշ մասերում ոռոգումն իրականացվում է մեխանիկական եղանակով, որի համար ծախսվում է էլեկտրաէներգիա: Ծրագրի արդյունքում ոռոգման համակարգը մեխանիկականից կփոխվի ինքնահոսի, որի շնորհիվ կիրականացվի կայուն ոռոգում: օգտագործելով Եղվարդի ջրամբարում պահեստավորված ջուրը: Բացի ոռոգումից անհրաժեշտ է գնահատել ջրօտագործման վրա ազդեցությունը Հրազդան գետից Ջրամբար հալոցքային ջրերի ուղղման արդյունքում:
20. Առակ սոցիալական ենթակառուցվածքները և ծառայությունները	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Շինարարական մեքենաների ավելացման պատճառով կարող է խցանում առաջանալ: Շահագործման փուլ Երթևեկության վրա ազդեցություն չի սպասվում:
21. Սոցիալական հաստատություններ	Դ	Դ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Հաշվի առնելով այն, որ վերաբնակեցման կարիք չկա և ազդակիր բնակչությունը մեծ չէ, տարածքի որոշում կայացնողի վրա բացասական ազդեցություն չի կանխատեսվում: Բացի այդ, հաշվի առնելով այն, որ հողերի մեծ մասը շինարարության ընթացքում ժամանակավոր է օգտագործվելու, առկա սոցիալական հաստատությունները, ինչպիսին են ՋՕԸ-ները, ազդեցություն չեն կրի:
22. Շահի և վնասի անհավասարաչափ բաշխվածություն	Բ	Բ	Շինարարության փուլ Շահառու տարածքն ու ազդակիր տարածքը գտնվում են տարբեր տեղերում և, հետևաբար, շինարարության փուլում հողի օտարման արդյունքում դրական և բացասական ազդեցություններն անհավասարաչափ բաշխում կունենան ԾԱԱ-երի և շահառուների համար: Շահագործման փուլ Ծրագրի շնորհիվ շահառուները կարող են վայելել օգուտը, իսկ Ծրագրի տարածքից դուրս գտնվող գյուղատնտեսները ոչ: Հետևաբար, շահագործման փուլում ԾԱԱ-երի և շահառուների միջև կարող է ընդհարում առաջանալ:
23. Կոնֆլիկտ	Բ	Գ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Ծրագրի շնորհիվ ոռոգման ջրի մատակարարումը կայուն կլինի և շահառու տարածքում ջրօտագործման շուրջ կոնֆլիկտ չի առաջանալ: Այնուամենայնիվ, օգուտի և վնասի անհամասեռ բաշխումը կարող է կոնֆլիկտ առաջացնել: Դա ենթակա է ուսումնասիրման:
24. Մշակութային ժառանգություն	Գ	Գ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Անհրաժեշտ է ճշտել դաշտային հետազոտության միջոցով:
25. Տեսարժան վայր	Դ	Դ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Ծրագրի տարածքի և դրա շուրջ գտնվող հողերը հիմնականում գյուղատնտեսական և բնակավայրային նշանակության են և, հետևաբար, հատուկ պահպանման ենթակա տեսարժան վայր չկա:
26. Գենդեր	Դ	Դ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Կանանց վրա բացասական ազդեցություն չի կանխատեսվում:
27. Երեխաների իրավունքները	Դ	Դ	Շինարարության/Շահագործման փուլ Երեխաների վրա բացասական ազդեցություն չի կանխատեսվում: Ըստ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի, 14 տարին չլրացած երեխաներին արգելվում է աշխատանքի ընդունել: Կան քիչ դեպքեր, երբ երեխաները ներգրավվել են գյուղատնտեսական կամ շինարարական աշխատանքների մեջ, սակայն Հայաստանում դա սոցիալական խնդիր չի

Բնապահպանական պարամետր	Գնահատում		Գնահատման պատճառը
	Մինչև շինարարությունը և դրա ժամանակ	Շահագործման փուլ	
			համարվում ⁴ :
28. Վտանգ (ոխկ), վարակներ, ինչպիսին է ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ-ը	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Այլ տարածքներից եկած աշխատողների կողմից ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ-ի տարածման հավանականություն կա: Պետք է ճշտել այլ դեպքեր: Շահագործման փուլ Շինարարությունից հետո վարակների տարածման վտանգ չի կանխատեսվում:
29. Աշխատանքային միջավայր	Բ	Դ	Շինարարության փուլ Շինարարական դժբախտ պատահար տեղի ունենալու մտահոգություն կա: Անվտանգության համար պետք է համապատասխանեցնել աշխատանքային օրենսգրքին: Շահագործման փուլ Շահառու տարածքում աշխատանքային միջավայրի փոփոխություն չի կանխատեսվում, քանի որ տարածքում արդեն իսկ իրականացվում է հողագործություն:
30. Դժբախտ պատահար	Բ	Բ	Շինարարության փուլ Շինարարական տրանսպորտային պատահար տեղի ունենալու մտահոգություն կա: Բացի այդ, ջրանցքների շինարարության ժամանակ ևս դժբախտ պատահար տեղի ունենալու մտահոգություն կա, որը շատ սահմանափակ է: Շահագործման փուլ Ջրամբար կամ ջրանցք ընկնելու վտանգ կա, սակայն, դրա հավանականությունը ցածր է:
31. Անդրսահմանային ազդեցություն, կլիմայի փոփոխություն	Դ	Գ	Շինարարության փուլ Ծրագրի շրջանակներում այնպիսի քանակությամբ ջերմոցային զագի արտանետում, որը կբերի կլիմայի փոփոխության, չի լինի: Շահագործման փուլ Ծրագիրը նախագծվել է հաշվի առնելով Հրազդան գետի ստորին հոսանքի համար ջրի պահանջարկը և Էկոլոգիական թողքը: Հետևաբան, կանխատեսվում է, որ ստորին հոսանքին լուրջ վնաս չի հասցվի: Մյուս կողմից, Արաքս գետը հոսում է Աղբբեջանի և Իրանի հետ պետական սահմանի երկայնքով և հատվելով Գուր գետի հետ լցվում Գասպից ծով: Հրազդան գետի ավազանի (մոտ 1,200կմ ²) հարաբերությունը Արաքս և Գուր գետերի ավազանների գումարին (մոտ 188,000կմ ²) ընդամենը 0.6% է, որը շատ փոքր է ⁵ : Այդ պատճառով, Ծրագրի կողմից անդրսահմանային ազդեցություն չի կանխատեսվում: Մյուս կողմից, անհրաժեշտ է ճշտել, թե արդյոք Հրազդան գետի ջրերի շահագործման միջազգային համաձայնագրեր գոյություն ունեն, թե ոչ:

Ա+/-: Սպասվում է զգալի դրական/բացասական ազդեցություն

Բ+/-: Սպասվում է որոշ չափով դրական/բացասական ազդեցություն

Գ+/-: Դրական/բացասական ազդեցության չափն անհայտ է (անհրաժեշտ է հետագա ուսումնասիրություն, որի արդյունքում կորոշվի ազդեցության չափը)

Դ: Ոչ մի ազդեցություն չի սպասվում

5-1-5-2 Շրջակա միջավայրի և սոցիալական նկատառման առաջադրանքի պայմանները

Վերոնշյալ աղյուսակի այն կետերը, որոնք կարող են բացասական կամ անհայտ ազդեցություն ունենալ, կուսումնասիրվեն գրասենյակային և դաշտային հետազոտությունների միջոցով, ինչպես ներկայացված է ստորև:

⁴ Հիմնված է ՋՏՊԿ Ծրագրերի իրականացման գրասենյակի հետ քննարկման արդյունքների վրա:

⁵ Հիմնականում գետերի ավազանների հարաբերակցությունը նույնն է, ինչ գետերի հոսքերի հարաբերակցությունը:

Աղյուսակ 5-1-5.2 Շրջակա միջավայրի հետազոտության առաջադրանքի պայմանները

Շրջակա միջավայրի պարամետրեր	Հետազոտության կետեր	Եղանակ
Օդի որակ	Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Ազդեցությունները շինարարության փուլում	Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Դաշտային հետազոտություն (Օրագրի տարածքում և դրա շուրջ տների, հիվանդանոցների և դպրոցների բաշխումը) Շինարարական մեքենաների քանակի գնահատում Նմանատիպ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Ջրի որակ	Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Գետերի և ոռոգման ջրանցքների ջրի որակ Հրազդան գետի ջրի օգտագործումը Պլանկտոնների առաջացումը այլ ջրամբարներում	Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Դաշտային հետազոտություն Նմանատիպ ծրագրերի տվյալների հավաքում Այլ ջրամբարների և լճերի ճշգրտում Օրագրին առնչվող գետերի և ոռոգման ջրանցքների ջրի որակի ստուգում
Թափոններ	Թափոնների հեռացման ուսումնասիրում	Թափոնների կառավարման նմանատիպ ծրագրերի տվյալների հավաքում Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում
Հողի աղտոտում	Շինարարական մեքենաներից յուղի արտահոսք Թունաքիմիկատների ազդեցությունը հողի վրա	Շինարարական մեքենաների քանակի գնահատում Նմանատիպ ծրագրերի տվյալների հավաքում Շահառու տարածքի հողերում թունաքիմիկատների կոնցենտրացիայի լաբորատոր թեստեր
Աղմուկ և վիբրացիա	Շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Օրագրի պատճառով առաջացող աղմուկ և վիբրացիա	Հայաստանում շրջակա միջավայրին առնչվող ստանդարտների ճշգրտում Դաշտային հետազոտություն (Օրագրի տարածքում և դրա շուրջ տների, հիվանդանոցների և դպրոցների բաշխումը) Շինարարական մեքենաների քանակի գնահատում Նմանատիպ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Ստորգետնյա ջրեր	Ոռոգվող տարածքների ընդլայնման պատճառով պարարտանյութերի և թունաքիմիկատների կիրառման ավելացման արդյունքում ստորգետնյա ջրերը կարող են ենթարկվել ներգործության:	Ստորգետնյա ջրերի որակի ստուգում: Մասնավորապես, նիտրիտի, նիտրատի և թունաքիմիկատների պարունակության ստուգում:
Հիդրոլոգիական պայմաններ	Դեպի Հրազդան գետ հավելյալ ջրի բացթողման հավանականությունը	Դեպի Հրազդան գետ հավելյալ ջրի բացթողման հավանականության ուսումնասիրումը
Էկոհամակարգ	Քասախ և Հրազդան գետերի ձկնաբանական հետազոտություն Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման ազդեցությունը լճի էկոհամակարգի վրա Շինարարության վայրում և դրա շուրջ էկոհամակարգի դաշտային հետազոտություն	Եղվարդի ջրամբարի և առաջարկվող ջրանցքների տարածքում ու դրա շուրջ էկոհամակարգի գրասենյակային և դաշտային հետազոտություն Քասախ և Հրազդան գետերում ձկնատեսակների, եղանակային միգրացիայի և ձվադրման սեզոնի որոշման համար գրասենյակային և դաշտային հետազոտություն Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման ազդեցությունը լճի էկոհամակարգի վրա
Վերաբնակեցում և հողի օտարում	Վերաբնակեցման և օտարման ենթակա տարածքների որոշում Ամփոփ ՎԳՊ-ի պատրաստում	Հայաստանում վերաբնակեցմանն ու հողի օտարմանն առնչվող օրենքների և որոշումների ճշգրտում Ազդակիր տարածքի որոշում Տարածքի հողօգտագործման և առկա շինությունների ճշգրտում Սոցիալ-տնտեսական հետազոտություն և ամփոփ ՎԳՊ-ի պատրաստում
Սոցիալապես խոցելի խավ	Սոցիալապես խոցելի խավը ծրագրի տարածքում և դրա շուրջ	Ազդակիր տարածքի որոշում Դաշտային հետազոտություն և հարցազրույց բնակչության հետ Լուսմներ առնչվող պետական մարմինների հետ
Տեղաբնիկներ և ազգային	Տեղաբնիկները/ազգային փոքրամասնությունները ծրագրի	Ազդակիր տարածքի որոշում Դաշտային հետազոտություն և հարցազրույց

Շրջակա միջավայրի պարամետրեր	Հետազոտության կետեր	Եղանակ
փոքրամասնություններ	տարածքում և դրա շուրջ	բնակչության հետ • Լսումներ անցվող պետական մարմինների հետ
Ապրուստի միջոց/տեղական տնտեսություն	• Վերաբնակեցման և հողի օտարման մասշտաբների որոշում	• Ազդակիր տարածքի որոշում • Տարածքի հողօգտագործման և առկա ազդակիր շինությունների ճշգրտում • Անվտի ՎԳՊ-ի պատրաստում
Հողի և տեղական ռեսուրսների օգտագործում	• Օտարման ենթակա տարածքի ուսումնասիրում	• Հայաստանում հողի օտարմանն առնչվող օրենքների և որոշումների ճշգրտում • Ազդակիր տարածքի որոշում • Ազդակիր տարածքի հողօգտագործման ճշգրտում • Անվտի ՎԳՊ-ի պատրաստում
Ջրօգտագործում կամ ջրային իրավունք և համատեղ օգտագործման իրավունք	• Հրազդան գետի ջրի բաշխման համակարգի ճշգրտում	• Լսումներ անցվող պետական մարմինների հետ
Առկա սոցիալական ենթակառուցվածքը և ծառայությունները	• Ճանապարհային խցանում շինարարական աշխատանքների պատճառով	• Շինարարության վայրի շուրջ ճանապարհների վիճակի ճշգրտում • Նմանատիպ այլ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Շահի և վնասի անհավասարաչափ բաշխվածություն	• Վերաբնակեցման և օտարման ենթակա տարածքների որոշում	• Ազդակիր տարածքի որոշում • Տարածքի հողօգտագործման և առկա ազդակիր շինությունների ճշգրտում • Անվտի ՎԳՊ-ի պատրաստում
Կոնֆլիկտ	• Կոնֆլիկտ՝ շահի և վնասի անհավասարաչափ բաշխվածության պատճառով	• Նմանատիպ այլ ծրագրերի տվյալների հավաքում • Լսումներ անցվող պետական մարմինների հետ
Մշակութային ժառանգություն	• Ծրագրի տարածքում և դրա շուրջ մշակութային ժառանգությունը	• Ազդակիր տարածքի որոշում • Առկա ազդակիր շինությունների ճշգրտում • Դաշտային հետազոտություն և հարցազրույց բնակչության հետ • Լսումներ անցվող պետական մարմինների հետ
Վարակներ, ինչպիսին է ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ը	• Աշխատուժի ներգրավման արդյունքում վարակների տարածման հավանականությունը	• Նմանատիպ այլ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Աշխատանքային միջավայր, ներառյալ անվտանգությունը	• Դժբախտ պատահարի հավանականությունը	• Նմանատիպ այլ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Դժբախտ պատահար	• Դժբախտ պատահարի հավանականությունը	• Նմանատիպ այլ ծրագրերի տվյալների հավաքում
Անդրսահմանային ազդեցություն և կլիմայի փոփոխություն	• Հրազդան գետի ջրօգտագործման վերաբերյալ միջազգային համաձայնագրի ճշգրտում	• Լսումներ անցվող պետական մարմինների հետ

5-1-6 Շրջակա միջավայրի ուսումնասիրության արդյունքները

Այս ենթագլխում քննարկվում են Ծրագրի կողմից շրջակա միջավայրի վրա կանխատեսվող ազդեցությունները: Պետք է նշել, որ նոր կառուցվող կառույցները, մասնավորապես՝ ջրամբարը, ջրթողները և սնուցող ջրանցքները, հանգեցնում են որոշակի ազդեցությունների: Մյուս կողմից, գոյություն ունեցող ջրանցքների՝ Արզնի-Շամիրամ և Ստորին Հրազդան ջրանցքների վերականգնումը կունենա շատ փոքր ազդեցություն, քանի որ աշխատանքներն իրենցից ներկայացնում են վերականգնում, օրինակ՝ ջրանցքների երեսպատում և գոյություն ունեցող պոմպակայանների վերացում: Պլանավորվում է վերականգնել գոյություն ունեցող կառույցները ձմռան սեզոնին, որը չի հանգեցնի գյուղատնտեսության և ջրամատակարարման խաթարման: Ջրանցքներում ոռոգման ջուր ձմռանը չի հոսում, հետևաբար, վերականգնման աշխատանքներից չի առաջանա ցեխաջուր: Ավելին, հողամասի օտարումման կամ վերաբնակեցման կարիք չկա: Այդ իսկ պատճառով, հետևյալ նկարագիրն անդրադառնում է նոր իրականացվող շինարարական աշխատանքների կողմից կանխատեսվող ազդեցություններին:

5-1-6-1 Օդի որակ

Օդի որակին առնչվող ներկայիս պայմանների հստակեցման համար առաջարկվող շինարարական տեղամասում և դրա շուրջը վեց կետում իրականացվել են գազի արտանետումների (SO₂, NO₂ և CO) և փոշու չափումներ (տես Նկար 5-1-6.1): SO₂, NO₂ և CO չափումն իրականացվել է ցուցիչ-խողովակներով (նմուշառման շարժական պոմպով): Փոշու կոնցենտրացիան չափվել է զանգվածային կոնցենտրացիայի մեթոդ (հասարակ ֆիլտրում):

Legend		No.	Measurement Points
●	Air quality measurement point	1	Reservoir area (close to the Dike No.2)
	Area to be innundated	2	Reservoir area (close to the southern border of the reservoir)
	Area to be affected by reservoir	3	Reservoir area (on the Dike No.1)
	Area to be affected by canals	4	Yeghvard city
		5	Nor Yerznka community
		6	Feeder canal 1 (near junction)

Նկար 5-1-6.1 Օդի աղտոտիչների չափման կետեր

Մթնոլորտային օդի աղտոտիչների կոնցենտրացիայի չափման արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 5-1-6.1-ում: Մթնոլորտային օդում զգայուն ռեցեպտորների վայրերում, հայտնաբերվել են գազի աղտոտիչների կոնցենտրացիաներ, որը նշանակում է, որ այս պարամետրերի կոնցենտրացիաները նորմայի սահմաններում են: Փոշու չափումների արդյունքները տատանվում են 0.037մգ/մ³ –ից (սնուցող/ջրթող ջրանցքի տարածքում) մինչև 0.076մգ/մ³ (Եղվարդ քաղաքում), որը նշանակում է, որ այս պահին շինարարության տեղամասում և դրա շուրջը գոյություն ունեցող պայմանները բավարարում են օդի աղտոտվածության ստանդարտներին:

Աղյուսակ 5-1-6.1 Մթնոլորտային օդի որակի արդյունքներ

Պարամետր	Վայրը	Չափված արժեքը (մգ/մ ³)	Առավելագույն մեկանգամյան կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)	Միջին օրական կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)
Փոշի	Ջրամբար (1)	0.060	0.5	0.15
	Ջրամբար (2)	0.057		
	Ջրամբար (3)	0.045		
	Եղվարդ	0.076		
	Նոր Երզնկա	0.050		
	Սնուցող ջրանցք-1	0.037		

Պարամետր	Վայրը	Չափված արժեքը (մգ/մ ³)	Առավելագույն մեկնագմայան կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)	Միջին օրական կոնցենտրացիա (մգ/մ ³)
SO ₂	Ջրամբար (1)	Չի հայտնաբերվել (ND)	0.5	0.05
	Ջրամբար (2)	ND		
	Ջրամբար (3)	ND		
	Եղվարդ	ND		
	Նոր Երզնկա	ND		
	Մնուցող ջրանցք-1	ND		
NO ₂	Ջրամբար (1)	ND	0.0085	0.04
	Ջրամբար (2)	ND		
	Ջրամբար (3)	ND		
	Եղվարդ	ND		
	Նոր Երզնկա	ND		
	Մնուցող ջրանցք-1	ND		
CO	Ջրամբար (1)	ND	5.0	3.0
	Ջրամբար (2)	ND		
	Ջրամբար (3)	ND		
	Եղվարդ	ND		
	Նոր Երզնկա	ND		
	Մնուցող ջրանցք-1	ND		

Աղբյուր՝ ՃՄՀԳ Հետազոտական Խմուր, 2016թ.

Նշումներ՝ SO₂, NO₂, և CO հայտնաբերման սահմաններն են համապատասխանաբար 0.01, 0.05 և 0.5:

Շինարարության փուլում օրական կաշխատի ընդհանուր թվով 50 շինարարական մեքենա: Այնուամենայնիվ, դրանց մեծ մասը կօգտագործվի ջրամբարի տարածքում, իսկ օրական 3-6 մեքենա կշահագործվի սնուցող և ջրթող ջրանցքների շուրջ: Շինարարության տեղանքին ամենամոտ գտնվող Նոր-Երզնկա համայնքում նախատեսվում է շահագործել վեց շինարարական մեքենա: Այնուամենայնիվ, վեց մեքենաները համայնք կմտնեն մեկ առ մեկ, և գազի արտանետումները կլինեն սահմանափակ: Ջրթող ջրանցք 2-ի փորման համար առաջարկվող ժամանակահատվածը 10 օր է, որը չի հանգեցնի մեծ քանակով փոշու առաջացման, քանի որ փորման ժամանակ կցանվի նաև ջուր: Ավելին, հակաինֆիլտրացիոն միջոցառումների հուսալիության համար գրունտացմանտի խոնավությունը պետք է պահվի որոշակի մակարդակի վրա, որի արդյունքում կարելի է խուսափել մեծ քանակով փոշու առաջացումից: Մյուս կողմից, ջրամբարի ավազանում և դրա շուրջ հողատարածքի մեծ մասն օգտագործվում է գյուղատնտեսական նպատակով, իսկ ջրամբարի շուրջ գտնվող բնակելի շենքերի թիվը շատ սահմանափակ է: Ըստ տեղում իրականացվող թեստի՝ մթնոլորտային օդի բոլոր պարամետրերը նորմայի սահմաններում են, մասնավորապես՝ չեն հայտնաբերվել SO₂, NO₂ և CO: Նախատեսվում է ցանել ջուր փոշու առաջացումը նվազագույնի հասցնելու համար: Բնակելի տարածքում, որը զգայուն է օդի աղտոտվածության նկատմամբ, շահագործվող մեքենաների քանակը շատ սահմանափակ է: Հարկավոր է նշել, որ մայիսից հունիս ընկած ժամանակահատվածում Նոր Երզնկա համայնքի շրջակայքում դիտվում է ուժեղ քամի: Հետևաբար, փոշու առաջացումը նվազագույնի հասցնելու համար անհրաժեշտ է շինհրապարակների շուրջ ապահովել բավարար խոնավություն: Հիմնականում Ծրագրի հետևանքով առաջացող օդի աղտոտվածությունը կլինի փոքր, և, հավանաբար, չի առաջանա նորման գերազանցող օդի աղտոտվածություն: